

AARBOG 1966

D. S. K. AARBOG 1966

Udgivet af

FORENINGEN AF
DANSKSINDEDE SØNDERJYDSKE KRIGSDELTAGERE
1914-18

Ved

Joh. Ipland, J. Andersen og Herm. Hunger

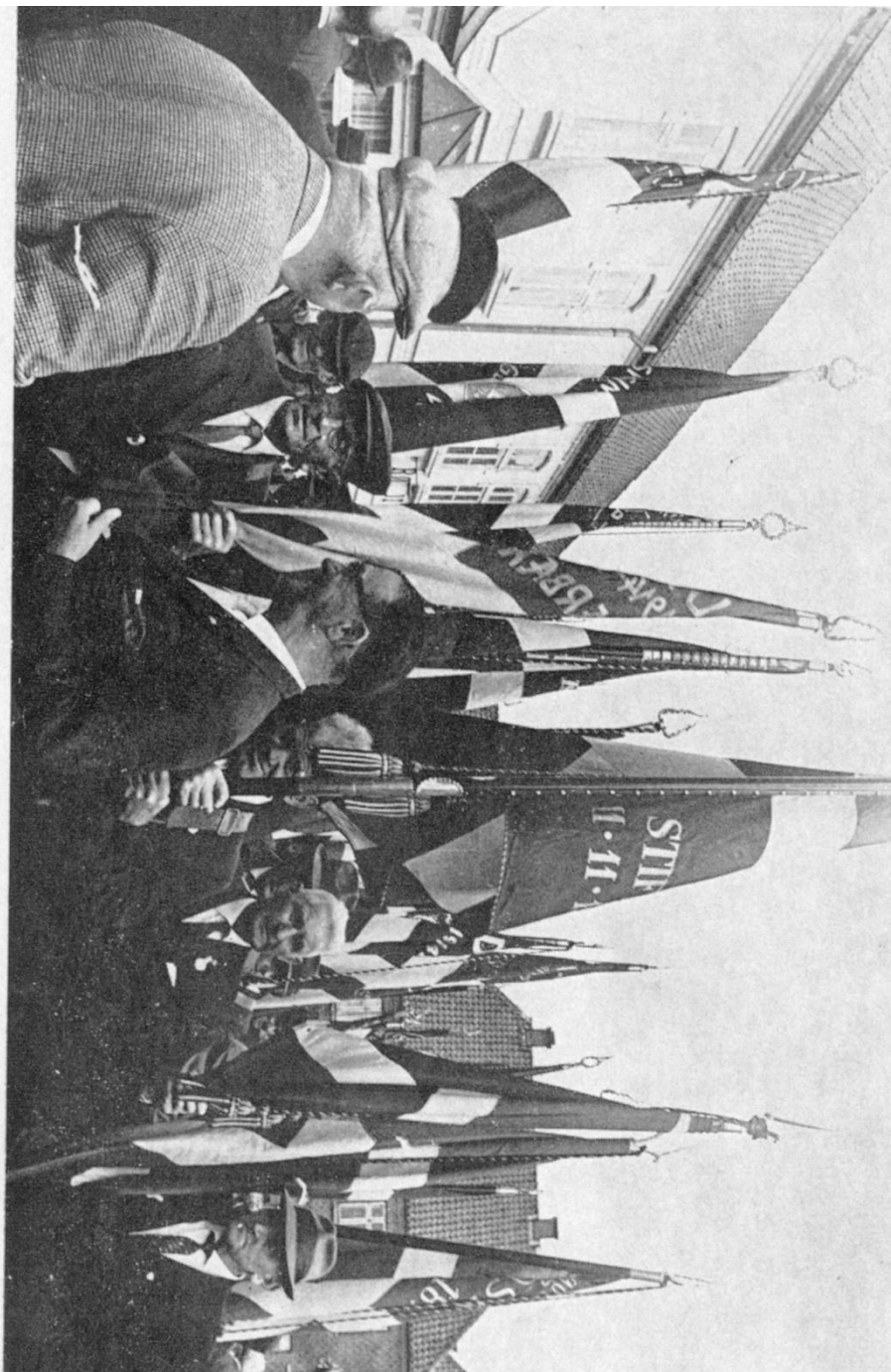
Eftertryk kun med kildeangivelse

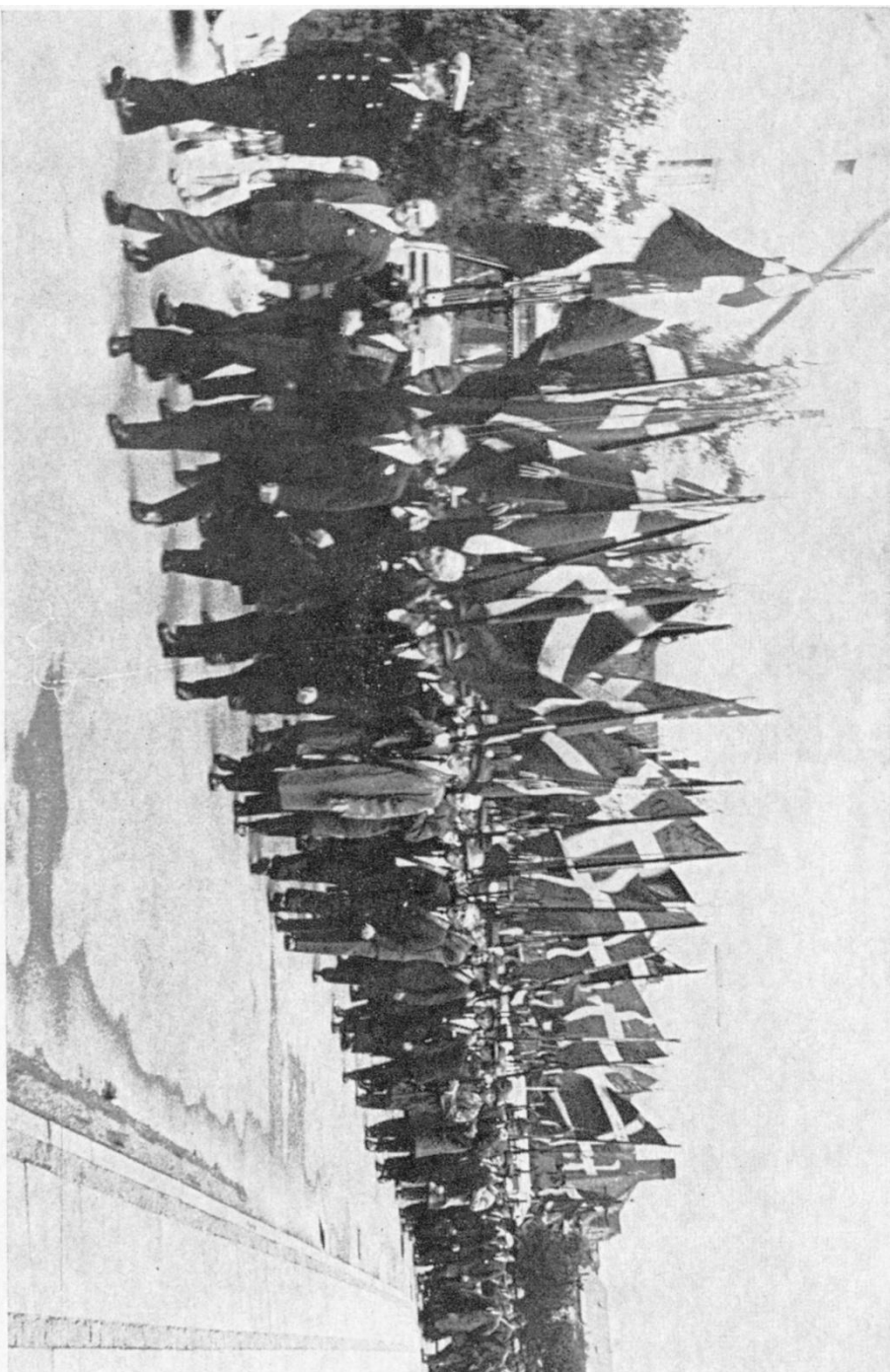
AABENRAA
HEJMDALS BOGTRYKKERI
1966

INDHOLD:

Ved en milepæl og ved et vagtskifte (Ved J. Andersen og Herm. Hunger)	6
I 50-året for slaget ved Verdun, Somme og Jyllandsslaget (Af A. H. Regnuh)	8
En dag på »Højde 304« ved Verdun (Af Herm. Hunger)	10
Soldatertid og krig (Af Laurids Iversen, Skodborg)	18
Valfart til kendte egne (Af Peter Slipsager, Rødekro)	24
Et venskab med familien Gromaire gennem 50 ar (Af Henrik Petersen, Toft)	26
Episoder ved Vestfronten 1918 (Af Peter Rossen, Rurup)	28
En ordonnans fra Verdun (Af Otto L. Bang, Allerød)	43
Jeg kom på orlov (Af Peter Aarup, Hammelev)	46
Farvel Willem (Af Lorenz Dall, Aabenraa)	49
Den 11. november (Af L. S. Ravn, Haderslev)	50
Fra Isonzo-fronten (Af Johs. Ankersen, Flensborg)	52
Da den højre fløj fik en anden marchretning (Af Peter Frank, Aabenraa)	53
På lazaret (Af M. P. Branderup, Rødekro)	56
»Das Niemaland« (Af Hemming Skov, Skodborg)	61
Oplevelser under verdenskrigen (Af Jørgen P. Kolbeck, Aabenraa)	62
Tre brødre ønskede hinanden »glædelig jul « (Af Magnus Andersen, Esbjerg)	65
På marinelazaret (Ved en 84-er)	66
En af de mange (Af Andreas Gannerup)	69
Sanitetssoldat, som »mirakeldoktor« og »dyrlæge« (Af Jørgen Petersen, Uldal)	70
Og hjem kom vil (Af Niels Jacobsen, Aabenraa)	75
Som »fluchtverdächtig« i fængsel i Flensborg - skure og skrubbe retirader med tandbørste i Bromberg (Af Karl Wølck)	78
Også de små oplevelser dukker op i erindringen (Af Fr. Lorens)	79
Guldtransport ad Eufratfloden (Uddrag af Heinrich Jessens erindringer, ved X)	81
Ære være deres minde	84

Samling til optøget ved årsmødet i Rødning 1966

Fra årsmødet i Rødding 31. juli 1966

Ved en milepæl og ved et vagtskifte

(5) Der gik en række år efter afslutningen af første verdenskrig, inden de dansksindede deltagere i krigen begyndte at finde sammen i afdelinger, først i Nordslesvig, hvor flertallet af dem jo havde deres bosted, men efterhånden oprettedes der også afdelinger i det øvrige land, hvor kammerater fra krigen 1914-18 havde slået sig ned. Den sidste afdeling kom i Flensborg og tilsluttede sig D.S.K. nord for grænsen.

Det varede ikke så længe efter oprettelsen af D.S.K. i 1936 - som skete ved et møde i den historisk kendte forsamlingsgård »Frej« i Tyrstrup ved Christiansfeld - at man begyndte at tale om et meddelelsesorgan for D.S.K.

At tanken om en samling af de dansksindede sønderjyske krigsdeltagere længe var blevet drøftet mand og mand imellem, var en kendsgerning, men stødet til, at nu måtte der ske noget, var det daværende tyske mindretals stadig voksende udfordringer til landsdelens store flertal.

(6) Dette ses også af, at blandt de forslag til det påtænkte organ var ikke mindst ønsket om at få et kamporgan. Hovedbestyrelsen havde forsøgt at få startet et medlemsblad »Veteranen«, men tilslutningen havde været alt for lille til, at man turde gå i gang med det. Der var også kammerater, som gjorde opmærksom på, at det ville blive dyrt at udgive et månedsblad, særlig da hovedkassen endnu ikke havde midler til at støtte et sådant foretagende.

Det eneste af de mange forslag, som blev til virkelighed, var udgivelsen af en maskinskreven og duplikeret måneds-meddelelse, der blev redigeret af daværende hovedformand H. N. Lind, Sønderborg, og som særligt indeholdt korte referater fra afdelingsmøder. Disse meddelelser udsendtes kun til afdelingernes formænd under navnet »D.S.K. Budstikke«, men nogen lang levetid fik den ikke.

Allerede på et tidligere tidspunkt havde vor nu afdøde kammerat, redaktør A. P. Møller, Graasten, med kolleger, der også var medlemmer af D.S.K., drøftet spørgsmålet om udsendelsen af en årbog, hvori kammerater skulle fortælle om oplevelser, de havde haft under krigen 14-18 i tysk trøje. Som fagfolk gik kollegerne ind for denne tanke, og ved årsmødet i Tinglev i august 1941 foreslog A. P. Møller udgivelsen af en D.S.K. årbog. Der var god stemning for dette forslag, og da medlemsantallet på dette tidspunkt nærmede sig de 7000, mente man, at det økonomisk skulle være muligt at skabe balance for en sådan. Forslaget vedtoges enstemmigt.

Til redaktionsudvalget for årbogen udpegedes de tre redaktører Nis Petersen-Høkkelbjerg, Haderslev, A. P. Møller, Graasten, og Herm. Hunger, Aabenraa. Petersen-Høkkelbjerg trak sig kort efter tilbage på grund af andet arbejde, hvorefter vor nu afdøde hovedkasserer, bankdirektør Johs. Clausen, Gram, tiltrådte redaktionsudvalget som regnskabsfører for årbogen, men det var altså A. P. Møller, der fødte tanken om D.S.K.-bogen.

Selvom ikke alle kammerater har været med til at støtte årbogen med stof, heller ikke alle har købt årbogen, så har den dog nu gennemlevet et kvart århundrede. Igennem de mange år har over 800 indsendte bidrag været optaget i årbogen.

(7) Tanken om i årbogen at medtage et minde om de kammerater, der i årets løb var afgået ved døden, fremkom først et par år senere, men igennem årene fra 1944 har der i årbogen været opført over 4200 navne med dødsdag og afdelingen, som de tilhørte, - et stående minde om de kammerater, som gik bort i de forløbne år.

Det første redaktionsudvalg arbejdede sammen, indtil tyskerne under besættelsen hentede A. P. Møller, hvorefter J. Andersen, Graasten, trådte til og forblev i udvalget, også efter at A. P. Møller vendte tilbage.

Et skifte skete ved sendemandsmødet i Aabenraa den 28. juli 1963, da Johs. Clausen på grund af sygdom måtte frasige sig sine hverv inden for D.S.K. som hovedkasserer og som regnskabsfører for årbogen.

Det var med vemod, alle de gamle kammerater tog afsked med Johs. Clausen. Han var en af pionererne inden for D.S.K., han var et fint og følsomt menneske, klartseende og ihærdig i sin indsats for at gøre det bedste for D.S.K. - den sammenslutning, som han holdt så meget af. Den hyldest, han fik ved denne lejlighed, var velfortjent, og hans gamle kammerater glemmer ham aldrig.

Til hans efterfølger valgtes vor kammerat, fhv. bankbestyrer Johan Ipland, Skærbæk, der som bankmand havde de fornødne forudsætninger til at påtage sig de to hverv, som Johs. Clausen igennem mange år hidtil havde røgtet så udmærket.

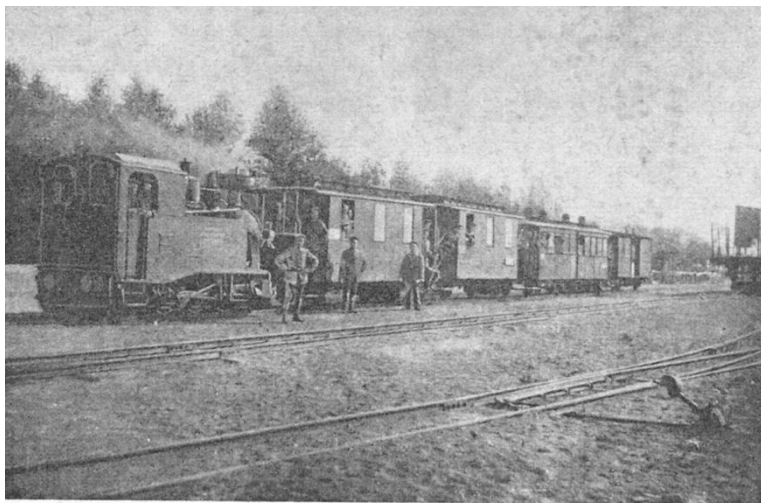
I de senere år er der af folk uden for rækkerne blevet spurgt, om stoffet til D.S.K.-bogen da aldrig slipper op, netop nu så mange år efter krigen.

Nej, - det sker nu ikke foreløbig. Det var jo fire lange og tunge år, tankerne nu og da må gå tilbage til. Oplevelserne og hændelserne var jo dog en del af vort liv, og der var mange, der hver især fik sine minder.

Når vi to redaktører af årbogen nu med den femogtyvende i rækken træder tilbage, står andre kammerater rede til at tage fat, og vi, som går, ønsker de tre kammerater, som vil fortsætte arbejdet, lykke til og ønsker dem, at stof, som skal bruges, fortsat vil være til stede, og vi opfordrer alle kammerater til at (8) give dem de nødvendige muligheder for, at årbogen endnu må kunne udsendes en tid.

Og så vil vi da gerne takke alle kammerater for de mange år, det har været betroet os at redigere og udsende D.S.K.- bogen, som vi kun har fået indtryk af altid var velkommen og blev modtaget med forventninger hvert år igen.

J. Andersen. Herm. Hunger.

Orlovstog

I 50-året for slaget ved Verdun, Somme og Jyllandsslaget

(9) 1966 er 50-året for tre store begivenheder i krigen 1914-18, slaget ved Verdun, der varede fra 21. februar til 15. december 1916 og Jyllandsslaget i Nordsøen, der kun stod på en eftermiddag, den 31. maj samme år. Selvom disse to slag ikke har nogen lighedspunkter hvad tid, tab af mennesker og materiel angår, så er det givet, at krigen herefter fik et andet forløb.

Da de slesvigske regimenter også var med i slaget om Verdun, er der ikke så få D.S.K.-kammerater, der kan fortælle om, hvad der skete her. I første halvdel af slaget så det jo mørkt ud for de franske og engelske armeer, men efterhånden ændrede billedet sig noget.

Således forårsagede Sommeslaget, der begyndte den 1. juli, at tyske tropper fra Verdun-fronten måtte flyttes hertil. Omtrent samtidig måtte der sendes tyske tropper til Tyrol, hvor Østrig sloges med italienerne, som Østrig havde erklæret krig, og ikke kunne klare den selv. Ligeledes måtte Tyskland sende tropper til Balkan, hvor Rumænien havde erklæret Østrig krig. Det hele skete på det tidspunkt, hvor Hindenburg og Ludendorff afløste general Falkenhayn i overkommandoen på Vestfronten.

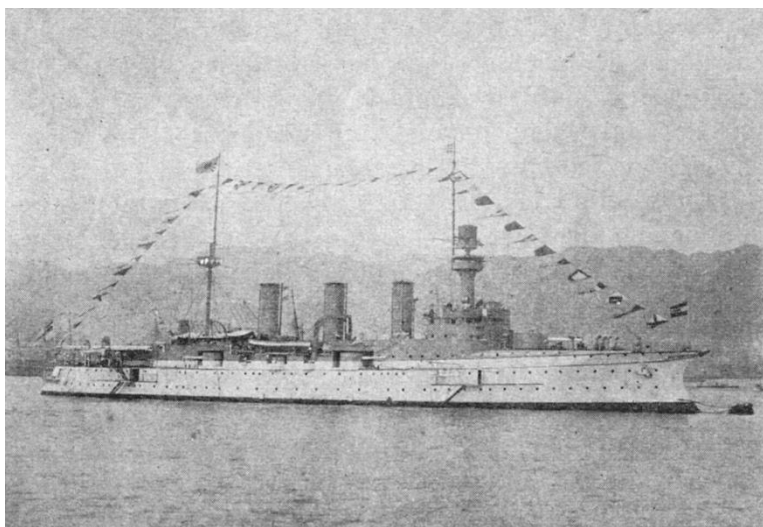
Men dermed var slaget om Verdun ikke forbi endnu. Kampene bølgede nu mere frem og tilbage for efterhånden at give de franske armeer de fleste sejre. Den 11. december gjorde tyskerne skridt til en separatfred med Frankrig, et (10) tilbud, som slet ikke blev besvaret. Dermed var slaget om den gamle fæstning Verdun, der havde kostet begge parter så urimeligt store tab af menneskeliv, forbi, for tyskerne et nederlag, for Frankrig en oprejsning, selv om den var dyrekøbt.

Da Amerika den 6. april 1917 erklærede Tyskland krig, var de allierede klar over, at nu var sejren sikret. Det var en uvurderlig hjælp, ikke mindst da revolutionen i Rusland var

brudt ud, og der kunne ventes en separatfred med Rusland. Det ellers altid stærkt royalistiske Preussen-Tyskland havde været en energisk fødselshjælper ved revolutionen i Rusland. Den tyske regering havde lige fra krigens begyndelse stået i forbindelse med russiske emigranter i udlandet, og den 9. april 1917 ankom der til Stockholm 30 russiske emigranter, der havde fået tilladelse til at; rejse igennem Tyskland i en plomberet jernbanevogn; de ledsagedes af tre tyske officerer. Blandt emigranterne var også Lenin og Sinoviev.

Men heller ikke separatfreden med Rusland, der iøvrigt først blev undertegnet i Brest-Litovsk den 3. marts 1918, kunne bringe sejren hjem for Tyskland. Versailles-traktaten blev undertegnet den 28. juni 1919. Men ind imellem kom D.S.K.-ernes store dag, den 11. november 1918. Krigen var endt.

*

Den tyske panserkrydser »Hansa« i Kobe, Japan

Ligesom enhver melding fra fronterne på land altid var en sejr for tyskerne, således blev også Jyllandsslaget udbasuneret som et afgørende nederlag for England, og kejseren, der besøgte Wilhelmshaven et par dage efter slaget, fortalte sine tilhørere i en stort anlagt tale, at nu var herredømmet til søs for altid vristet ud af briterne hænder. Den tyske sejr var nok så som så, da det var dem, der først trak sig tilbage.

Kl. 8,30 aften den 31. maj faldt det sidste skud fra det svære skyts ud for Thyborøn, og om morgenen kl. 3,45 passerede den tyske højsøflåde, eller resten af den, Horns Rev på vej hjemad og ankom til Wilhelmshaven om eftermiddagen den 1. juni.

(11) Da morgenen gryede den 1. juni, lå det engelske admiralskib ud for Vyl fyrskib, og kl. 5,40 var hele den engelske flåde samlet ud for Horns Rev, og herfra sattes kursen nord-på. På vejen gennem slagpladsen passeredes meget vraggods, døde mennesker og drivende miner, og først kl. 1 eftermiddag sattes kursen vestpå.

De engelske tab under Jyllandsslaget var store, både af mennesker og skibe, meget større end tyskernes, men slaget var en strategisk sejr for England. Den tyske høj søflåde kom ikke mere ud på havet i denne krig, det var nærmest ubådene, der vovede sig ud, og deres antal blev også færre, efter som krigen skred frem.

A. H. Regnuh.

En dag på "Højde 304" ved Verdun

(12) Det var en herlig sommerdag først i juni måned 1916. En lille flok sønderjyder havde, efter at have rensat sig for alt det indtørrede pløre, vi havde bragt med fra 304 til Nantillois, hvor vi lå i ro, fundet sammen til en lille passiar. Under rensning forstod man også jagten på de søde små gråben, som var så venlige at ville bo hos os for at holde os vågne, når vi egentlig gerne ville sove. Vi lå i græsset på en skråning lige bag barakkerne og studerede de hjemlige aviser, der lige var kommet med posten; her var både »Mordersmaalet«, »Hejmdal« og »Flensborg Avis« repræsenteret.

Det første, man søgte efter, var selvfølgelig de lokale nyheder hjemmefra, men så faldt vi over de store overskrifter, der fortalte alt folket, at nu var herredømmet til søs vristet ud af Englands hånd; den tyske højsø-flåde havde den 31. maj i et stort slag i Nordsøen slået den engelske stor-flåde. Det samme havde kejseren sagt i en af sine store taler, da han den 4. juni havde besøgt Wilhelmshaven - og så måtte det jo passe.

Da vi så alle havde læst det, kikkede vi først helt tavse på hinanden, og så brød en af os, han var alsinger, tavsheden med at sige: Når de sådan bliver ved med at sejre, så kommer vi hjem til Danmark, - og det samme mente vi andre.

Hvor kunne vi dog sige sådan noget efter en stor tysk sejr? Jo, for i vor lille flok havde alle i den alder været med i det nationale og kulturelle arbejde i vor hjemstavn, og her havde vi erfaret, at vore redaktører forstod at forme deres artikler således, at det var mellem linierne, man skulle hente fakta, når der øvedes censur.

(13) Franske artillerister med reserveheste på vej til Verdun Vi var altså store optimister i dette øjeblik, men det, vi for tiden var med til her ved Verdun, gjorde jo, at denne frejdige optimisme snart blegnede, og alle de landsmænd, der var med i krigen, oplevede jo heller ikke den 11. november 1918.

Med denne solrige junidag var de fem dage i ro forbi, og kl. 10 om aftenen stod kompagniet færdig til afmarch. I sidste øjeblik kom vor »Spies« halsende med favnen fuld af stålhelme, som på dette tidspunkt ikke var kendt endnu. Foreløbig skulle kun en mand i hver gruppe forsøgsvis have en sådan på hovedet, og der blev spurgt, hvem der frivilligt ville have en sådan på hovedet, men ingen meldte sig. »Dyret« var jo tungt at bære, og skulle remmen strammes, trykkede den jo fælt. Så blev vor »Spies« gal i hovedet, rev min lette pikkelhue, hvis materiale havde skiftet fra læder til pap, af hovedet og smækkede den tunge og hårde stålhelme ned over mine blonde lokker. Og på samme måde gik han hele

Franske artillerister med reserveheste på vej til Verdun

kompagniet igennem. De kammerater, der var sluppet for den ny hovedprydelse, grinede (14) lidt skadefro. Jeg anede ikke, at jeg nogle dage senere var taknemmelig for, at jeg havde fået den.

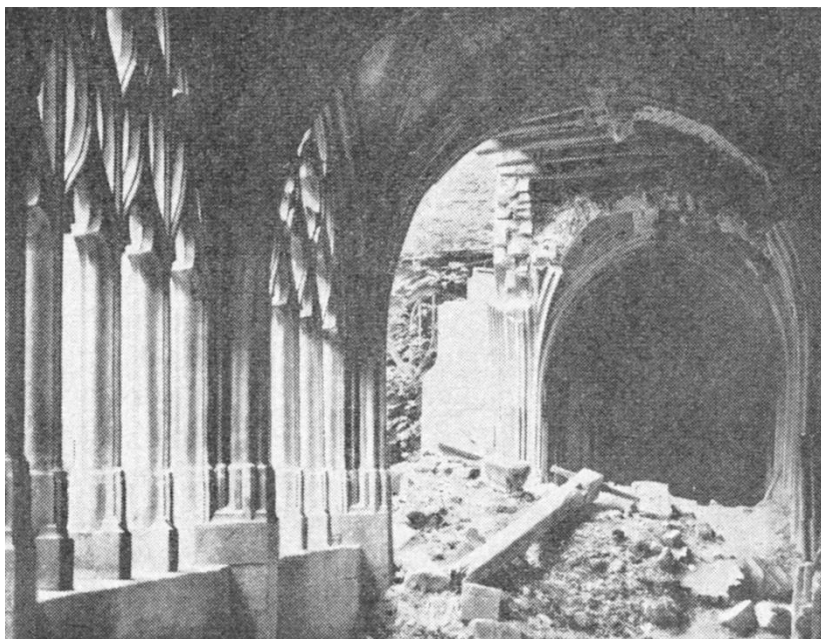
På grund af dette mellem spil kom vi først af sted en time senere, og nu var det blevet helt mørkt. Vi kunne ikke se de mange forhindringer på vejen, så vi stolprede af sted og faldt en gang imellem. Turen ud til Malancourt tog et par timer, og vi var godt trætte, da vi forsvandt ned i bryggerikælderen, mens andre skulle ned i kirkehvelvingen. Hvordan det der så ud, ved jeg ikke; i bryggeri-kælderen var det nærmest uhyggeligt, ikke mindst på grund af de mange rotter, der huserede her. Vi var nødt til at hænges alt, hvad der var spiseligt, op i en snor på et søm i væggen. De grådige fyre var ikke for gode til at hente vort brød og andet spiseligt væk under hovedet på os, når vi sov.

Sove her om natten kunne kun de værste sovetryner, jeg kunne i hvert fald ikke. Franskmanden skød næsten uafbrudt, selvom de fleste granater gik oven over os væk. Værre var det om dagen, når nogen viste sig udenfor, for så blev nedslagene mere nærgående, og for resten var det også forbudt at lade sig se om dagen. Om natten kom gullaschkanonen, proviantvognen og posten, om dagen stod vi en time på vagt.

Her skulle vi blive de næste fem dage. Den anden nat efter ankomsten skulle vor gruppe op i stillingen med hakker, andre grupper med pigtråd og sandsække. Kl. 2 drog vi af sted i gåsemarch med en underofficer i spidsen. Over Forges-bækken var lagt et gangbræt. I bækken lå en del døde soldater, og hver gang, når det var lyst, kunne jeg ikke dy mig for at skule derned. Lige ved overgangen var der i bækken en ret kraftig hvirvel, der bevægede

det ene ben på en af de døde soldater. Det så ud, som om der endnu var liv i ham. Men endnu stærkere indtryk på mig gjorde den sorte franske soldat, som sad op ad en vold i »Totenschlucht« på halvvejen op til stillingen. Hans hjerneskal var skåret af, vel nok af et stykke af en granat, der kan være skarp som en ragekniv, og hans hjernemasse lå blottet, og særligt, når det var varmt, var denne fyldt (15) med spyfluer, et varsko til os om ikke at drikke vand af et granathul, selvom man var nok så tørstig.

I denne nat var det mørkt. Vi så hverken det bevægelige ben i bækken eller den døde negersoldat. Alt, hvad der skulle op eller ned til stillingerne på »304«, gik igennem slugten. Der var ingen anden vej derop, og det vidste de ovre på den anden side godt. Det franske artilleri var indstillet på slugten, og der var sjælden pause i beskydningen af den. Slugten var opfyldt af lig, hvide og farvede mellem hinanden, og at grave de døde ned ville være håbløst, thi granaterne pløjede dem op igen, og desuden var det den visse død at vove sig ud på et gravearbejde. Sammen med de døde lå her også en mængde ragelse fra tidligere kampe i slugten.

Et bombet kloster i Verdun

Vi arbejdede os langsomt opad i ravende mørke, og en gang imellem måtte vi kaste os ned; en lys kugle gik op, og en granat nærmede sig. Vi kunne høre på hvinet, hvor omtrent den ville slå ned. Da vi var et par hundrede meter fra skyttegrav en, må franskmændene have hørt os, for (16) en rød lyskugle steg op, et tegn til artilleriet at gribe ind, og derpå fulgte et ildoverfald med granater, shrapnells og maskingeværer, så vi trak os tilbage til »Termithøj«, som var et temmelig sikkert tilflugtssted med en understand.

Her ventede vi på, at skyderiet skulle løje af, så vi kunne komme helt op med vort materiale, men det skete ikke. Der taltes om at gå tilbage, for at gå fremad ville være den sikre død, i hvert fald for en del af os, og i øst meldte sig allerede den nye dag så småt. Inden jeg fik set mig om, var alle på flugt nedad. Foruden mig var der endnu en kammerat fra min gruppe tilbage, og vi to blev enige om også at stikke af nedad. Vi løb, som jeg aldrig før eller siden har løbet, alt imens granater og shrapnels sprang omkring os. En gang gled jeg i et halvt opløst legeme, men op kom jeg igen og videre. Det var et løb på liv og død. Endelig kom vi ud af slugten, og det værste var overstået. Jeg kunne heller ikke mere. Vi nåede Malancourt og krøb ned til rotterne. Ingen af os kunne sove, så ophidsede var vi alle, og først ved højlys dag faldt jeg i søvn.

Da de fem dage var gået, måtte vi ud for at afløse. Det skete natten mellem onsdag den 7. og torsdag den 8. juni, og denne gang gik det helt roligt for sig selv om vi nu var et helt kompagni. Torsdagen gik uden tab af menneskeliv. Da jeg fredag morgen stod på post, kom vor gruppefører gennem graven med ordre til at være rede til at storme kl. 6,30. Stemningen efter denne besked sank ikke så lidt. Vi vidste jo helt nøje, at mange af os ville blive på valen. Tankerne gik hjemad til vore kære; vi blev tavse. At storme uden artilleriforberedelse syntes vi var helt håbløst.

Så kom stormkolonnerne og flammekasterne. De sidstnævnte indledte stormen med at udspy deres flydende ild over i den franske grav, og et skrig derovrefra fortalte os, at en mand var blevet ramt og nu brændte op. Så kom kommandoen til storm, men da var klokken også blevet syv.

Allerede ved at arbejde os op af graven skete der noget (17) grimt lige ved siden af mig. Lige før stormen fik hver udleveret 4 håndgranater, som sattes ned i »koblet« (livremmen), to på hver side af maven og med skaftet nedad. I skaftet sad en strop, som skulle trækkes ud, når man ville kaste granaten efter et mål. Hvorledes ulykken skete, så jeg ikke, men jeg antager, at der, da vi kravlede op af graven, er smuttet et stykke trærod eller lignende ind i stroppen, hvorved stroppen blev halet ud af kammeraten selv. Granaten eksploderede. Jeg fik et chok, for kammeraten så forfærdelig ud og faldt tilbage i graven, døende. I de tyske aviser og i vore egne censurerede blade stod der, at tyskerne havde taget »304« ved Verdun, men det var kun en halv sandhed - eller halv løgn. Begge landes stillinger var på »304«, men kammen af højen var ingenmandsland imellem dem, og stormen den dag forandrede ikke noget herved.

Jeg stormede af sted lige som alle de andre, men vi kom ikke langt, for ovre på den anden side var man på post. Maskingeværerne ryddede slemt op imellem os. Jeg sprang ned i et granathul. I hele terrænet mellem de to skyttegrave var franskmændene i stand til at meje os ned for fode. Sammen med mig kom der også en purung soldat ned i hullet. Han virkede som en stor dreng, havde været elev på et lyceum i Bremen, hvor hans forældre boede, og havde meldt sig frivilligt til fronten. Lige bag mig sprang vor gruppefører også ned i et granathul. Da vi havde ligget lidt, begyndte den unge mand: Vi må videre, vi har fået befaling til at indtage den fjendtlige grav. Jeg sagde til ham, at det ville være den sikre død at gå ud nu. Så lå vi stille igen et stykke tid, og da skyderiet ligesom tog noget af, begyndte han igen: Jeg vil lige se, hvor alle de andre er blevet af. Igen advarede jeg ham, men han ville ikke høre, og så stak han hovedet op over hullet. I samme øjeblik fik han en kugle gennem halsen, så blodet sprøjtede ud. Hans hoved faldt ned, han mumlede »Mutter«, og så var han død.

En fransk 155 mm ved Verdun

Så lød fløjten fra vor grav, det var det samme som at gå tilbage, og vor kompagnifører var en af de første til at (18) kravle tilbage. Vor gruppefører vinkede til mig, kom med, og i det samme fik også han en kugle gennem halsen. Han kikkede endnu en gang på mig, lagde hovedet ned på sine knæ, og så var også han væk.

Nu gjaldt det for mig også at komme tilbage, men hvorledes, for der blev jo endnu skudt. Foreløbig blev jeg liggende i hullet for at lægge en plan til tilbagetrækningen. Geværret måtte efterlades, og heller ikke de fire håndgranater, som ingen havde fået brug for, ville jeg have med, for begge dele var kun til hinder, når jeg ville kravle tilbage; kun min bajonet tog jeg med. Da skydningen sløjede lidt af, begyndte jeg at slange mig gennem alle granathuller og andre sænkninger i terrænet. Det tog tid at komme over de ca. 50 meter - længere kom vi ikke - og ankomsten i vor grav skete omtrent, som når jeg på søbadeanstalten derhjemme sprang ud fra vippen. Jeg kom på hovedet ned i graven, men helt uskadt, selvom franskmændene skød efter mig, idet jeg sprang. Stormen var en fiasko.

Efterhånden indfandt sig alle de kammerater, som ikke var alvorligere såret, mange blev liggende derude, både døde og hårdtsårede. Vi så os om, der var tyndet slemt ud iblandt os, og franskmændene lod os ikke i ro, for inden vi kunne sunde os lidt over det, vi havde været ude i, begyndte han en trommeild, der varede i 12 timer, helt til om aftenen, og hvordan det er at stå for det, kan vel kun krigsdeltagere forstå.

Der var intet andet at gøre imod dette helvedesvejr end at kravle ind i sin hule, og det gjorde vi. Jeg havde vel kun ligget her i et par minutter, før der sprang en granat oven på min hule. Jord og sten skred ned over mine ben, men overkroppen var fri. Nu var jeg glad for, at jeg tog min bajonet med tilbage, for den kunne jeg nu bruge som en spade for at befri benene. Det var også lige ved at lykkes mig, da granat nummer to kom og gik ned ved siden

af den første. Jord og sten, meget mere end første gang, væltede nu ned også på min overkrop, kun ansigtet og den ene arm var fri. Jeg var levende begravet. Det var en frygtelig situation. Jord og sten trykkede på mine ben, på (19) maven og brystet, så jeg ikke kunne trække vejret. Det var ikke til at holde ud. Jeg skreg, men ingen hørte mig. Så resignerede jeg, trak med den frie hånd stålhelmen ned over mit ansigt og ventede på døden. Den nyindførte hjelm, som kammeraterne grinte af, var dog med til at frelse mit liv. Jeg kunne høre, at små granatsplinter og shrapnelkugler trommede på den og - så besvimelede jeg. Et stort skrald i nærheden vækkede mig, og jeg skreg igen, stadig forgæves, og så var jeg væk igen. Endnu en gang kom jeg til bevidsthed, og nu hørtes skriget. To soldater kom krybende hen til mig, og jeg hørte den ene sige disse ord: »Dem Kerl muss geholfen werden«. Han gik tilbage for at hente hakke og spade, den anden blev hos mig. Så kom der igen en granat og skar benet af ham højt oppe, og da den anden, der havde taget en sanitetssoldat med, kom hen til os og så den første, der nu var død, sagde han: »Nun auch du, mein guter Freund«. Disse ord glemmer jeg aldrig.

Sanitetssoldaten hjalp med at grave mig fri og hjalp mig også hen i en anden hule, hvor jeg lå i flere timer uden at (20) kunne røre mig; men der var ingen granatild lige i nærheden. Efterhånden mærkede jeg, at den franske ild kom nærmere, og jeg hørte jo nok, hvad årsagen hertil var. Vor maskingeværrede var indbygget lige ved siden af min nuværende hule, og da der kom et granatstykke flyvende lige forbi mit øre, blev jeg opskræmt. Det var ikke så stort og var gået ind i hulens væg. Jeg følte på det, det var varmt; men nu var jeg klar over, at jeg måtte ud, men hvorledes og hvorhen, thi benene kunne jeg ikke bruge. Så begyndte igen jordklumper og småsten at falde ned på mig. – Jeg måtte ud.

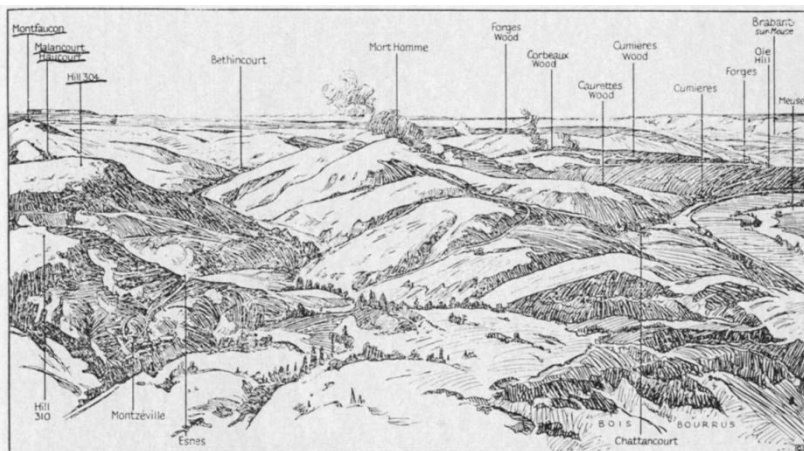
Hvor kan et menneske dog foretage det helt usandsynlige, når det gælder livet; thi blive levende begravet endnu en gang, nej, så hellere få en hurtig død ved en fuldræffer i skyttegraven.

Jeg vrakkede mig på albuerne gennem graven og trak benene efter mig; det gik kun langsomt, og megen kraft var der ikke i mig mere, men det lykkedes mig omsider at finde en hule, hvor der allerede sad en kammerat. Han havde siddet her hele dagen, uden at der var sket ham noget, og han blev helt glad, da jeg kom vrakkende på mine albuer, dødtræt.

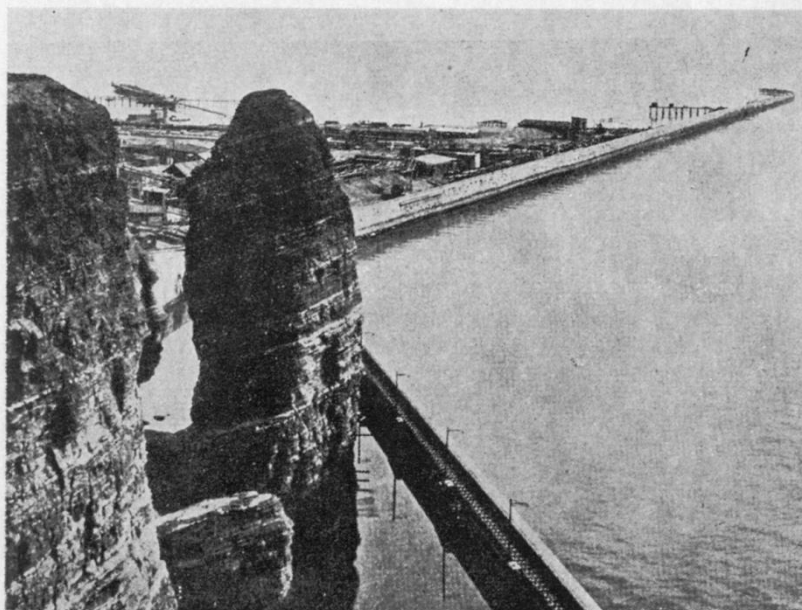
Her blev vi to til om aftenen, da trommeilden stilnede af, og da solen, der havde skinnet hele dagen, var gået ned, blev jeg og mange flere bragt til bryggerikælderen. Her så jeg en kær kammerat ligge, hårdt medtaget og uden bevidsthed. Jeg havde slet ikke set ham hele dagen, heller ikke ved stormen, og nu var det tydeligt, at han lå på det sidste. Så fik han ret i det, hvad han altid sagde, at han ikke mere ville komme hjem til sin kone og sin lille pige. Mon han ikke har fået de fotografier af de to, som han elskede så højt og altid længtes så såre efter, med i sin grav?

Hans navn står på mindestenen i hans hjemby, jeg så det for nylig, og minderne om ham vældede frem, dog særligt det frygtelige, vi oplevede fredag den 9. juni på »304« ved Verdun, hvor hans sortsyn blev til virkelighed.

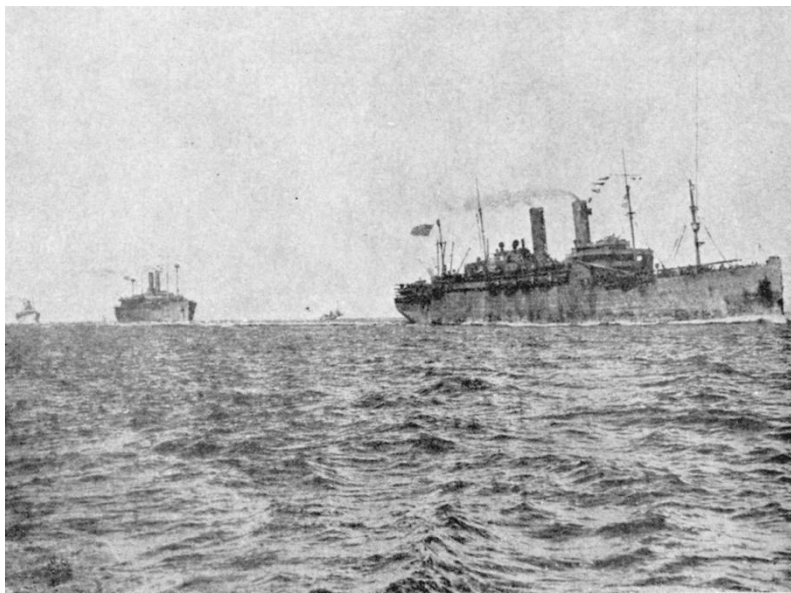
Herm. Hunger,
J-R 84 - 5. komp.

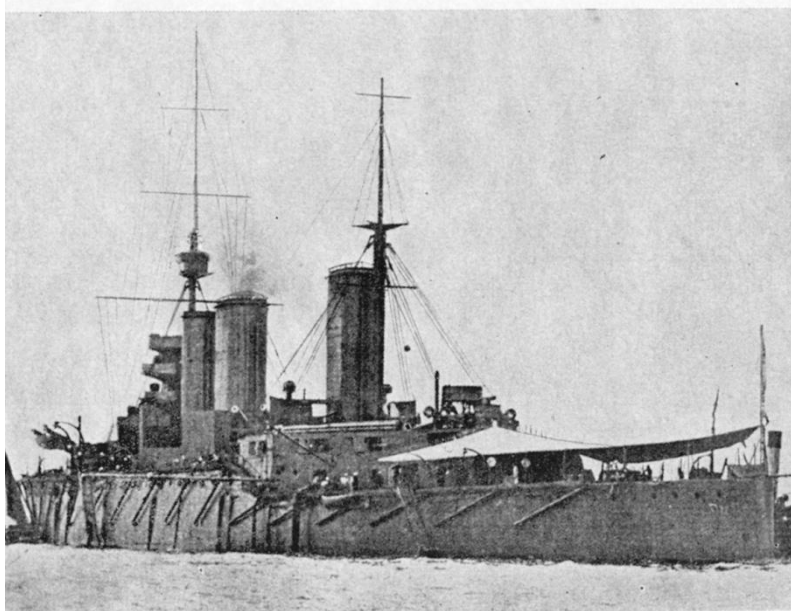
Højene omkring Verdun

Helgoland

Amerikansk konvoj med tropper til England

Admiral Beattys flagskib „Lion“

Soldatertid og krig

Og så over grænsen

(21) Jeg blev indkaldt den 11. november 1913 for at aftjene min værnepligt ved 5. grenaderregiment i Danzig. Ved navneopråbet på kasernen viste det sig, at der var mødt endnu en fra vor hjemstavn, Niels Nielsen fra Ballum.

Sammen med mig blev også Chr. Rasmussen fra Højrup indkaldt. Vi kendte hinanden særdeles godt, idet jeg på den tid var hjemmehørende i Lille Sottrup i Stepping sogn. Vi havde gået til præst sammen og havde efter konfirmationen været på Hejls Efterskole. Chr. Rasmussen skulle dog stille ved infanteri-regimentet nr. 128; men da han ikke kunne få oplyst, hvor dette regiment lå i garnison, fulgte vi til Danzig: Her viste det sig, at regimentet hørte hjemme i Neufahrwasser. Vore to regimenter hørte dog til samme brigade. Det var dog en opmuntring.

Da vi første gang skulle gøre honnør for kompagnichefen, må jeg have gjort det til hans fulde tilfredshed, for han sagde: »De kan gå alene ud i byen i eftermiddag.«

Engang, da hans oppasser var på orlov, blev jeg beordret til at varetage denne bestilling. Sammen med chefen red vi en dag ud for at inspicere en øvelse. Vi kom da igennem Langfuhr, hvor de såkaldte Sorte Husarer og trænet lå i kvarter. Begge steder var der udsat dobbeltposter som bevogtning. »Rid De nu foran kompagniet, så kommer jeg bagefter,« sagde kaptajnen til mig. Han ville se, hvorledes posterne i de to afdelinger ville reagere. Først kom vi til kronprinsens sorte husarer. De stod med gevær ved fod, men i samme øjeblik, som jeg kom hen til dem, præsenterede de gevær. De opdagede ikke, at det var en menig soldat, og jeg hilste tilbage med hånden til huen, men da kaptajnen kom frem til dem, måtte de (22) naturligvis præsentere igen. – Trænfolkene var klogere. De præsenterede først, da kaptajnen kom frem til dem. »Der kan vi se,« sagde kaptajnen, trænfolkene har lært mere!« Både han og kompagniets mandskab morede sig kosteligt.

1914 fejrede regimentet 225 års jubilæum, og kort efter begyndte verdenskrigen. Regimenterne rykkede til fronten efter alder, og det bevirkede, at vort regiment først rykkede ud den 8. august. Det første sammenstød med russerne havde vi den 21. august. Det var ved den polske grænse. Vi lå i skyttelinie foran en rugmark. Rugen stod i skok. Artilleriet var kørt op og havde åbnet skydningen. Kaptajnen - Heidelberg hed han - kom ridende op til mig og afleverede sin hest til mig. Han trak derefter sin sabel frem af skeden og indtog en plads ca. 20 m foran kompagniet. Det så ud, som om det hele kun var en øvelse på eksercerpladsen. Og så gik det fremad, fremad uden standsning. Den første dag kom vi 22 km frem. Jeg traskede bagved kompagniet med hesten. Vi blev vidne til den første kosak, der faldt. Han segnede ned ved siden af sin hest. Russerne trak sig hele tiden tilbage fra den ene skyttegrav til den anden. Vi undrede os over, at russerne allerede havde fået disse stillinger etableret, og de var gode.

Hen under aften var tyskerne dog lidt ængstelige for, at denne hurtige tilbagetrækning var en fælde. Vi fik derfor ordre til at trække os tilbage til vor udgangsstilling, men den næste morgen gik det atter fremad, først de 22 km fra dagen i forvejen, og derefter yderligere 22 km frem. Herefter gik det nu uden ophør videre, og en eftermiddag fik vi øje på fabrikksskorstenene i Warszawa. Det var meningen, at vi den næste dag skulle indtage byen, men allerede kort efter midnat fik vi ordre, ikke til at gå frem, men - tilbage. Vi marcherede

seks dage i træk. Det var for meget for dem, der havde meldt sig frivilligt. De kunne slet ikke holde til sådanne strabadser. De segnede om som fluer.

Mange af de kammerater, der var med dengang, husker sikkert godset Bortimor, hvor vi opholdt os i lange tider, (23) og hvor vi byggede skyttegrav ved hjælp af græstørv, fordi jorden var så umådelig vandrig. Russiske krigsfanger, der var beskæftigede her på stedet, fortalte, at godsejeren, der var kaptajn i den russiske hær, lå i stilling ovre på den anden side, og at han havde sit gevær nøjagtigt indstillet og spændt fast, så enhver af os, der ville hente vand ovre på godset, måtte regne med at blive ramt. Heldigvis fandtes der bag ved vor skyttegrav en bæk. Vandet i den var ikke alt for appetitligt, men vi brugte det, også til madlavning, og når officererne spurgte, hvor vi havde hentet det, sagde vi naturligtvis: »Ovre på godset!«

Det gik ellers hårdt nok til i vor stilling. Vi prøvede flere gange at gå frem for at tage russernes skyttegrave, og disse forsøg gav os en mængde faldne. De lå ude i ingenmands-land. Vi prøvede at få en våbenhvile i stand, så vi kunne få de døde tilbage og få dem begravet, men det ville russerne ikke gå med til. Da der atter engang kom ordre til at indtage russernes stillinger, nægtede vor kompagnifører pure at parere ordre. »Det er håbløst,« sagde han; men da han på ny fik ordre til at gå frem, var der ikke noget at gøre, og det endte da også med, at mens vi gik frem med 240 mand i vort kompagni, kom vi tilbage med kun 26.

Det var majoren, bataljonskommandøren, Fohr, hed han, der havde givet ordren. Da han erfarede, at også vor kompagnifører, kaptajn Heidelberg, var blandt de faldne, tog det så voldsomt på ham, at han meldte sig syg. De to var nemlig gode venner og stod allerede i Danzig på en fortrolig fod med hinanden. Vor deltagelse i felttoget i Rusland afsluttedes, og vi blev forflyttet til vestfronten. Det var den 4. oktober 1915. Vi blev indsat ved Somme-floden, til skyttegravskrigen, hvor fronten bølgede frem og tilbage. Vi byggede understande, der ofte lå 14-16 meter under jorden. Det var et voldsomt slid, for jordsmonnet bestod af kalk og flintesten, og med vore små pikøksker kom vi kun med møje og besvær dybere. Fransk mændene havde, for at gøre (24)arbejdet endnu mere besværlig for os, begyndt at sende miner over til os, miner af største kaliber. De kunne gå fem meter i jorden, før de eksploderede og efterlod da et mægtigt krater.

Jeg besøgte engang nogle kammerater i en af vore understande. »Nu må jeg nok hellere se, at komme tilbage til vor egen understand,« sagde jeg og forsvandt. Men næppe var jeg kommet derhen, før der lød et øredøvende brag. Det viste sig da, at en mine havde ramt nedgangen til den understand, som jeg lige havde forladt, og de syv kammerater, der havde opholdt sig dernede, var redningsløst fortabte. Jeg havde for en gangs skyld ved skæbnens gunst været heldig.

Engang, da vi lå i ro bag fronten, sagde en af vore underofficerer, Hansen hed han: »Du, der er kommet en ny mand til vort kompagni, en »dansker«, og han står for resten dervore ved feltkøkkenet.« Jeg fik øje på en mand med et stort, rødt fuldskæg. »Ham må jeg over at hilse på,« sagde jeg, og gik derover. Jeg betragtede ham nøjere, men jeg kunne ikke tænke mig, at det skulle være en landsmand. »Du må tage fejl,« sagde jeg til underofficer Hansen. »Nej, nej,« svarede han, »han er fra Bevtøft!« – Og det viste sig, at han havde ret. Det var Niels Petersen. Han var fra Vedbøl og var forflyttet til vort regiment fra regiment 141. Vi to blev gode venner, og vi er det endnu. Det er egentlig et helt under, at Niels Petersen endnu er i live. Han, der var befalingsmand, fik engang ordre til at gå frem med en stormtrop og drive en kile ind mellem fransk mændene og englænderne. Under udførelsen af denne ordre

fik Niels øje på en englænder, der sad oppe i et træ og sigtede på ham; men inden Niels fik tid til at få sin pistol klar, skød englænderen. Han ramte Niels Petersen så uheldigt, at der for ham fulgte halvandet års lazaretophold, hvorefter han blev udskrevet som invalid.

For resten havde han også et intermezzo, fordi han skrev hjem på dansk. På en forespørgsel om, hvorfor han gjorde det, svarede han, at han holdt så meget af sin mor, at det ikke faldt ham ind at skrive på et sprog, hun (25) hverken kunne læse eller forstå, og der- som man ville forbyde ham det, kunne de have det så godt, så kunne man godt få hans dis- tinktioner som befalingsmand og det jernkors tilbage, som man havde dekoreret ham med. – Han fik lov til at fortsætte med at skrive på sit danske modersmål. Da jeg engang, det var i januar 1916, havde skrevet omkring ved tyve postkort til venner og bekendte, på dansk naturligvis, blev jeg kaldt ind til feldwebelen, der jo skulle stemple dem, inden de kunne afsendes; men da var de tyve postkort blevet til fyrré, for han havde simpelthen revet dem over og leverede mig på denne måde og under stærke formaninger hele molevitten tilbage.

Fra den 20. januar 1917 havde jeg fået bevilget orlov. Da jeg kom hjem, hørte jeg, at adskillige af mine venner og bekendte havde benyttet deres orlov til at gå over grænsen. Det var slet ikke let for mig at komme på orlov, for da mit hjem kun lå en kilometer fra grænsen, holdt man mig stadig hen med, at der var orlovsspærre. Min fader gik da til amts- forstanderen og besværede sig. Amtsforsstanderen skrev da omgående til regimentet og oplyste, at der ingen risiko fandtes, og at man roligt kunne give mig orlov, og det fik jeg.

På den tid besøgte jeg sammen med Niels Petersen nogle bekendte, M. Petersen fra Mølby og M. Høeg fra Sdr. Sejerslev. De gjorde tjeneste ved et artilleri-regiment, som lå omkring ved 30 kilometer fra os. Under samtalen med vore venner nævnte disse, at der nu virkelig ville indtræde orlovsspærre. »Så vil vi tilbage med det samme,« sagde jeg. – »Nej, nej,« svarede de, »I skal da først have lidt at spise« - De havde ved artilleriet større lejlig- hed til at slæbe rundt med »fourage«, end vi havde det ved infanteriet.

Vi kom tilbage ved nitiden om aftenen. Den vogn, der skulle køre de kammerater, der kunne rejse hjem på orlov, holdt allerede parat. Det gjaldt nemlig om at komme af sted, for orlovsspærren skulle træde i kraft ved midnat. Jeg henvendte mig til feldwebelen og bad om at få mine rejsepapirer udleveret. »De ligger parat,« sagde han, og (26) i løbet af kort tid havde også jeg entret vognen, og så gik det hjemad.

Efter at jeg havde været hjemme i to dage, gik jeg i gang med at udføre nyttigt arbejde. Det var i januar måned. Iført min fars gamle tøj skulle jeg til skovs med en slæde for at køre træ hjem. – Under dette arbejde opsøgte en kvinde mig i skoven. Hun var kommet til fods den lange vej fra Sommersted. »Er De underofficer Iversen?« spurgte hun. Da jeg bekræf- tede det, fortsatte hun: »Jeg har her et telegram til Dem; De kan godt trække i uniformen, for De skal omgående tilbage til fronten.« -

Da jeg nåede ud i skoven, hvor min far sammen med en medhjælper var i gang med at gøre træet parat til hjemtransporten, viste jeg ham telegrammet. »Nu er beslutningen taget,« sagde jeg, »jeg bliver hjemme til sidst i januar og går så over til »Nord armeen«.

Et par dage senere kom den ældste af Hans Ravns døtre på besøg i mit hjem. Da hun spurgte, om jeg ville tilbage til regimentet, kunne jeg svare, at det ville gå den modsatte vej. – Hendes hjem, »Stenskjør«, lå umiddelbart ved den gamle grænse, og vejen fra gården og op til landevejen fulgte grænsen. Da to af hendes brødre var gået over grænsen fra denne vej, havde tyskerne posteret to vagtposter ved gården. »Jeg skal nok hjælpe dig med at komme over«, sagde hun; »du skal bare være på et bestemt sted i nærheden af gården klok- ken syv om morgenen. På det tidspunkt skal karlen op til landevej en med mælken. Den ene

af vagtmændene skal da følge med ham og passe på, at han ikke går over grænsen. Imens skal jeg nok byde den anden vagtmand ind til en kop kaffe, men du må selv holde øje med den vagtpost, der står oppe ved Brandorffs fredskov. Så snart du hører kaneklokkerne ringe, kan du gå lige over grænsen til din fætter R. Nielsen på »Dahlshøj«. - »Den er i orden,« sagde jeg, »og mange tak for hjælpen.«

Om eftermiddagen den 30. januar spændte jeg hestene for kanen og kørte til Jels for at sige farvel til mine slægtninge. Da jeg om aftenen kom tilbage og var ved at (37) trække hestene i stalden, kom min far ud til mig og sagde, at læreren og hans kone var mødt op for at hilse på mig. De havde nemlig hørt, at jeg næste dags middag skulle rejse sydpå med toget fra Farris. Jeg var nu ikke særlig oplagt til at tage imod gæster, for jeg havde jo andet at tænke på, men hvad var der at gøre? De gik først på den anden side midnat.

For resten var der også kommet et brev til mig. Det var fra fronten, fra min gode ven Niels Petersen. Han skrev ordret: »Du er f. g. tosset, når du vil rejse herud igen.« Underligt nok var brevet ikke blevet censureret. N. P. fortalte mig senere, at når han rent ud havde nedskrevet sin mening, var det en følge af, at han var led og ked af det hele. -

Jeg fik efterhånden alt bragt i orden til »den store rejse«. For ikke at komme for sent af sted, havde jeg sat mig for at holde mig vågen, men jeg faldt alligevel i søvn i min seng og vågnede først kl. 6,30. - Jeg er aldrig i mit liv kommet så hurtigt ud af sengen og i tøjet, og så gik det ned over markerne til det aftalte sted. Da jeg ankom dertil, syntes jeg, at en patrulje med hunde nærmede sig stedet. Jeg skyndte mig hurtigt tilbage og skjulte mig bag et hegn. Omsider hørte jeg signalet, der betød afmarch for mig.

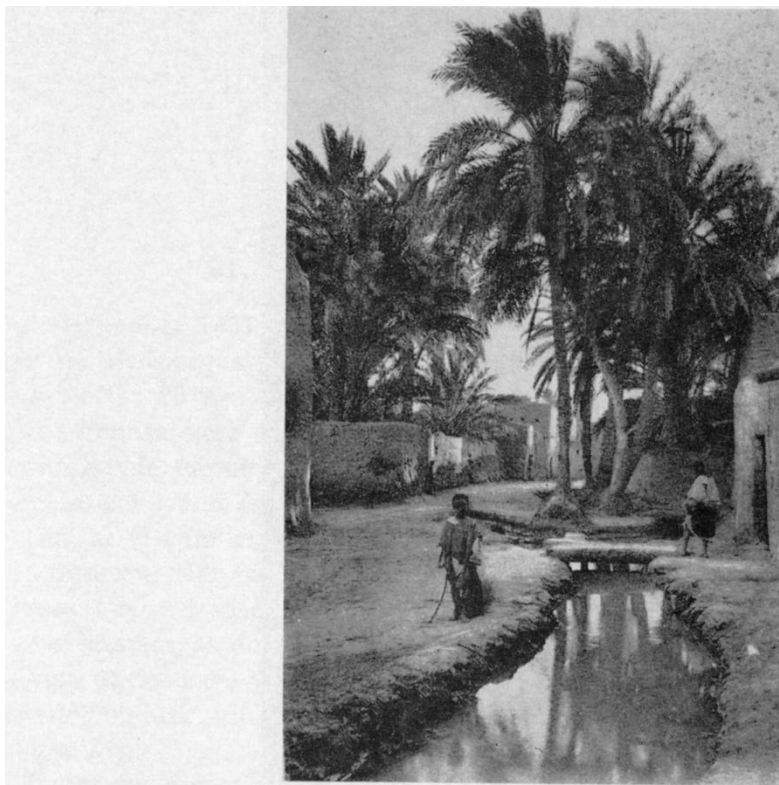
Hurtigt kom jeg over til vejen, der fra Stenkjær førte ad Højrup til; men her havde tyskerne spærret passagen med fem rækker pigtråd. Det havde mine hjælpere ikke oplyst mig om. Nu var gode råd dyre. En trådsavs havde jeg jo ikke ved hånden. Der var ingen vej udenom. Over skulle jeg, og jeg kom det, og kort efter nåede jeg »Dahlshøj«. -

Jeg bankede på. Min fætter og hans kone kom frem. »Nå, kommer du nu?« sagde de. Og det gjorde jeg jo. Vi drak morgenkaffe og drøftede derefter situationen. Da det var blevet lyst, gik jeg en tur ned til grænsen og slog en sludder af med vagtposterne ovre på den anden side. Jeg spurgte dem, hvordan de havde det. »Sådan set«, sagde de, »har vi det jo godt, men vi har ikke ret meget at leve (28) af, og en høne eller lidt flæsk er jo ikke at kimsse ad.« - I de to måneder, jeg opholdt mig på »Dahlshøj«, hvilede jeg rigtigt ud, og jeg fik mangan en sludder med vagtposterne nede ved grænsen. -

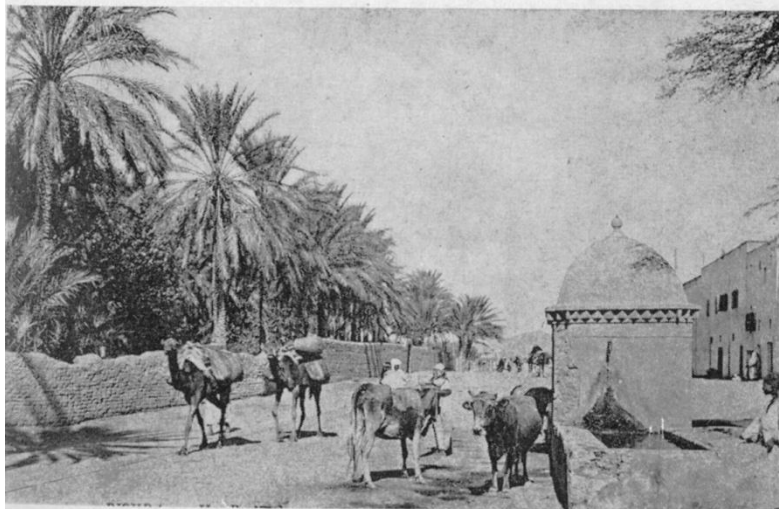
Men min far derhjemme var jo nødt til at meddele amtsforstanderen, at min uniform og alle udrustningsgenstandene nu var efterladt hjemme på gården. »Ja,« sagde amtsforstanderen. »jeg ved jo nok, at han har gennemgået meget, men han skulle trods alt ikke gå over grænsen.«

Min far måtte herefter møde ret ofte til afhøring; men en dag fik han besked om at pakke det hele sammen og aflevere det til politiet.

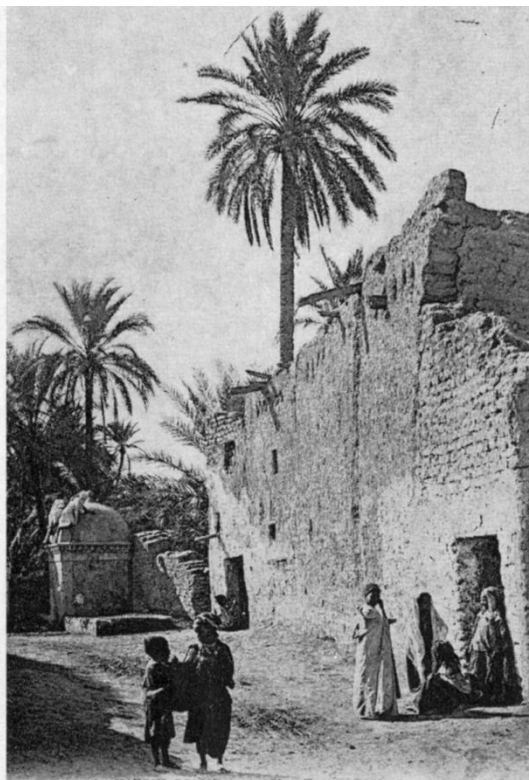
Laurids Iversen, Skodborg.

*Daddelpalmer i den store oase Biskra
i Nord-Afrika*

Gadebillede i Biskra

Biskra, i Algeriet, hvor DSK'ere har arbejdet som fanger, inden de kom til Aurillac.

Chaieau-Thierry med bro over Marne

Valfart til kendte egne

(29) I september 1937 samledes 47 forhenværende krigsfanger på Padborg station for ved støtte fra Sønderjydsk Fond efter 20 års forløb at foretage en fællesrejse ned til de kendte egne i Belgien og Frankrig, hvor vi i krigsårene havde været med ved fronten og senere i flere år som fanger i den danske lejr i Aurillac.

Det, at vi i fællesskab tog derned, bidrog i høj grad til, at minderne blev så levende for os. Kammeratskabet betød så meget i krigens tid. Indtrykkenes mangfoldighed var så mange, at de ikke lader sig udrede, og jo ældre vi bliver, desto mere føler vi, hvad de store oplevelser har betydet og altid vil vedblive at betyde for os. Vi glemmer dem aldrig.

Tungt var det at stå ansigt til ansigt med krigens kummer, sørgeligt var mødet med de døde kammeraters triste batailloner, kirkegårdenes uendelige rækker af grav ved grav. Vi mødte dem overalt, lige fra Moulin til Verdun, franske, engelske, tyske, danske. Vi så kun et fåtal af dem, men der var tusinder af kors i række og geled. Vi mødte blandt alt det nye og genopbyggede overalt spor af krigens ødelæggelser, som naturen dog søgte at indhylle i barmhjertighedens bløde kåbe, - krigens sår, - menneskenes vanvid. – Det lykkedes ikke. Uendelig forstemmende og smerteligt var det indtryk, det efterlod på os, som vidste, hvordan det var opstået. Disse røgsvættede ruiner havde engang været hjem med håb og menneskelykke, men de blev knust. De stod der, og vi ved, at mange endnu står som tavse vidner om en grufuld tid for nu mange år siden. Også vi havde været med til at skabe denne grufule tid, - tvunget - ja (30) men samvittigheden lader sig ikke nøjes med det. Det var med uro i sindet, vi gik den vej. Her måtte enhver klare for sig.

Med toget var vi kommet til Köln, ved natetid gennem Tysklands industriegne med de mange høj ovne. De gjorde et stærkt indtryk på os, for her blev krigen forberedt, og vi talte om, hvornår mon det gik løs igen. – Det skulle ske igen allerede 1939-45. – I Köln gjaldt det jo særligt domkirken, dette pragtværk bygget fra 1248 -1880, altså over 600 år, til tider standset, men aldrig opgivet. Der kan være grund til at tænke på, hvad det er, der gør, at mennesker i over 600 år slægt efter slægt bygger videre på dette pragtværk, og så, at folk dag efter dag midt i en travl by søger derind for at få en stille stund.

Fra Köln skal så den egentlige rejse foregå. Vi starter i to store tyske rutebiler - med Hagekors og Dannebrog - over Aachen, som mange af os passerede ved indmarchen i Belgien. Da vi passerede den belgiske grænse, fjernede det belgiske grænsepoliti Hagekorset. – Nå, det kunne vi da også godt undvære. – Resten af turen foregik under Dannebrog. Kort efter, at vi var kommet ind i Belgien, mødte vi i Battice et monument over den første belgiske soldat, som faldt i krigen. Det er en rytterstatue. Rytteren skuer ned over grænsen, hvorfra fjenden kom i 1914 - og igen i 1939. I samme by ses et monument over civile borgere, som var blevet skudt af tyskerne under fremrykningen i 1914.

Vi kørte videre gennem Belgien og ind i Frankrig, samme vej, som vi for over 20 år siden gjorde til fods, og hvor vi var med i flere kampe, indtil vi ved Marne-floden den 6. september 1914 mødte general Joffres: »Hertil og ikke videre!« – Her var sønderjyderne igen med. Mange faldt, mange blev såret, og en del kom i fangenskab. – Også ved Moulin gjort vi holdt. Her havde mange sønderjyder været med, ikke så få af rejsedeltagerne. De var meget bevægede ved at se de kendte egne, hvor de havde lidt så meget. De søgte længe efter faldne (31) kammeraters grave, men fandt ingen. De havde svært ved at forlade stedet; der var noget, der bandt.

I skoven ved Compiègne så vi marskal Fochs salonvogn, i hvilken han modtog tysker-nes kapitulation med ordene: »Ønsker de herrer våbenstilstand? – Ja eller nej? – Hvis så er, er vi rede til at tilstille Dem vore betingelser!« – I salonvognen måtte franskmændene i anden verdenskrig undertegne overgivelsen - indtil befrielsestimen slog i 1945. – Bladet i bogen sig vender. – Inde på pladsen står statuen af marskal Foch med indskriften: »Her, den 11. november 1918, knustes det tyske riges forbryderiske hovmod, besejret af de frie folkeslag, som det ville underkue.« Uden for pladsen står et mindesmærke, en døende ørn med brudte vinger. Indskriften lyder: »Til minde om de heltmodige franske soldater, fædrelandets og rettens forsvarere, Elsass- Lorraines hæderkronede befriere. – 11. november 1918 - 1914-18.«

Vi besøgte mange af de kendte slagmarker. »Caverne du Dragon«, et gammelt kalkbrud. – Her læste vi i fremmedbogen: »Solange es kein Vertrauen zwischen den Völkern gibt, wird der Krieg dauern. Jetzt Vertrauen zu Hitler. Dr. Schmidt, Sonderburg, Dr. Henriksen. Lysabel, Alsen, Dänemark 14/7 1937.« – Velbekomme!

Ved Verdun fandt en af rejsedeltagerne den plet, hvor han for 20 år siden blev taget til fange. Her havde han lidt så frygteligt under de hårde kampe.

Så går turen til Paris, verdensudstillingens by i 1937. Her i den danske udstillingspavillon mødte vi rejsens højdepunkt. Her mødte vi fangernes og Sønderjyllands uforglemmelige ven, professor Verrier med frue. – Dybt bevæget, med tårer i øjnene tog denne store mand ordet for at byde os velkommen. Bevægelsen overmandede ham. Ord slog ikke mere til. – Dette møde har brændt sig fast i vore sind.

Vi besøgte i Paris en del af seværdighederne, som der her ikke skal - og vanskeligt kan - gøres rede for. Da vi på hjemrejsen igen var i Paris, blev vi indbudt til at gæste professor Verrier og frue og fik en ovenud (32) hjertelig modtagelse. Her tolkede professor Verrier sin kærlighed til Danmark og Sønderjylland, en kærlighed, som vi sønderjydske krigsfanger på så mange måder havde mødt. Yderligere et rigt minde. -

Fra Paris tog vi toget til Auvergne, til Aurillac, hvor vi i sin tid havde vor fangelejr, og hvorfra vi blev sendt ud til bønderne i omegnen. Et herligt bjerglandskab, som blev vort opholdssted i flere år, og hvor der blev knyttet venskab mellem befolkningen og fangerne. Professor Verrier havde anmeldt vor ankomst, og vi fik overalt en hjertelig modtagelse.

Det var med underlige følelser, vi genså egnen og mødte bekendte fra dengang. På banen blev vi modtaget af byrådet og ført op på byens flotteste hotel, og her fik vi programmet for vort ophold i byen forelagt.

Dagen derpå drog vi i optog sammen med byrådet og en repræsentation af forhenværende franske krigsdeltagere gennem byen til mindesmærket for Den ukendte Soldat, hvor vi nedlagde en krans. Derefter var vi til modtagelse på rådhuset. Senere gik turen til vore fangelejr, hvor vi i årevis havde trisset rundt og med længsel ventet på krigens afslutning. Vi dvælede en kort stund ved Henrik Hansens grav. Han var fra Toftlund og nåede desværre ikke hjem. Underligt var det 20 år efter at blive modtaget som gæster, høre de kendte klokker tælle timerne. Minderne vældede ind på os.

Vi havde nu et par dage til at møde vore forhenværende arbejdsgivere, og her gjaldt det mere de personlige forbindelser. Vi var fire kammerater, som havde haft fælles arbejdsgivere, og nu gik det med en taxa ud til disse, som vi med stor spænding glædede os til at møde; men ak, - flere af dem var ikke mere. Først tog vi til Joursac, Trimoliere, til familien Alber, som havde lovet os, at der altid skulle stå en flaske vin til os, når vi kom igen, men både manden og konen var døde. Hans Bondesen og undertegnede mødte dog senere døtrene. Så

tog vi ud til Faux, - ingen hjemme. Maria, den ældste datter, som nu var gift, var taget op i bjergene for at hente (33) kreaturerne hjem, der var nemlig faldet sne deroppe. – Så tog vi ud til datteren, Melami, som var blevet gift med en forhenværende fangevogter over sønderjyderne, og her mødte vi også hendes gamle far, vor arbejdsgiver fra Faux. Han sad stille i arnekrogen ved det åbne ildsted, men da han opdagede, hvem vi var, kan det nok være, han kom på benene. Med stor sindsbevægelse bød han os velkommen. Så skænkede vi i og talte om gamle dage. Der kunne berettes så meget om rejsedeltagernes møde med egn og folk, som vi for mange år siden på baggrund af forholdene og som unge med åbne sind første gang mødte.

Turen gik så til Braine, hvor den danske kirkegård ligger. Her har 79 af vore kammerater på pligtens tunge vej fundet deres sidste hvilested. Mange - både de, hvis nærmeste ligger her - og andre har dvælet her. – De vedrører os alle.

Også i Braine fik vi en storslået modtagelse. Borgmesteren fulgte os op på kirkegården, hvor der blev nedlagt en krans og talt. En uforglemmelig stund. – Senere var vi til festlig modtagelse på rådhuset.

Når vi nu, så mange år efter, tager minderne frem, mon så ikke mange bebrejder sig selv, at vi ikke dyrkede forbindelserne med vore venner dernede i Frankrig meget mere. At det ikke blev til mere, skyldes vel vanskeligheden med sproget, og så, at da vi efter snart fem års forløb vendte hjem, var der så meget, der lagde beslag på os, og dengang var vi vel heller ikke klar over, hvad disse mange oplevelser ville komme til at betyde for os.

Peter Slipsager, Rødekro.

Et venskab med familien Gromaire gennem 50 år

(34) Som jeg har fortalt i årbogen for 1958, vandt jeg den 20. februar 1916 den helt store gevinst i livets guddommelige lotteri, idet jeg denne dag slap uskadt ud af skyttegraven efter 19 måneder i forreste linie.

Jeg vil nu fortælle lidt om dagligdagen som driftsleder af landbruget i Pauvres og om selskabeligheden og samarbejdet med den civile befolkning.

Byen havde i fredstid en størrelse på omkring 200 personer. Der var 25 gårde, hver på ca. 40 ha, der var skole, kirke, arbejds- og forretningsfolk, tre fjerdedele af den havde forladt hus og hjem sammen med de franske tropper. Jorden lå uopdyrket hen.

Jeg fik nu den opgave at pløje og tilså så meget af byens jord som muligt. Det her stationerede (dog stadig vekslende) train eller ammunitions-kollonner og den mandlige civilbefolkning blev stillet til min rådighed som træk- og arbejdskraft.

Af bykommandanten blev jeg indkvarteret i madame Gromaires hus og gård. Hun var en kone på 24 år. Manden var soldat i den franske hær. Hun hørte kun fra ham hver fjerde måned. Det var gennem Røde Kors. Hun havde to døtre, Huguette, fire år, og Chislaine, to år. Det varede ikke længe, før hele hendes stuehus blev beslaglagt af militæret, og hun

måtte så flytte over til sine svigerforældre, som boede i et mindre hus i nærheden. Jeg flyttede med.

Fru Gromaire og hendes far, Pierre Sinner, som også (35) havde en gård i byen, kunne tale tysk, og de var mig til stor nytte i det daglige arbejde. Jeg forstod nemlig ikke et ord fransk.

Mit første arbejde var at tømme alle byens møddingsteder. De havde ligget urørte på gårdspladserne i to år. Soldaterne læssede på og kørte deres læs ud på markerne. De 15 til 20 år gamle bønder spredte gødningen. Det var et helt uvant arbejde for dem at komme på tvangsarbejde, men de tog det med godt humør, for lediggangen var de kede af. De fik en lille dagløn, som de kunne opbevare eller købe lidt tobak og vin for i kantinen. Galt blev det dog hen på sommeren, da jeg og borgmesteren i byen fik ordre til at samle deres endnu resterende dyr, 20 køer, 10 kalve og 15 svin på to enkelte gårde. Da blev bønderne rasende, og jeg var bange for, at det nu var forbi med samarbejdet og det gode humør.

Jeg talte med borgmesteren, som var en meget tiltalende og flink mand og hvis unge søn forstod tysk, om, hvad vi nu skulle gøre. Vi blev enige om, at vi i al hemmelighed slagtede den bedste, fede ko og fordelte kødet sammen med de ugentlige levnedsmiddeltildelinger fra Røde Kors. Denne imødekommenhed, og senere hen mange små håndsrækninger, hjalp os ud over den hårdhændede prøjsiske fremgangsmåde og bevirkede, at jeg fik et meget venskabeligt og tillidsfuldt forhold til hele den civile befolkning i byen, og bedre blev det, da mælk, smør og nogle får forsvandt på samme måde.

Jeg fik ansat tre koner til at malke køerne. Mælken blev kørt til et lille mejeri i nabobyen, og skummetmælken kom tilbage til kalve og grise. Mange hyggelige timer har jeg tilbragt med disse venlige koner ved malkearbejdet, og var nogle køer vanskelige at malke, tog jeg mig af dem.

Hver morgen om sommeren, når køerne blev drevet i marken med en stor tyr foran, skulle denne nok rydde gaden med »brøl«. – Fårene gik det ikke så godt med. De blev også hver morgen af en gammel hyrde og to hunde drevet i marken. De græssede langt ude på uopdyrket jord og i skoven, men de fik en ondartet klovesyge og (36) måtte efter et års forløb med megen behandling og beskæring afleveres med alle lammene til slagtning.

I foråret 1916 blev jeg, efter at mit gamle Regiment 86 blev trukket tilbage fra stillingen i Champagnen og sat ind ved Somme, løst fra dette arbejde og tildeltes da personalet ved den stedlige kommandantur. Nu følte jeg mig mere tryk. Jeg spiste sammen med familien Gromaire, fik min daglige ration tildelt i rå tilstand og afleverede denne til gamle mor Sophie. Så var hun køkkenchef for os alle seks. Lokalteterne og opdækningen var primitiv, men vi havde det meget hyggeligt. Skulle vi om natten i kælderen for overflyvnings, tog jeg den lille Huguette på armen. Et meget venligt forhold havde vi også med naboerne, monsieur og madame Poterlet. Her var jeg flere gange på aftenbesøg, og trods det, at de var gået i seng og lå hyggeligt sammen i en alkoveseng i dagligstuen, bød de mig komme indenfor og sludre lidt.

Borgmesteren i byen, Andre Lefevre, var enkemand. Han var fritaget for at gøre hoveriarbejde for tyskerne. Hans unge søn studerede, han var dog hjemme hos faderen og arbejdede som min adjutant og tolk. Han døde desværre kort efter, at hele befolkningen i foråret 1918 var blevet flyttet bort fra byen.

I byen var der også en præst, og jeg har flere gange overværet gudstjenesten med hele det katolske ceremoniel. Om dagen gik han på husbesøg hos de mange enlige gamle kvinder i byen, og han var helt igennem en meget venlig mand.

Af danske landsmænd traf jeg ikke mange i de to år, jeg var i Pauvres. Jeg har dog stadig Asmus Bonafelt i kær erindring. Når han kom på besøg og for at få sit tøj vasket hos madame Gromaire, kunne han ikke undgå at misunde mig min gode stilling og min hyggelige tilværelse.

Engang måtte jeg dog optræde skrappt over for denne, min gode ven og hans kolonne. Jeg opdagede nemlig, at de i en gård, der var forladt af de civile, og hvor de havde kvarter, brækkede tømmer ud for at fyre i kakkelovnen (37) med det. De mente, at det ikke var så graverende, for der var jo krig.

Da jeg den 20. februar 1918 tog afsked med mine gode venner i Pauvres og efter reklamation hjemme fra kunne drage hjem for at dyrke hjemstavnsens jord, var det med et taknemmeligt sind og med stor beundring for den venlige og over for mig altid hjælpsomme befolkning, som tog krigens hårde skæbne på en beundringsværdig måde. Trods harmen og sorgen over ødelæggelserne bevarede de humoren. Jeg tror, at det var et særligt fransk karaktertræk.

Jeg besøgte igen mine venner i Pauvres i sommeren 1964. Nu var der kun fem tilbage, som kunne huske mig. George og Jeanne Gromaire var på aftægt, og deres tre døtre var gifte og havde gårde i byen. Den fjerde datter var ugift. Med stor venlighed blev jeg modtaget, og vi drøftede gamle dage. Jeg havde en sprogkyndig ung mand med, men kunne dog stadig gøre mig forståelig på fransk.

50 år er en lang tid, men stadig er mindet og forbindelsen med disse gode mennesker levende.

Henrik Petersen, Toft pr. Tønder.

Episoder ved vestfronten 1918

(38) Forårsoffensiven i 1918 og de efterfølgende angreb lå bag os. Fra vort opholdssted og ud til fronten var der lang vej. Larmen fra de store kanoner hørtes kun svagt. Jeg havde stadig min stilling som chef for køkkenet. I huset ved siden af vor køkkenbygning havde man indrettet et værksted. Her reparerede man kanoner. Mange af løbene var sprunget eller hang i trævler. De lignede stængelen på en mælkebøtte. Når løbene så så medtagne ud, skyldtes det, at en granat var eksploderet, inden den var kommet ud af løbet. Sådanne eksplosioner var ofte forbundet med, at manges kammerat mistede livet. Blandt de kanoner, der skulle repareres, var der mange af russisk oprindelse. For resten ville ingen af de ældre kanonerer skyde med dem. De blev overladt til det unge mandskab, og det var således dem, det gik ud over, når uheldet indfandt sig.

Fronten var stagneret, men det begyndte at blive uroligt om natten. Flyverne kredsede over os og nedkastede bomber. Vi måtte jævnlig søge ned i beskyttelsesrummene. Til adspredelse sendte man mig hjemmefra »Modersmaalet«, og når jeg havde studeret nyhederne, gik avisen videre til skrædderen i vort kompagni. Der dukkede dog endnu en læser op.

Han startede med at sige: »God aften!!« - »Hvor er du fra?« blev han spurgt. »Fra Hoptrup. Er der for resten flere, der taler dansk?« - »Jo, vi har da også en, der hedder Rossen. Han er fra Rurup, for øjeblikket er han dog i køkkenet, men han kommer snart.« Han dukkede dog op i køkkenet og sagde: »God aften, Peter Rossen, kan du genkende mig?« – Jeg blev lidt overrasket. »Jo,« svarede jeg, »jeg har set dig før, men hvor, ved jeg ikke.« - »Ja,« sagde han, »jeg er fra (39) Toftlund. Mit navn er Emil Hoffmann, og jeg var på kontoret hos advokat Schmidt, dengang du fik overdraget ejendommen. Det var mig, der skrev kontrakten.«

Emil Hoffmann var oppasser hos en løjtnant. De lå i kvarter ude i skoven. Nu kom han ofte ind til os, og vi drøftede fælles nyt hjemmefra. Vi lovede hinanden, at dersom vi kom levende ud af dette ragnarok, ville vi være venner for livet. Vort samvær strakte sig over fire uger, men senere mødtes vi dog herhjemme, indtil han flyttede over på øen Sild.

Vor troppedel blev imidlertid flyttet til fortet Brimont for at rydde op i resterne, en ruin-hob. Vi boede inde i kasematterne. Her opdagede et oprydningshold en dag, at der langt inde i fortet lå en række døde franskmænd. Det var en grim opdagelse, og det var ubehageligt at få dem ud og få dem begravet.

En dag stod jeg oppe på fortet og betragtede skydningen. Man startede med at køre kanonerne frem. Hestene blev ført tilbage og fandt dækning i en sandgrav. Skydningen var rettet mod byen Reims, som man agtede at indtage. Nu tog også det franske artilleri fat. De lagde skydningen til sandgraven, og resultatet blev, at det gik hårdt ud over både mandskab og heste. – Reims forblev dog i franskmændenes hænder.

En gang imellem kneb det hårdt med levnedsmidler. Det lykkedes mig dog engang at få en tønde syltede rødbeder frem, ligeledes en lille tønde ansjoser, og ved hjælp af disse ting fremtryllede jeg den nemmeste middag, jeg nogen sinde har serveret. Det resulterede dog i en brændende tørst, og den dag fik man i kantinen solgt alt det øl, man rådede over.

Det vakte glæde, da vi en dag alle fik udbetalt et ekstra pengebeløb, 16 mark hver. Det var betalingen for alt det materiel, der var blevet erobret og skaffet tilbage. Lykkeligvis solgtes der den dag pølser i kantinen. Der var tre slags, og priserne var henholdsvis 8, 13 og 16 mark pundet. Jeg skulle naturligvis også have en forsyning og forlangte et pund. Kantinemanden tog en blodpølse frem. (40) »8 mark pundet,« sagde han. »Nej,« svarede jeg, »det skal være en af de dyre!« Nu viste det sig, at pølseprisen rettede de sig efter de forskellige soldaters rang. Jeg fik dog min pølse, spiste den i en fart og fik endnu to pund, men der var mange, der var opbragt over denne fordelingsmåde. Og dog brugte de fleste deres penge til øl og snaps, og så havde de naturligvis ikke råd til også at købe pølser.

En dag viste det sig, at min kammerat, Bertel Pakhuus fra Rejsby, skulle hjem på orlov. Han havde længe været ked af livet ved fronten. Han havde også en gang prøvet at gå over grænsen, men det var ikke lykkedes. I al fortrolighed oplyste han over for mig, at når han engang skulle få lov til at komme hjem på orlov, ville han prøve lykken igen, og så måtte det gå, som det ville. Nu kom han og tog afsked med mig. Jeg ønskede ham held og lykke og god rejse. Dagene gik. Han skulle forlængst være kommet tilbage. Omsider sagde feldwebelen: »Hvordan med denne Pakhuus? Hvor bliver han af?« – Jeg kikkede på mit opslag i køkkenet og svarede: »Ja, tiden er gået; kan være, han er blevet syg.« - »Nej,« sagde han, »han er nok gået over grænsen.« - »Det kan jeg ikke tro,« svarede jeg, »for der er langt til grænsen.« – Der blev ikke talt mere om det, men jeg havde en lumsk anelse om, at feldwebelen ikke troede mig.

En dag, da jeg gik rundt på fortets voldsider, fandt jeg en mængde brombær. Det blev til en hel spandfuld, og dagen efter serverede jeg dem med ris og kanel til middag. Det blev således en kødløs dag, men mine kammerater syntes godt om denne ret. – Nede i den tidlige franske stilling kunne man se, at de under et tysk angreb var blevet overrumplet, for deres kogekar hang endnu over den udgåede ild. Man kunne også mærke, at vi befandt os i nærheden af glasfabrikken i byen Loire, for rundt omkring lå masser af glasvarer; men for det meste var de slået i stykker. – Men mon de store fremrykningstider mon ikke var ved at være forbi? Vi syntes, at kanontordenen kom nærmere og nærmere ind på os. Mon tyskerne var på tilbagoget?

Tilbagoget begynder

(41) De store fremrykningstider i 1918 var forbi. Der blæste en anden vind. Det gik tilbage, Man havde brug for flere og flere folk i rækkerne. Jeg, der var chef for køkkenet, måtte også stille til undersøgelse hos lægen. Det skete en dag lige over middag. Jeg optrådte med mit hvide forklæde og med opsmøgede ærmer. Undersøgelsen viste, at jeg ikke fejlede noget, men der var noget i vejen med mit højre øje. Allerede som mindreårig havde det knebet med synet. Nu sagde lægen: »Hør, ved De hvad? De skulle få det øje fjernet og få et glasøje. Det vil pynte på Dem« - »Nå,« svarede jeg, »jeg er vant til at klare mig sådan, så det går nok også i fremtiden.« - »Ja, men De har lidt meget med det øje,« sagde lægen, »og engang kommer De nu alligevel til at få det fjernet.« – Det fik han for resten ret i, men det skete først efter krigen.

Kort efter måtte vi flytte vort køkken længere tilbage, for fronten rykkede nærmere og nærmere. Der kom flere og flere folk til vort kompagni, og det gav mere arbejde i køkkenet. Jeg fik en mand til hjælp, en holstener ved navn Gustaf Heidorn, en flink mand. Han havde en underlig vane. Han talte nemlig alle de skridt, han foretog. »Ja, det ligger mig i blodet,« sagde han, »for hjemme er jeg medindehaver af en planteskole, og der tæller vi altid skridtene, for så ved vi, hvor mange planter vi har i et bestemt område.«

Vi var nået tilbage til byen Pignicourt og opholdt os i et hus, hvor der hverken var loft eller vinduer. Et midlertidigt loft fik vi dog lavet af hønsetråd, som vi rullede pap over. Vi var nu omkring ved 300 mand i kompagniet, og vi var nødt til at installere endnu en kokedel, men tildelingen af levnedsmidler blev knappere og knappere. Man begyndte at tildele os roer. De var ikke gode. En dag fik vi flere sække maj roer, som ormene havde været slemme ved. Vi kunne dog ikke tillade os at kassere dem, men lavede en slags roesuppe, kogt på klipfisk. En anden dag fik vi kartoffelflokker. Kartofflerne var skåret med (42) skræl og det hele dernæst tørret. Det så ikke godt ud. Feldwebelen kom sædvanligvis for at høre, hvad vi havde modtaget. »Ja«, sagde jeg, »vi har modtaget kartoffelflokker til to dage og tørrede roer (Dörrgemüse) til en dag.« - »Det er jo ikke så godt,« svarede han, »men prøv engang at lave en portion.« - »Om en time skal retten være klar.« – Da vi også havde fået en lille tildeling på 30 gram ris, puttede jeg også den i den lille gryde. Feldwebelen smagte på anretningen. »Den ser ikke appetitlig ud,« sagde han, »men vi er jo nødt til at servere den; men - det er synd for den gode ris.« Maden havde efterhånden fået et blåligt skær, men den smagte dog nogenlunde. Jeg vaskede flokkerne i flere hold vand, for der var en del sand imellem. Så kogte jeg »middagen«. – Da den var serveret, kom feldwebelen og skomageren hen til mig. »Hvad har De gjort ved den middag?« spurgte feldwebelen. - »Ja, jeg har kogt den«, svarede jeg. - »Hvad kalder De dette her?« sagde han til skomageren. -

»Svineføde«, svarede han. - »Ja, det gør jeg også«, svarede jeg, »og så får vore grise derhjemme endda det, der er bedre.«

Feldwebelen lod derefter hele kompagniet træde an. »Vil alle,« råbte han, »der har syntes om den mad, vi i dag har fået, træde frem!« – Det viste sig mærkværdigvis nok, at de fleste havde været tilfredse. - »Nå,« fortsatte han, »vi har også »Dörrgemüse«, det er til hestene. Hvad vil I nu helst, at vi giver hestene »Dörrgemüse«, og at I får kartofler - eller omvendt!« – Ja, så ville de helst have tørrede roer, og på den måde fik vi »Dörrgemüse« to dage i træk. Og den gode ris havde vi reddet, for den fik hestene naturligvis ikke.

En dag modtog vi til vor forplejning et par kreaturhoveder og et par store lunger, et tydeligt bevis på, at det lakkede mod enden med det hele. Jeg rensede hovederne og kogte lungerne, dagen før de skulle bruges. Kødet pillede jeg af og kogte dette selve dagen. Det blev en god suppe, og da vi også kunne komme en del grubbegryn i suppen, smagte det hele ganske godt. Værst var det dog med lungerne. Jeg prøvede at hælde eddike over dem, (43) smagte på det og syntes, at det nu smagte bedre. Af den grund gjorde jeg suppen syrlig. Da den var blevet serveret for mandskabet, kom feldwebelen og skriveren. Skriveren stod jeg ikke på en særlig god fod med, for han havde med tegningen af krigslån at gøre, og jeg havde altid nægtet at tegne tyske krigslån. Skriveren var utilfreds med maden. Han kaldte den »Panzer«. - »Ja, det er det skam også,« svarede jeg. På dansk ville man vel nok kalde det »ædelse«. Så fjernede skriveren sig, men feldwebelen sagde til mig: »Dersom det skulle ske, at vi igen får sådanne lunger tildelt, så lad dem endelig forsvinde ganske ubemærket.«

Vi var nået frem til slutningen af august måned. Jeg stod og, ventede på en del mand-skaber, der skulle have tildelt middagsmaden, da der udbrød ild i et tog, der lige var ankommet. Toget var læsset med blindgængere, defekt ammunition og granatkurve. Det varede ikke længe, før det gik løs med den ene voldsomme eksplosion efter den anden. Det var et vældigt fyrværkeri, men stumperne røg hid og did og alle vegne. I vort køkken samlede vi bagefter fjorten splinter op. Jeg stod presset op mod muren. Det var den eneste dækning, jeg kunne få, men mange mennesker løb omkring med stygge brandsår. Det gik også ud over en pionerpark i umiddelbar nærhed. Det hele så bagefter trøstesløs ud. -

I vort køkken kunne man efterhånden mærke, at høsttiden var inde. Vi fik tildelt rigeligt med kål, gulerødder og andre grøntsager. En dag fik vi endda en tønde spinat. Jeg vaskede spinaten grundigt, for den var fyldt med sand og snavs, og dagen efter kunne jeg servere en god spinatsuppe. Mens jeg kogte den, dukkede af og til en af kammeraterne op og sagde: »Ih, hvor her lugter dejligt! Hvad skal vi have til middag i dag?« - »Ja, du vil ikke tro det,« sagde jeg, »men i dag skal vi have »kokage«, for det lignede spinaten jo egentlig. Men - »kokagen« blev spist med glubende appetit, uden protester.

En dag flyttede vi vort køkken længere ud mod fronten. Vi indrettede os i en lade, men hen under aften blev (44) vi udsat for gasangreb. Det varede lidt, inden vi var klar over, hvad der var på færde, men da vi efterhånden blev ulidelig tørre i halsen og i næsen, så vi måtte nyse, fik vi vel nok i en fart gasmasken på. I det samme varslede man gasangreb. Det skete ved, at man med en kølle slog løs på en metalstang.

En dag i begyndelsen af september fik jeg besked om, at jeg kunne tage hjem på orlov i fjorten dage. Samtidig skulle vi stille med et arbejdskommando på tyve mand i Fresnes. Da jeg alligevel skulle forlade vort køkken, kom jeg med dette kommando som kok. »De skal ikke deltage i arbejdet,« sagde løjtnanten. Da vi kom til Fresnes, troppede jeg op i køkkenet for at tage fat på min håndtering, men det køkkenmandskab, der allerede var i funktion, så

meget unådigt på mig. De havde så sandelig ingen brug for mig. Det var nogle ubehagelige mennesker, og køkkenet så alt andet end rent ud.

Nu var jeg altså arbejdsløs. Jeg måtte se at få de dage til at gå, indtil jeg kunne tage hjem på orlov. Mine kammerater blev sat i gang med at losse granater, men da jeg jo ikke var udpeget til at deltage i dette arbejde, holdt jeg mig rolig. En aften savnede løjtnanten mig dog. Jeg blev hentet og fik en ordentlig omgang. Samtidig beordrede han mig til at hjælpe til ved ammunitionen. Den følgende dag skulle jeg dog tiltræde min orlov. Jeg gik derfor hen på skrivestuen for at melde mig af, men nu var det helt galt igen. »Her går De og trykker Dem, og så vil De oven i købet på orlov!« råbte løjtnanten. – Nå, jeg kom da af sted og nåede til byen Givet. Herfra slog jeg følge med to andre kammerater. Den ene skulle til Harburg, den anden til Tinglev. I Givet holdt et orlovstog, men vi måtte aflevere vor orlovsseddel for at kunne modtage forplejning undervejs. Toget satte sig i gang, men ud på aftenen gav det pludselig et underligt ryk i toget. Vi standsede, og det viste sig, at vi holdt foran en tunnel, men det var kun de fire sidste vogne. Koblingen var sprængt, og selve toget var kørt videre uden at bemærke det. Vi forlod toget, for vi var bange for, at et (45) efterfølgende tog ville køre ind i os. Vort tog kom dog tilbage og hentede os. Man havde på den nærmeste station opdaget uheldet.

Dagen derpå begyndte man at råbe navne op, også mit, og vi fik vor orlovsseddel leveret tilbage. Jeg sagde til min kammerat fra Tinglev, at han også skulle se at få fat i sin orlovsseddel, men det vovede han ikke. Jeg hentede den, for vi var jo helt anderledes frit stillet, når vi havde vore papirer. Ud på natten nåede vi til Osnabrück. Mens vi holdt på banegården, løb et tog, der kom fra samme retning, ind på nabosporet. Det viste sig, at det var et eksprestog, der skulle til Hamborg. »Ud - og over i det!« sagde jeg til min kammerat. Jeg snappede min bagage og hoppede over i det. Min kammerat var meget betænkelig, men over kom han dog. En togbetjent kikkede ind i kupeen og spurgte, om der var kommet nye rejsende ind. »Ikke her,« sagde jeg, »men længere fremme!« – Og så kørte vi. Vi nåede Hamborg. Ialt var vi 16 mand, der på denne måde nåede hurtigt frem. Vi steg dog ikke ud i Hamborg, men kørte med helt til Altona, men de gutter, der steg ud i Hamborg, måtte af med et meget større pengebeløb, 16 mark, fordi de havde benyttet iltoget. Jeg nåede hjem samme eftermiddag.

En eftermiddag, da jeg stod ude i loen, i færd med at tærskel lidt rug, dukkede pludselig en civilklædt mand op. Han ville have at vide, hvor langt der var til Horsens. Meningen var, at han ville over grænsen. Han fortalte, at han var kørt med toget til Husum, derfra videre til fods. »Det er ikke let at komme over grænsen,« sagde jeg, »for grænsen bliver jo bevogtet af militæret.« - »Ja, det er lige meget,« svarede han, »min moder døde, da jeg blev født, min far faldt i 1914 ved Liège, jeg har været såret og skal nu ud til fronten igen; jeg kan lige så godt blive skudt ved grænsen som i Frankrig!« – Jeg gav ham de oplysninger, jeg kunne give ham og ønskede ham god rejse.

Og så kom den dag, da jeg atter skulle af sted. I Hamborg nåede jeg atter orlovstoget, men nu havde vi ingen (46) hast med at komme frem. Da vi nåede ind i Belgien, begyndte man på banegårdene at kalde soldater fra nærmere betegnede regiment ud. I St. Quentin blev alle, der hørte til regiment 84, beordret ud. Vi hørte kanonerne tordne, og soldaterne, der skulle forlade toget, sagde ikke blide ord, tværtimod! I Givet blev orlovstoget opløst. Majoren, der havde ledet orlovstoget, holdt en tale. »Nu gælder det om at holde ud, for vi er nær ved at sejre!« råbte han, men fra alle sider hørte man det kendte udbrud, der kom frem i

slutningen af krigen: »Licht aus! Messer raus! Haut ihn! Wir werden nicht siegen, sondern versagen!« – Så fortsatte jeg til fods frem til mm troppedel.

1918 - Det går tilbage!

Jeg havde i september i 1918 været hjemme på orlov og var nu nået frem til min troppedel. Da jeg anmeldte min tilbagekomst på skrivestuen, sendte feldwebelen mig hen for at gøre tjeneste i køkkenet. Det var min vante arbejdsplads. Men så sagde skriveren, der bar nag til mig, fordi jeg ikke ville tegne krigslån: »Rossen var jo på arbejde i Fresnes, før han tog på orlov, så skal han vel ud til det kommando igen.« - »Godt,« svarede jeg, »så fortsætter jeg dertil!« - »Vil De ikke omsætte noget af Deres løntilgodehavende i krigslån?« spurgte han. - »Nej, det vil jeg bestemt ikke!« var mit svar. - Feldwebelen tog derpå ordet og sagde: »Ser De, Rossen, jeg har også selv været imod, at vi skulle tegne krigslån, men når vi får tegnet ialt 180 mark, får vi et værdipapir overrakt. Vi mangler dog endnu 18 mark for at nå op til dette beløb!« – Jeg var dog ikke interesseret i dette foretagende, og der blev ikke talt mere om det.

Imidlertid måtte jeg altså af sted til Fresnes, og da jeg meldte mig på skrivestuen, blev jeg omgående overfuset af løjtnanten. Han påstod, at jeg var taget på orlov uden at foretage afmelding. Det blev til en længere salve, men omsider fik jeg dog sagt, at afmeldingen var foretaget. (47) skriveren slog op i protokollen og stadfæstede mit udsagn. Jeg havde ventet en undskyldning, men den kom ikke.

Jeg fandt nu mit kvarter og gik sammen med mine kammerater i gang med at losse granater, De store - 21 cm - vejede 120 kg, de mindre 90 kg. Vi kaldte dem Goliat og David. Tiden gik, og vi kom ind i oktober måned. En af de første dage blev vi sat til at fylde hestegødning ned i brøndene rundt omkring i byen. Derefter blev brøndene sprængt. Det var et sikkert tegn på, at vi skulle opgive byen og trække os tilbage. I pioner-parken blev alt træet ødelagt, og allerede om aftenen entrede vi nogle vogne og kørte bort. Vi hørte endnu, hvorledes man rundt omkring foretog sprængninger og stak ild i alt, hvad der kunne brænde.

Vi nåede til Asfeldt la Ville og tog ophold i en barak. Her havde vi det ganske rart, men næste dag, det var en søndag, kaldte løjtnanten os ud og gav os en vældig overhaling. »Hvad bilder I jer ind!« råbte han. »Vil I straks hente jeres kluns og flytte ind i den barak, hvor alle vi andre holder til!« Vi måtte altså flytte ind i en barak, der for resten allerede var overfyldt.

Allerede om aftenen var de fjendtlige linier rykket så nær ind på os, at granaterne gik hen over os. Franskmandenes mål var en stor pionerpark et lille stykke bag byen. De havde heldet med sig og ramte en stor stabel shrapnels. Det blevet vældigt og vedvarende fyrværkeri. Løjtnanten var rasende. Han fandt anledning til at kalde franskmændene »fordømte hunde«. Vi andre havde ikke noget imod, at det hele futede af.

Næste dag var vi interesseret i at se den barak, som vi havde opholdt os i den første nat. Den lignede en gennemhullet si. Godt at vi flyttede. Man satte os i gang med at rydde lidt op. Det så ikke godt ud efter alle de mange eksplosioner. Vi fandt blandt andet en lampe, og da der også lå en flaske med petroleum i ruinerne, havde vi om aftenen en temmelig god belysning i barakken. På en gang eksploderede lampen dog! Oliensivede ned mellem gulvbrædderne, og det begyndte at brænde. Det viste sig, (48) at det ikke var petroleum, vi havde hældt på lampen, men benzin! Vi fik travlt med at kaste vand ind under gulvet og fik

også ilden slukket. Da befalingsmændene ville have at vide, hvorledes ilden var opstået, og hvem der havde forårsaget den, var der naturligvis ingen, der kunne give oplysninger.

Dagen derpå drog vi videre til næste by. Her blev vi meget generet af en stor belgisk kanon, med hvilken man skød ind i byen. Alle, soldater, kvinder, mænd og børn søgte tilflugt i kældrene. Børnene skreg af rædsel. Det var ikke første gang, der faldt granater i byen.

Næste dag nåede vi til byen Givron. Her blev vi indkvarteret i en stor lade ved en herregård. Jeg fik ordre til igen at gøre tjeneste ved køkkenet. Vi opholdt os her en fjorten dages tid, og man trak pigtråd omkring hele byen for at besværliggøre franskmændenes fremrykninger.

Da jeg en aften sad i vort køkken og skrev breve, kom en ung kvinde ind til os. Hun fortalte en længere historie og gebærdede sig på en underlig måde. Vi forstod ikke, hvad meningen var, men omsider gik hun grædende bort. Næste aften kom hun dog igen, og den samme historie gentog sig. Jeg gav mig i snak med hende og på et gebrokkent tysk, blandet med en hel del fransk, fortalte hun, at hun var fra Brimont, fra den egn, vi lige havde passeret. Af hendes beretning fremgik det nu, at hun var blevet gift i 1914, og at hun og hendes mand havde taget bopæl i Brimont. De havde en såkaldt frigård i nærheden af kirken. I 1914 var hendes mand straks blevet indkaldt, og hun var flygtet, da tyskerne stormede frem. Nu var hun interesseret i at få at vide, hvordan der så ud på hendes hjemegn. Det ville være svært for mig at sige hende sandheden. Jeg kunne ikke få mig selv til at beskrive ødelæggelserne på den egn, og derfor sagde jeg, at alt var uforandret fra dengang, hun havde forladt egnen. Hun blev meget glad, og nu skulle det blive en stor fornøjelse at komme hjem igen. Jeg havde i virkeligheden en meget dårlig samvittighed, for jeg havde med egne øjne set, at (49) hele byen lå i ruiner, og på vejene opstod der et stort bombekrater, når en af de svære granater gik ned, tog man simpelthen af stenene fra de sammenstyrtede huse og fyldte hullerne igen. Jeg mødte hende endnu nogle gange, og hun smilede hver gang venligt til mig og hilste venligt, men - jeg kan tænke mig, at hun har sendt mig alt andet end venlige tanker, da hun omsider kunne vende hjem.

Så drog vi videre. Man fortalte, at vi skulle tage stilling ved Maas-floden. Vi havde været på farten halvandet døgn i et stræk, da vi om aftenen fik lov til at få et lille hvil i en skolebygning. Skolestuen havde været anvendt til infirmeri. Vi var trætte. Jeg hørte godt, at der blev talt en del omkring mig, men jeg faldt i søvn og vågnede først, da nogle granater, der var gået ned i nærheden, eksploderede. Jeg sprang op og opdagede da, at alle mine kammerater var borte. Tilbage var vi kun tre mand. Mine to kammerater ville ikke fortsætte tilbagemarchen. De sagde, at de ville blive, hvor de var og gå i fransk fangenskab. Jeg snappede dog mine sager og styrtede ud i den mørke nat.

Man kunne ikke se en hånd for hovedet, men jeg fandt dog ud på landevejen. Helt vågen blev jeg dog først, da man i min nærhed sprængte en viadukt. Nu måtte jeg slå ind på en anden vej. Omsider hørte jeg dog nogen råbe. Jeg løb videre i denne retning og var så heldig at finde frem til vore vogne og til mine kammerater. Det viste sig, at den kammerat, der havde råbt, havde fået en over tørsten, for nu sang og råbte han i vilden sky.

Efterhånden var vi nået frem til natten mellem 5. og 6. november. Vi havde fået besked om, at vi skulle over en banelinie, og at vi skulle passere den inden klokken elleve, men for vort vedkommende lykkedes det først hen på morgenstunden, for det var besværligt at komme frem. Natten til den 7. november nåede vi omsider frem til Maas-floden. Ad tre veje kørte der tropper frem til den bro, som vi skulle passere, og da passagen skete på skift,

kom vi først over broen klokken to om natten. Vi havde (50) således god tid, inden det blev vor tur, og af den grund gik vi ind i et hus i nærheden. Her stod der en kakkelovn, og da vi frøs, tændte vi op. Som brændsel brugte vi alt, hvad vi kunne få fat i, om det så var et klaver, så blev det ofret.

Da vi omsider kom over broen og ind i en by, kogte jeg kaffe, og mandskaberne var glade for at få en varm tår. Vi fra køkkenet fik anvist en hjørneejendom. Den var på tre etager. Hver af os tog en hel etage i besiddelse, jeg på anden sal. Vi satte en god steg over ilden, men så dukkede feldwebelen op. Han snusede rundt, men sagde så: »Ih, hvor dufter det appetitligt her! God appetit!« – Så gik han igen, heldigvis!

Næste dag var en søndag. Jeg gik en tur gennem byens gader, kikkede ind her og der, og i et lille hus stod der i et værelse ud mod gaden en seng, dejligt opredt. Jeg besluttede at tilbringe natten i en god seng og holdt øje med værelset hele dagen igennem. Om aftenen gik jeg igen hen til værelset, skar en snor, der holdt vinduet på klem, over og krøb ind i stuen. Jeg snappede to dyner og en hovedpude og fjernede mig igen. Da jeg kom tilbage til mit kvarter, kikkede mine kammerater interesseret på mit bytte og ville naturligvis gerne vide, hvorledes jeg var kommet i besiddelse af disse dejlige sager. Jeg kunne naturligvis kun svare: »Besørget!« – Ih, hvor sov jeg godt. Næste dag skar jeg dynebetrækkene op og fremstillede af dem fjorten par fodlapper. Så var jeg i den henseende på den sikre side.

Den 9. november skulle vi fortsætte vort tilbagetog. Et par soldater fra artilleriet mødte op med et spand heste for at hjælpe os op ad nogle stejle bakker. Blandt artilleristerne genkendte jeg Thøge Thygesen fra Agerskov. Han blev indkaldt sammen med os i 1915. Det var et morsomt gensyn. Jeg blev tilbage for at holde opsyn med vor køkken vogn. På den anden side af gaden lå en stor forretning, hvor man kunne købe alle hånde ting. Jeg erhvervede mig en kasket, som droskekuskene bærer. Den havde en lang skygge, og foran på kasketten lynede et flot (51) nummer i guldbogstaver: 1008. Med den på hovedet tog jeg opstilling ved vor køkkenvogn. Det var en ikke helt almindelig vagtpost!

Om morgenen blev alle byens indbyggere beordret ud af byen og anbragt i en bunkers. Her skulle de opholde sig, indtil de franske tropper havde indtaget byen. Kort efter kom de dog tilbage samtidig med, at de råbte: »Leve Frankrig!« – Jeg anede ikke, hvad der var på færde. Ude ved fronten var alt roligt. Mon krigen var forbi?

En ung kvinde kom ud af sit hus. Hun havde en stor, brun krukke med stig og vinkede mig hen til sig. Jeg skulle forsyne mig med krukkeris indhold. Det var mjød. Jeg hentede mit kokekar og fyldte det. Det var en herlig drik, men jeg kunne også mærke, at den virkede berusende. Imidlertid fyldte jeg også min feltflaske med den ædle drik. Konen snakkede noget om »fred«. Efter et par timers forløb begyndte man dog igen at skyde ude ved fronten. Det var altså for tidligt at fejre freden.

Omsider kom man dog for også at køre køkkenvognen bort. Min kammerat Thøge Thygesen fortalte da, at rigsdagsmanden Scheidemann sammen med andre havde passeret frontlinien foran os for at forhandle med de allierede om våbenstilstand. Af den grund havde man for en tid standset skydningen.

Da vi kørte bort, stod den venlige kone og vinkede til os.

Krigen er ved at være slut

Det var den 9. november 1918. Vi havde forladt en lille fransk by, hvor venlige mennesker havde beværtet os med en berusende drik, mjød, fordi man anede, at krigen var ved at

være forbi. Jeg fulgte med køkkenvognen, som jeg havde ansvaret for. Den lille rus, som vi havde, begyndte at fortage sig.

Vi kørte hele natten. Vejene var glatte, og henad morgenstunden begyndte det at regne. Vi blev hurtigt gennemblødt. Langs med vejene lå heste, som var styrtet. De kunne simpelt hen ikke mere. Mangen en soldat havde (52) skåret sig en steg ud af kadaveret, og ofte var kun skelettet tilbage. Vi gjorde omsider holdt for at lave middagsmad til mandskabet. Bag os hørte vi trommeilden ude fra fronten. Krigen gik videre. Nu var vi nået frem til den 10. november.

Vi standsede i en skov. På en lille lysning fandt vi en høstak, og da vi var gennemblødte, stak vi ild i høet for at få vort tøj tørret. Det gik også godt et stykke tid, men pludselig begyndte granaterne at ramle ned i skoven. Det gjaldt om at komme bort i en fart. Vi passede en mark, hvor der gik syv stykker kvæg. I forbifarten tog vi fem af dem med og fik dem slagtet i en lille by i Belgien, som vi kort efter kom ind i. Så havde vi da kød til den nærmeste tid.

Natten brød frem, og vi standsede op i en lille skov. En af kammeraterne tilbød mig dog plads i en lade i nærheden. Det tilbud tog jeg selvfølgelig imod. Den næste morgen, det var den 11. november, ruskede man mig i skulderen. »Vågn op!« blev der råbt, »nu er freden endelig kommet!« Hvad jeg sagde, ved jeg ikke. Måske var jeg tavs. »Du vil måske ikke tro det!« blev der råbt. – Der måtte jo være noget om det, for nu kom der soldater tilbage. De havde været i byen, og nu råbte og skreg de. Andre sang. Manden, der ejede lade, kom til syne. Han var bange for, at man i sin glæde skulle stikke ild i lade. Det så nu også farligt ud, for overalt på bjælkerne stod der brændende lys. Da det endelig gik op for os, at krigen var forbi, var der mange, der græd af glæde. På vejene var der en voldsom trafik. Man kom tilbage fra fronten, kanonerne kørte gennem byen, marcherende fodfolk, og alle sang de. Overalt var der stor glæde.

Omsider fik vi da den officielle bekræftelse på, at der var sluttet våbenstilstand fra kl. 11. – Nu gjaldt det bare om at komme hjem. Og videre gik det, gennem landsbyer og byer. Somme tider overnattede vi i en by, til andre tider i en skov. Vi fældede underskoven, skaffede os noget halm, som vi antændte og varmede os, først på den ene side, så på den anden.

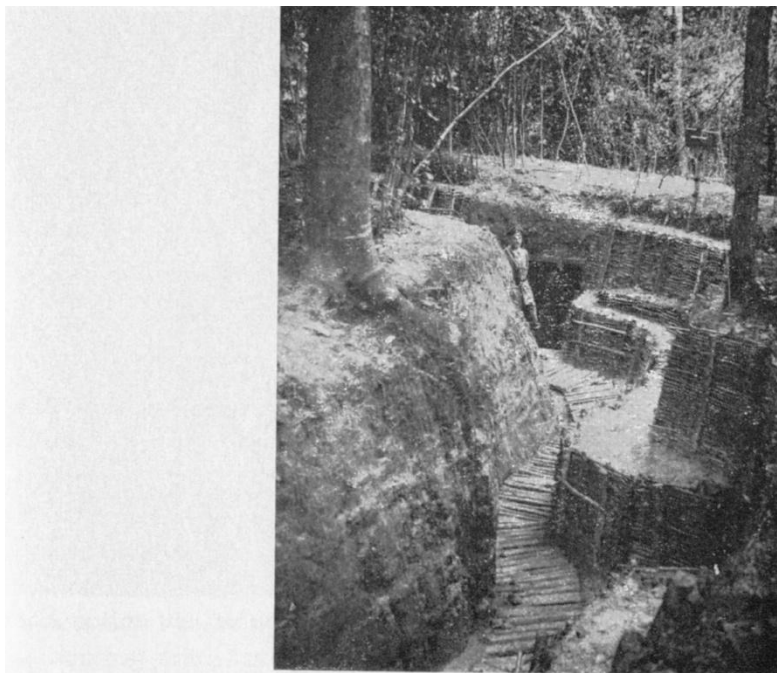
(53) En aften kom vi til en by, der hed St. Huberth. Her kunne vi købe uldne sager, både strømper og vanter. Jeg købte et par vanter. De kostede 4 mark. Der var udsolgt i løbet af kort tid; men så begyndte soldaterne at sælge deres nylig erhvervede sager, og prisen på vanterne steg omgående fra 4 mark pr. par til 14 mark.

Næste morgen, da vi drog videre, var byens befolkning ikke særlig flinke mod os. Børnene viftede os om ørerne med deres små belgiske flag, og de råbte »røvere« og andet efter os, de snød deres næse efter os og truede med næverne. Vi kunne godt forstå, at de på en eller anden måde måtte skaffe sig luft for deres, i årevis, indestængte vrede.

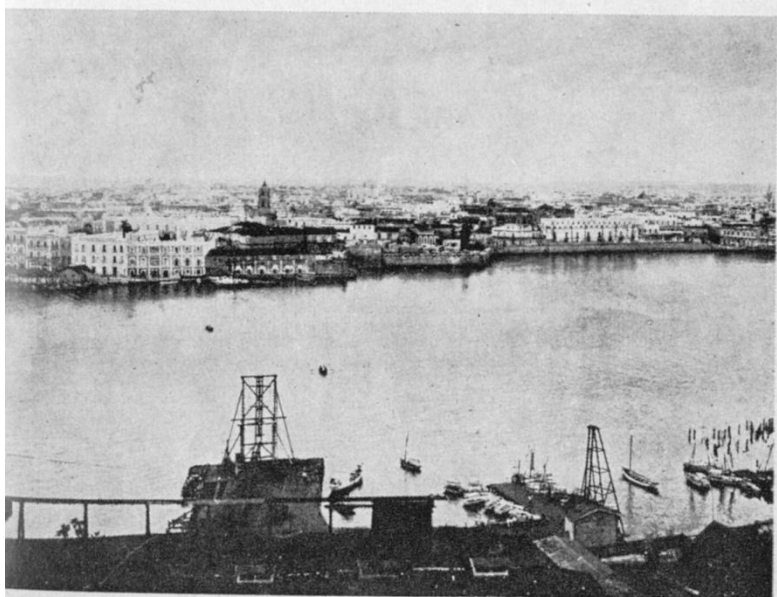
En aften kom en kone løbende og beklagede sig over, at man havde slået hendes ladeport i stykker, og at man havde stjålet en del af hendes korn. Jeg henviste hende til kommandanturen, og så løb hun videre.

Men det var i de dage sådan, at hvor der var noget at få, der tog man det uden videre. Vi fandt det rådeligt at skille os af med bajonetten. Den stak vi simpelthen i jorden, selvom vi gerne havde beholdt den for dog at have noget at værgе sig med, hvis det skulle være nødvendigt; men alt gik forholdsvis godt.

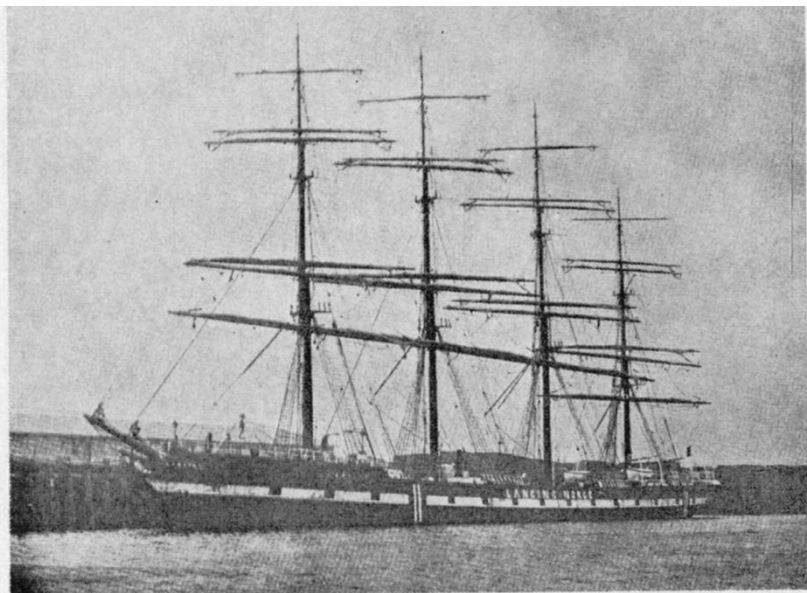
I hele denne tilbagetogstid var vi naturligvis uden postforbindelse med hjemmet. Jeg havde i en hel måned intet hørt hjemmefra.

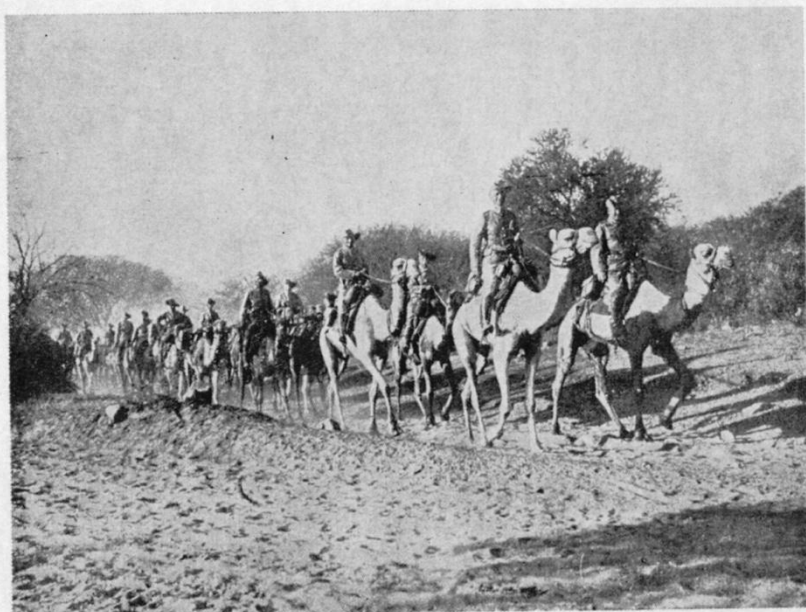
En fin skyttegrav

Havana, Cubas hovedstad

Engelsk sejlskib, det største i verden, blev sænket af tysk undervandsbåd i den første verdenskrig

Tysk kamel-korps i Sydvest Afrika

Efter hvad man sagde, skulle alle tyske tropper være ovre på den anden side af Rhinen senest den 5. december, ellers blev vi interneret. Og hjem ville vi alle. Omsider nåede vi da også grænsen og kom ind i Tyskland. Her følte vi underligt nok mere fjendskab mod os end i Belgien. Man ville ikke huse os om natten. Vi fandt en hvileplads, hvor det kunne lade sig gøre, f. eks. i en tør vej grøft eller op ad et plankeværk. Om morgenen var vi hvide af rim. Det, der holdt os oppe, var ene og alene, at det gik hjemad; men strengt var det.

Den 5. december så vi vand. Vi troede, at det var Rhinen, og man råbte hurra! Det var dog kun en tre kilometer (54) lang sø. Skuffelsen var stor. Først hen på eftermiddagen nåede vi frem til floden. Det var ved Andenach. Man havde bygget en pontonbro fra den ene side til den anden, og den skulle vi passere senest klokken halvfem; men endnu klokken fire kunne man ikke lukke broen, fordi skibene også skulle kunne færdes på vandet.

Ved siden af broen lå franske soldater, som holdt vagt. De var i splinternye uniformer, mens vi var i laser og pjalter. Langt om længe lukkede man broen, og så begyndte man at gå over. Det gik langsomt, for broen gyngede og svajede voldsomt. Der måtte anbringes en mand ved hver hest. Han førte den ved bidslet, og da vejen gik nedad mod broen, måtte der anbringes en mand ved hvert af vognens baghjul for at bremse. Vi kom dog godt over og var nu i Neuwied.

På denne side af Rhinen stod der en mængde mennesker. De tog imod os med blomster og cigaretter. Også jeg fik af en lille pige, som en mor holdt i sine arme, overrakt nogle cigaretter. Vi var ganske overrasket over denne hjertelige modtagelse, og jeg vil ikke lægge skjul på, at tårerne løb mig ned over kinderne. En sådan modtagelse var vi ikke vant til, hvor vi kom fra, og bare vi skrevet brevkort, var alle parate til at bringe det til postkassen.

Det gik videre, og en aften kom vi til en lille by, hvor vi skulle blive natten over. Vi placerede vort køkken op ad gavlen på et hus; men næppe var dette sket, før der ud af huset kom en meget brøsig herre. Han lavede en masse vrøvl og krævede, at vi omgående skulle fjerne os. Vi tog ikke hensyn til ham. Ude på hans gårdsplads lå der en del kævler. Vi spurgte, om vi ikke kunne købe dem. Det kunne vi godt, og han fik fem mark for dem. Så samlede vi alle de kammerater, der kunne ælte dejg, og da vi havde et stort antal sække mel, fremstillede vi boller. Det blev til to boller til hver. De var alle så store som en almindelig bold. Klokken var langt over midnat, før vi var færdige. Vi ville derefter have et hvil inde i mandens lade; men han havde stængt portene. Vi brød dog dørene op og forsynede os rigeligt med halm. Manden dukkede op igen (55) og råbte voldsomt op. Han ville jage os ud. »I er ikke mere i Belgien«, råbte han, »I tror, at I kan gøre, hvad I vil!« – Men så kan det nok være, at vi fik munden på gled. Vi spurgte ham, om han ville forsvinde ud af laden frivilligt og så lade os være i fred nu eller om vi skulle smide ham ud. Det hjalp. Han forduftede. Inden han næste morgen var kommet ud af sin seng, havde vi forsynet os med en mængde dejligt træ, kløvet og godt tørt, og så lod vi ham beholde de våde kævler.

Videre gik det. En dag bagte vi så meget brød, at enhver fik en forsyning til to dage. Et andet sted fik vi en stor del af vort kød hakket, så enhver fik trekvart kilogram. Med det kunne enhver gøre, hvad han ville. Vi havde den nat kvarter hos et ægtepar, der havde to drenge. Vi tilbød konen, at de måtte spise med af vor kødforsyning, hvis hun ville tilberede det og selv levere kartoflerne. Det ville hun gerne, og vi blev glædelig overrasket, for hun brunede kødet i en pande og tilberedte virkelig en dejlig og velsmagende ret. Som anerkendelse gav jeg hende en bagfjerding. Hun ville betale den med halvtreds mark; men de penge ville jeg på ingen måde tage imod. Da vi drog videre, trykkede hun rørt vore hænder. Så gik det længere ind i Tyskland. Fra nu af kom vi hver nat under tag. En aften fik vi kvarter

anvist hos en kone. Hun var meget flink, gav os halm at sove på og tændte endda op i ovnen. Hun sørgede oven i købet for, at vi blev pakket godt ind i vore tæpper. Måske var hendes mand faldet i krigen, måske var det synet af vor usselhed, der rørte hende. Vi fik det ikke at vide. Om morgenen hjalp vi alle med at rydde op, hvorefter vi tog afsked med hende og hendes 16-årige datter.

En anden nat kom vi i kvarter hos en kurvemager. I hans værksted stod to senge parate. Også han var meget hjælpsom. Jeg sendte en del af mine ting hjem herfra; men jeg var dog hjemme, inden pakken kom. Så langsomt gik det på den tid med postbesørgelsen. Vi nåede op i en lille bjergby. Her forduftede vor såkaldte »Zahlmeister«. Jeg måtte af den grund overtage (56) hans vogn og køre videre med den. Det var endnu mørkt, da vi startede, men jeg lod hestene om selv at finde vej. Vi nåede til en by, Lollar, ved Lahnfloden. Jeg havde imidlertid afleveret vognen i en lille by og mødte her i Lollar alle mine kammerater. En af byens bagere var travlt beskæftiget med at bage kager. De var på størrelse med en fastelavnsbolle og kostede halvtreds penning. Der var rivende afsætning. Vi havde den dag kogt nudler, en ret, som soldater altid var glade for; men i dag var der ingen, der havde appetit. Det var bolleterne, der tyngede. Vi måtte desværre hælde nudlerne bort, for vi skulle koge kaffe i kedlen. Den flinke baker havde selv været soldat og vidste af erfaring, hvad soldater på march trængte til. Der fandtes i byen et vandværk, så det tog ikke lang tid med at fylde vand på vor kedel. Da vi var færdige, kom en mand hen til os. Han spurgte, om vi havde kvarter, for ellers kunne vi godt komme med ham hjem. »Jeg har ovnen fuld af brød«, sagde han, »og måske har I også utøj, som jeg kan hjælpe jer af med.« – Vi gav vagten besked om, hvor vi var at finde og gik med ham. Inde i bageriet slog varmen os i møde. Bageren trak et bord hen til ovnen og hentede nogle uldne tæpper. Vi trak af tøjet og hyllede os ind i tæpperne, hvorefter han stak vore klæder ind i ovnen. »Nu skal jeg garantere for, at I bliver rensede! Ikke en lus mere!« sagde han. Min gamle skjorte havde jeg dog smidt ud på møddingen, for jeg havde haft den på siden den 29. september. Den var godt beskidt og på ryggen lignede den et fiskenet. Bageren fyldte også et kar med varmt vand, så vi fik endda et godt varmt bad. Herefter følte vi os som helt nye mennesker. Inden vi tog af sted, havde jeg et lille ærinde omme bag bygningen, hvor bageren havde en god stabel træ. Pludselig for en stor bulldog løs på mig og bed mig i benet. Jeg kom bort i en fart. »Ja, det er rigtigt«, sagde bageren, »jeg har helt glemt at advare dig; men jeg kan trøste dig med, at det er gået mig på samme måde. Min kone har nemlig anskaffet denne hund, fordi der blev stjålet af træet, og første gang, jeg skulle bære træ ind, stiftede jeg også (57) bekendtskab med dens tænder!« – Jeg tog denne lille forskrækkelse med godt humør.

Endelig hjem!

På vort tilbagetog fra Frankrig i november 1918 havde vi passeret Rhinen og var langt om længe nået ind i Hejsen Nassau til en lille by, Königsberg. Vi var indkvarteret hos et ungt ægtepar. Manden arbejdede i en kulmine. Her kunne alle, der kom tilbage fra fronterne, få arbejde.

Byen her lå oppe på en sandstensklippe. Til husene hørte ingen have, og det var besværligt at skaffe vand. Det måtte møjsommeligt hentes langt nede i et stenbrud. Mens vi opholdt os i denne lille by, slagtede min medhjælper og jeg - jeg havde køkkenet under mig - både får og kvæg. Efterhånden var jeg blevet træt af at drage videre med kompagniet, og da

vi var nået frem til midten af december, besluttede jeg mig til at bryde op og se at komme hjem.

Jeg gik sammen med en af mine kammerater hen til vor løjtnant, der også var kompagnifører, og sagde til ham: »Ja, nu må De undskylde, men nu vil vi hjem, og det skal være nu, så vi kan komme hjem inden jul!« - »Vi kan da ikke undvære jer,« sagde han, »vi skal da have nogen til at lave mad til os!« - »Nå,« svarede jeg, »De har da før kunnet undvære os, og vi har ikke i sinde at trave med helt til Lahr i Baden!« - Løjtnanten var ikke helt villig til at lade os tage af sted. Jeg sagde derfor til ham: »De ved jo godt, hr. løjtnant, at vi nu har et soldaterråd, som har kommandoen, og at man kun har ladet Dem beholde epauletterne, fordi De altid har opført Dem anstændigt. Noget at bestemme har De ikke, og nu ved De altså, at vi bryder op!« - Og derved blev det.

Vi var den dag ikke mange, der skulle nordpå, foruden mig kun Jørgen Schmidt fra Kegnæs og Peter Mathiesen fra Store Vi ved Flensborg.

Da vi tog af sted, det var den 14. december, holdt vor (58) løjtnant en lille takke- og afskedstale til os. Egentlig advarede han os. »Det vil tage tre til fire dage, inden I er hjemme,« sagde han, men det gjorde intet indtryk på os. Vi travede af sted, til fods til en lille stationsby, den hed Biber. Derfra kunne vi med en lille sidebane nå til Lollar. I Biber forlangte man af os, at vi skulle løse togbillet til Lollar. Der blev naturligvis protesteret meget voldsomt. At vi skulle hjem, brød de sig pokker om. »Ja, men vi er permitteret,« sagde vi, »og har naturligvis fri hjemrejse!« - Det nyttede ikke noget. »Betaler I ikke, kommer I ikke med toget,« sagde man. Og med ville vi jo. Vi betalte derfor det lille beløb på 40 penning, børnebillet, og kom ind til Lollar. Den by har jeg for resten de bedste minder fra, for det var her, den flinke bager hjalp os med at komme af med lusene, disse forbistrede plageånder.

Vi forlod banegården og gik langs med Lahnfloden. Det var blevet aften. Vandet løb rislende og klukkende mod Rhinen, og i det krusede vand skinnede de små bølger som sølv. Der var noget smukt ved dette syn. Jeg glemmer aldrig den aften, kanske var vi også glade i sind, fordi vi nu var på vej hjem! Så nåede vi hovedbanegården og kom ind i et tog, der gik mod byen Giesen.

Da vi ankom her, fik vi alle en modtagelse, som om vi var banditter. Vi blev alle jaget ud af toget og gennet op på en lang rampe. En eller anden læste en hel masse forskrifter osv. op for os og sluttede med at sige, at dersom vi ikke efterkom disse ordrer til punkt og prikke, ville der blive grebet ind med hård hånd.

Rundt omkring os var der placeret maskingeværer, og bag dem lå betjeningsmandskab. Det var ikke rådeligt at lave ballade, for man var klar over, at det ikke var tom tale, der var blevet holdt. Jeg vil ikke lægge skjul på, at jeg var bange, for ude ved fronten kunne man dog krybe under jorden, når der blev skudt, men her var vi fuldstændig prisgivet, og hvad hele oplæsningen drejede sig om, er mig den dag i dag en gåde.

(59) Omsider kørte der et tog hen foran rampen. Vi blev sorteret, efter som hvor man skulle hen og kunne så stige ind. Vi tre heroppefra var ikke sene til at komme ind, og vi blev først rolige og rigtig glade, da toget endelig satte sig i bevægelse og forlod banegården.

Næste morgen nåede vi Kassel. Alle, der ikke skulle stige om, måtte her blive i toget. Vi måtte ikke engang se udad vinduet. Vi følte det samme, som når vi passerede broen ved Rendsborg. Toget fortsatte. Det gik langsomt, af og til holdt vi. Vi måtte gøre plads for tog, der kørte vestpå, til Frankrig med ting, der skulle afleveres til de allierede. Vi nåede dog så langt som til Hannover. I Harmover steg vi om i et tog, der gik til Hamborg. I Hamborg var

alt roligt. Vi blev siddende i toget og kørte med til Altona. Her hjalp det flinke banegårds-personale os til rette, og snart efter sad vi i et tog, der førte os til Neumünster og videre til Flensborg. Vi var enige om, at vi her ville meddele, at vi var kommet hjem, men det kom anderledes.

På banegården opholdt der sig en mængde unge mennesker, de ville undersøge vor bagage, og de tilegnede sig også en del af soldaternes sager. Da jeg opdagede det, afleverede jeg mine pakkenelliker i banegårdens garderobe. Der gik i øjeblikket ingen tog nordpå, hvorfor vi ville ud i byen for at sende et telegram hjem og fortælle, at vi var i god behold. Vi havde i over tre måneder været uden forbindelse med vore hjem. Man ville dog ikke lade os slippe ud af banegården. Dertil skulle man have en eller anden attest. Vi brugte mund, men det hjalp ikke; derfor satte vi os ned på en bæk, og vi talte om de besværligheder, som denne rejse havde ført med sig. Efterhånden kom jeg på den tanke, at det bedste, jeg kunne gøre, var vel at tage rejsen hjem til fods. Der indtrådte dog lidt stilstand og ro på banegården, og vi kunne begynde at se os lidt om. Jørgen fra Kegnæs havde opdaget, at han om eftermiddagen klokken tre kunne komme med et skib til Sønderborg, men vi måtte krybe over et plankeværk for at komme bort fra banegården. Ved fælles hjælp (60) lykkedes det at komme over. Vort første mål var dog at gå øver på postkontoret og sende et telegram hjem. Så gik vi med Jørgen ned til dampskibsbroen og tog afsked med ham. Da vi kom tilbage til banegården, havde vi ingen vanskeligheder med at komme ud på perronen, og da der kort efter skulle gå et tog nordpå, tog jeg afsked med Peter. Så var jeg ene tilbage. Jeg forhørte mig om, hvornår toget ville gå. Der var ikke andet at gøre end at vente, og ventetiden var lang. Omsider var jeg dog heldig. Der kom et tog, der skulle føres igennem til Tinglev. Toget var dog overfyldt. Jeg havde hentet min bagage og gik langs med togstammen for at se, om der dog ikke skulle findes en ledig plads. Efterhånden var vi omkring en halv snes mand, der prøvede at komme med. Håbløst! En konduktør så, hvor rådløse vi var; han forbarmede sig over os og sagde: »Kom med! I kan tage plads i første klasse, men når der er rejsende, der har billet til denne klasse, må I naturligvis give plads!« – Det lovede vi, og således kom vi til Tinglev. Her anmodede konduktøren os om at forlade toget, da det uden standsning ville fortsætte til grænsen. Vi kom altså ud, og på perronen mødte jeg Knud Hansen fra Bovlund og Hans Bruhn fra Branderup. De var også på vej hjem. Vi fulgtes nu ad mod nord og nåede omsider til Over Jerstal. Her holdt just et amtsbanetog, der Skulle vestpå. Vi steg ind og nåede langt om længe til Branderup. Jeg steg ud og ventede at se min kone på stationen, men hun var der ikke. Så fortsatte jeg mod Rurup, min hjemby. Først, da jeg næsten var hjemme, dukkede hun op. Hun havde naturligvis modtaget mit telegram så sent, at hun var kommet for sent af sted. Og - endelig var jeg hjemme igen. I fire år havde jeg været borte på grund af krigen, men gensynsglæden var naturligvis over al måde stor og hjertelig.

Naturligvis måtte jeg en af de følgende dage til Haderslev for at anmelde min hjemkomst, og det var nu mærkeligt, at man på de militære kontorer talte dansk. Der var ingen vanskeligheder forbundet med at blive slettet af den prøjsiske stamrulle og blive permitteret. Jeg (61) havde naturligvis ret til ved min hjemsendelse at få udbetalt en sum penge og visse beklædningsgenstande, men jeg opgav at forfølge min ret, og jeg lovede mig selv, at jeg aldrig mere ville sætte min fod på tysk jord. Dette løfte har jeg dog ikke holdt, for jeg har adskillige gange med glæde deltaget i de gode, fornøjelige D. S. K.-fester i Flensborg.

Efterskrift.

Jeg har haft det held, at jeg i de sidste åringer har kunnet besøge Frankrig tre gange. På disse rejser kom jeg selvfølgelig også til de egne, hvor vi normalt måtte opholde os under jorden, mens vi samtidig var beskidte og lusede. Nu var det mærkeligt at kunne færdes frit og i oprejst gang der, hvor døden dag efter dag lurede på os. Mange unge kammerater blev jo derude. Det er med en vis vemod, man står på disse steder. Minderne vælder ind på en, og det er ikke fri for, at man får tårer i øjnene. Man skuer ud over terrænet med et sløret blik, og man ser for sig den sønderrevne jord, selvom det nu er frugtbare agre, der omgiver os.

Jeg besøgte også bondegården i Brimont, den gård, som jeg tidligere her har omtalt. Det var jo her, den kone havde hjemme, hende, jeg bildte ind, at hendes hjem var blevet forskånet for krigens ødelæggelser. Konen var der ikke. Nu tilhørte gården hendes søn eller hendes datter. Det var en nyopført gård. De unge mennesker forstod ikke tysk, men der var sammen med os en mand, der kunne tale engelsk, og det kunne de også. Da de hørte, at vi var fra Danmark, blev de meget imødekommende. Den unge gårdejer gik ind i laden og kom tilbage med en sæk, som han holdt op foran os. »I er fra Danmark,« sagde han, »det er jo derfra, vi får vores såsæd!« På sækken, så jeg, var der et stempel, en trekant, og ved hvert af trekantens ben stod der et ord: Såsæd - A. Thomsen - Danmark! – Jeg spurgte ikke om konen, jeg havde talt med under verdenskrigen. Jeg nænnede det ikke. Jeg ville (62) ikke røre ved noget, der for mig - og for hende - var et ubehageligt minde. De unge mennesker var så flinke og rare, at jeg syntes, det var det bedste at lade denne episode være overdækket med tavshedens slør.

Peter Rossen, Rurup.

En ordonnans fra Verdun ...

Efterfølgende beretning er skrevet af statsskovfoged O. L. Bang, Vildtmesterhus pr. Allerød, og har været optaget i »Hjemmeværnet«, - Med forfatterens tilladelse gengiver vi den her, fordi vore læsere sikkert gerne vil delagtiggøres i en episode, der i 1916 under de voldsomme og opslidende kampe ved Verdun var af livsvigtig og afgørende betydning for et fransk infanteriregiment, der forsvarede stillingen på »Le Mort-Homme«, -

Statsskov foged O. L. Bang har nær tilknytning til vor hjemstavn, Hans far rejste omkring 1875 til Danmark for at undgå prøjsisk militærtjeneste. Bedstefaderen var skovfoged i Tralskov, der dengang hørte under godset Kiding. Han og hans ægtefælle ligger begravet på Felsted kirkegård.

Redaktionen.

Krigshistorien vrimler med beretninger om enkeltmænds dåd, der ændrede slagets gang og undertiden dermed selve historiens.

Ved Verdun i 1916 var general Pétain det store navn. Men foruden chefen for det hele gjorde naturligvis utallige enkeltmænd deres afgørende indsats, som det gøres, når land og fred står på spil. Små førere, menige krigere og ordonnansernes utalte skare. Disse ensomme mænd på de lange, farlige ruter.

En af disse fik sit monument. Et mærkeligt kunstværk i bronze, visende en døende fransk infanterist liggende på sin ødelagte venstre side med højre arm stift oprakt og hånden knuget om et stykke papir.

Minearbejder var han ellers, en lille, spinkel fyr. I 1916 var han menig i det franske 130. infanteriregiment. Fernand Marche hed han. Han blev 28 år.

(64) 130. lå på kreten (kammen) af »Le Mort-Homme«, det højdedrag, som så uhyggeligt kom til at svare til sit navn, »Den døde Mand«. Oppe nordvest for Verdun, på vestre bred af Meuse.

1 to døgn havde regimentet kæmpet - vildt og nådeløst. Den tyske kronprins Wilhelms artilleri haglede dem til med granater, hans infanteri stormede, blev kastet tilbage. – Granater igen. Stormangreb efter stormangreb. Igen og igen blev de smidt ned af skråningen. – Ingen adgang hos 130!

Men selv blev regimentet frygteligt slidt ned. Faldne og sårede i hundredvis. Bataljonerne var blevet til små kompagnier af dødtrætte mænd, næsten uden mad og drikke, kun småt med ammunition - hvile havde slet ikke været at tænke på.

Og nu ved middagstid på tredjedagen lå den tyske spærreild tæt og isolerende bag stillingen.

Regimentschefen var helt på det rene med, at han kunne vente nye, Stærke angreb til natten. Den tørn ville hans lille, ilde tilredte styrke ikke kunne tage igen. Og efter planen skulle de først afløses den følgende dags aften.

Men - fjenden må aldrig få sin vilje. Divisionen måtte underrettes om krisen og anmodes om forstærkning.

Alt signalmateriel var forlængst smadret, ingen meldehund havde han, ingen brevduer. Han måtte sende sine mænd.

De forsvandt. Spærreilden beholdt dem.

Obersten grundede. Det var så sin sag at sende sine mænd en efter en ud i den ild. Men - det stod ham helt klart, at han stod på en skæbnepost i dag. Og han vidste, at det stod lige så klart for hans soldater. – Han sendte adjudanten ud for at spørge, om nogen frivilligt ville vove endnu et forsøg? Flere meldte sig.

Den første, som krøb ned i oberstens lille, skumle kommandorum var Fernand Marche.

Obersten rejste sig og gik hen til den lille trætte og snavsede mand. »Så, det er Dem, Marche. Det var godt. – De kender situationen. – De ved, vi får angreb til (65) natten. De ved, vi slider på vore allersidste kræfter. – De ved også, at Verdun er nøglen til Frankrig, og at Le Mort-Homme i disse dage er nøglen til Verdun. – Det afgørende er altså ikke, om vi herude bliver knust eller ikke knust; det er en biting. Det, som det gælder, er at stoppe tyskerne. – De må ikke komme igennem. – Vi må have forstærkning. – Derfor må De sørge for at bringe denne melding til divisionsgeneralen!«

»Javel, hr. oberst!«

Han tog den temmelig lange melding, læste den langsomt og omhyggeligt igennem, foldede den sammen og lagde den i en tegnebog, der, så vidt obersten kunne se, ellers kun indeholdt nogle krøllede breve. »Meldingen skal nå igennem, hr. oberst!«

Og nu skete, hvad kun kan ske imellem franskmænd. Obersten omfavnede sin lille soldat og kyssede ham på begge kinder.

En kende benovet ved denne højtid trådte Fernand Marche af. Men i døren vendte han sig og så med sine forvågede øjne på sin chef: »Det skal nok gå!«

Kammeraterne stirrede efter ham. Ti ordonnanser var blevet derude. Der gik den ellefte. De så ham nærme sig det farlige bælte; der begyndte han at løbe, korte skridt på den oprodede jord. Han faldt ned for en byge granater, kravlede hen i et granathul. Op igen og i et par spring hen i det næste. Så forsvandt han i spærreildens støv og røg. Hvordan det derefter gik ham, lod sig siden let rekonstruere. Han var naturligvis sprunget fra hul til hul, han var passeret lige forbi ligene af i hvert fald to af de kammerater, som havde forsøgt at komme igennem før ham. Han var kommet det meste af vejen gennem ildbæltet, da han selv blev ramt. Et sprængstykke rev hans venstre side op fra underlivet til halsen. – Han har fået meldingen fisket frem, har slæbt sig hen til et kryds, hvor der før eller siden måtte passere soldater. Der har han lagt sig på venstre side og strakt den brugelige højre arm med den dyrebare melding ret op i luften. – Så længe han har (66) haft bevidsthed og vilje, har han rakt den arm op. Armen er stivnet. Og Fernand Marche er død.

Ikke længe efter kom en ordonnans fra et andet regiment over vejkrødset. Han fik blandt de mange lig øje på den oprakte arm og hånden med det bladplettede papir. Han tag det, læste det og begreb, at det hastede. Selv var han på vej til samme division. – På den måde nåede meldingen igennem, som Marche havde lovet, at den skulle.

Ved divisionen var staben urolig. I mange timer havde man ikke hørt et muk fra 130. Det måtte stå galt til. Man traf sine forholderegler. Så da divisionsgeneralen endelig fik den dyre melding i hånden, kunne han sende en nogenlunde frisk styrke til undsætning. Det meste af den slap derud. Og i løbet af natten og den følgende dag løb Wilhelms soldater sig trætte imod det forstærkede franske forsvar. Han fik ikke Le Mort-Homme.

Efter krigen blev billedhuggeren Armand Roblot betaget af beretningen om Fernand Marches bedrift og inspireredes til skabelsen af sit gribende æresminde for den menige, franske soldat, Den døende infanterist med den opstrakte arm.

Hans kunstværk vakte på udstillingen i Paris i 1924 opsigt som aldeles ypperligt.

Men hvor blev det af? Blev dette opstillet på torv et i Verdun med kæder og sager? Eller blev det indlemmet i Louvres samlinger?

Ingen af delene! – Det kostbare værk blev købt og stillet op ved minens part derhjemme i Bully-Grenay, hvor Fernand Marche havde haft sit hjem og sit arbejde. Der, hvor alle minens mænd og drenge daglig passerer - når de ikke netop er ude at slås for Frankrig!

Otto Bang.

Jeg kom hjem på orlov

(67) Jeg havde været såret tre gange, og nu gik det atter til fronten, Jeg blev igen tildelt mit gamle Rgt. 84. Inden transporten tag af sted, spurgte jeg kompagniføreren, om jeg ikke kunne kamme med en senere transport. »Det kan De bestemt«, svarede han, »De må selv bestemme!«

Jeg ønskede at komme til en marinedivision, men der var tre aktive underofficerer, som gerne ville blive sammen i denne transport. Der gik endnu een til 203. Inf. Div., og jeg meldte mig til denne.

Det blev til min lykke. Vi rykkede ud de første dage af februar 1918, kom til en landsby ikke langt fra Rethel og dannede der et rekrutdepot. Der var allerede ankommet en transport fra Saksen. Vi var en hel del sønderjyder blandt rekrutterne. Nogle blev sendt ud til regimenterne 409 og 410. Jeg kom her ud for en ubehagelig episode. En af de unge rekrutter havde fået sig en kæreste blandt civilbefolkningen. Han var fra Lybæk. Kæresten, Susanne, bad mig så mindelig om at skrive adresse og afsender på et brev, som hun havde skrevet til ham. Jeg tog mig ikke i agt for feldwebelen. Han censurerede mine breve. Hele kompagniet skulle nu træde an på appelplassen. Officeren trådte frem for fronten. »Sergent Aarup skal træde tre skridt frem«. Jeg trådte frem, og overløjtnanten sagde: »Sergent Aarup er indblandet i spionage, og som straf idømmer jeg ham en irettesættelse!« – Det var et udtryk, som jeg i min lange soldatertid – 6½ år – aldrig før havde hørt.

Tiden gik. Rekrutterne blev sendt til fronten, og nye rekrutter skulle hentes i Beverloo i Belgien. En officer og femten underofficerer skulle hente dem, endda med (68) skarpladte geværer. På gaden traf jeg min gamle kammerat Hein. »Hein«, sagde jeg, »vil du ikke snart gøre dig færdig til rejsen?« Hein svarede: »Har du da ikke hørt, at vi skal til fronten?« - »Er du tosset?« svarede jeg. - »Det passer«, sagde han. - »Vent et øjeblik«, råbte jeg, og så gik det i galop til overløjtnanten. »Jeg har hørt, at min kammerat og jeg skal til fronten«, sagde jeg. »Det passer vel Ikke?« - »Jo«, sagde han. - »Nej«, svarede jeg. »For det første har jeg ingen orlov haft, fordi min kammerat og jeg er ugift; for det andet kunne jeg tænke mig at gifte mig; for det tredje er det fjerde gang, jeg er her ude ved fronten, og for det fjerde findes der her ved kompagniet underofficerer, som aldrig har set en skyttegrav«.

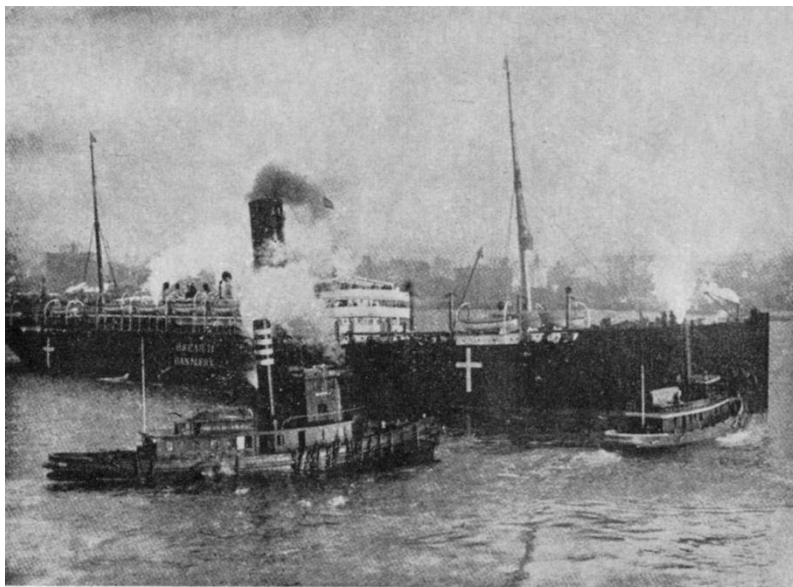
»Stop, hent feldwebelen!«. »Det kender jeg ikke noget til«, sagde denne; men de to herrer havde et og andet at tale om, og da de endelig dukkede op udenfor, sagde han: »Nå, Aarup, nu vil jeg se, hvad jeg kan gøre, men større forhåbninger må De ikke gøre Dem«.

Jeg skulle nok vise dem noget andet og gik op på bataljonskontoret.

»Nå, Aarup, De vil hjem på orlov?« sagde kaptajnen, »og De vil til Hammelev? De er vel landmand?« – Det var jo det, jeg var. Nu gik han hen til vinduet og råbte: »Er det ikke fire uger, vi kan give en landmand orlov?«

Og jeg fik høstorlov i fire uger.

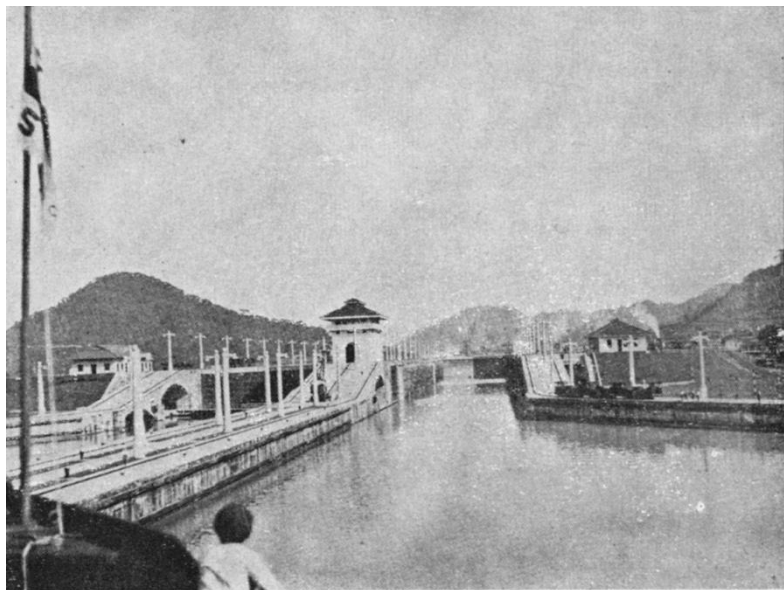
Peter Aarup, Hammelev.

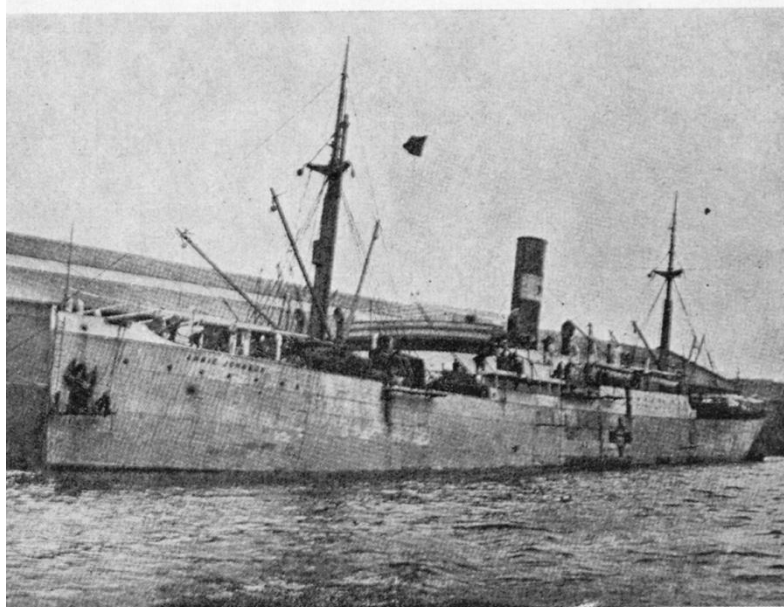
Henry Fords „fredsskib“, Oscar II, forlader New York

Der kommer brød til en landsby ved Meusefloden

Panama Kanalen

Engelsk priseskib i havn

Farvel Willem!

(69) Natten før våbenstilstandsdagen blev mit kompagni indkvarteret i en teatersal i landsbyen Steendorp midt inde i Belgien. Vi var stuvet så mange sammen i teatersalen, at vi måtte ligge på siden hele natten for at få plads. Vi var allerede på tilbagetoget, og alle var klar over, hvor det bar hen. Før middag den 11. november fik vi at vide, at nu var krigen slut, og håbet om at komme hjem til jul steg betydeligt.

Samme dag kom ordren om at marchere til den tyske grænse. Vi skulle være ude af Belgien inden en bestemt dato. Det gjaldt om at komme væk, for nu, lige på det sidste, ville det jo være frygteligt at komme i fangenskab. Vi marcherede i oprømt stemning som aldrig før på marchture, 50 til 70 kilometer pr. dag, hver kilometer bragte os nærmere hjemmet.

Noget, vi ikke var så glad ved, var, at vi godt mærkede det had, som befolkningen viste os, og vi havde jo ikke brev for, hvad der endnu kunne ske. Belgierne havde fået nok af de tyske uniformer. En landsmand og jeg havde, så godt vi kunne, når vi var tvunget til at tale med civilbefolkningen, forsøgt at gøre dem klart, at nok var vi i tysk uniform, men det var tvunget. Vi var danske og boede i et grænseområde, hvor flertallet var danske, og var der et atlas i nærheden, forstod de det godt, og stemningen slog om til det modsatte.

Sam dagene gik, nærmede vi os den hollandske grænse, og det var meningen, at vi skulle få lov til at skyde genvej gennem hollandsk område, der på dette sted som en tange skyder sig ind mellem Belgien og Tyskland.

(70) Nogle kilometer fra Landsbyen og grænsen dukkede pludselig et par fine biler op, og vi stirrede, rigtige luksusbiler og så her i dette område! Inde i bilerne sad nogle herrer, og gennem bagruden kunne vi se pelsklædte damer med store hatte på. Bagagerummene var proppede med kufferter.

Godt udasede ankom vi til landsbyen. Gæstgiveriet lå et par hundrede meter fra den hollandske grænse, og her skulle vi lave kvarter til vort kompagni. Gæstgiversken var en nydelig belgisk kvinde, men da vi kom ind i gæstestuen, blev der en ildevarslende tavshed blandt gæsterne. Vi følte os dårlig tilpas. Gæstgiversken så også misbilligende på os og vrissede ordene »de Willem, de Willem« på en måde, som ikke varslede noget godt. Min kammerat og jeg forsøgte at gøre hende forståelig, at vi kun havde tysk uniform på, men var danske af sind, yderligere kom der et landkort frem, og nu forstod hun os til fulde. For resten forstod hun nu udmærket tysk. Herefter var der ikke det gode, hun ikke ville gøre for os, og hun forklarede de andre gæster, hvad vi var for nogle tvangsindlagte tyske soldater og bød dem tage venligt imod os.

Senere på dagen gik vi udenfor for at se os omkring og ilagde mærke til et større røre ved grænsebommen og ved jernbanestationen. I baggrunden stod de luksusbiler, der tidligere på dagen oppe i bakkerne var kørt forbi os, og på perronen stod bilernes passagerer under skarp bevogtning.

Det måtte vi harve mere oplysning om inde hos vor værtinde.

– Ja, men jeg har jo forklaret jer, at det er kejser Wilhelm, sagde hun, denne gang på tysk.

Det var unægtelig lidt svært for os at forstå, at den almægtige tyske kejser nu forlod sit slagne land, den mand, vi måtte lære om i skolen, at han var dygtigheden og hæderligheden selv. Ja, allerede det første år, vi gik i skole, måtte vi lære at synge: »Der Kaiser ist ein

lieber Mann, er wohnet in Berlin«. Og nu stak han af og lod andre rette op, hvad han havde ført sit folk ud i

Dagen efter var grænsen lukket for tyske tropper, og vi (71) måtte marchere udenom, en lang vej at gå, og julen nærmede sig. Mon vi kunne nå hjem til juleaften? Vi kom ind i Tyskland ved Aachen, videre til Osnabrück. Med gå-på-mod og lidt frækhed nåede vi til Hamborg. og et par dage før jul kunne jeg stige ud af toget på Aabenraa banegård. Vi var fire brødre med, den ene kom ikke hjem. Hans ben smuldrer derude et sted.

L o r e n z D a 11, Aabenraa.

Den 11. november

(72) I tiden mellem de to verdenskrige var den 11. november, våbenstilstandsdagen, så afgjort den vigtigste og største historiske højtidsdag i de sejrrie allierede magters lande. I Rom, Paris, London og New York blev der afholdt store troppeparader med alt, hvad dertil hører. Men først og fremmest samledes man til en storstilet mindefest ved den ukendte soldats grav. Ingen, der i Paris har stået foran dette minde under Triumfbuens hvælving, kan undgå at blive grebet af denne storslåede, psykologisk så geniale franske ide, denne enkelte gestus, hvor flammen brænder dag og nat til minde om og til hæder for de faldne, også, og da især for ham, der gav sit liv, men ikke fik en grav i det helvede, han blev offer for. Her blottede de deres hoveder, konger og præsidenter, ministre og generaler, de højeste militære, gejstlige og civile myndigheder, parlamenternes medlemmer, de titusinder af invalider, krigsdeltagere og civile, alle forenet i de to minutters stilhed her midt i storbyens larm, ikke sjældent i slud, tåge og kulde.

Det gjaldt mindet om de millioner af unge mænd, der måtte ofre livet i den gigantiske, årelange, blodige kamp mod den tyske militærmagt, uden tvivl datidens stærkeste. Det gjaldt mindet om sejren, den dyrekøbte og trods de mange krigsår i sidste fase uventet hurtige sejr. Vi ved, at de militære chefer efter Ruslands sammenbrud, og efter at tyskerne havde overført en million tropper fra øst- til vestfronten, ikke regnede med at kunne knuse den tyske krigsmaskine før engang i 1919, selv med Amerikas hjælp.

Og det gjaldt mindet om selve dagen, da pludselig kl. 11 om formiddagen kanonerne tav, og maskingeværerne ikke (73) længere bjæffede, da alt blev stille efter 4 års brøllende larm og umenneskelige lidelser.

Det sejs sikre Tyskland havde i marts 1918 startet verdenshistoriens hidtil største angreb med artilleriild fra 6000 kanoner og med 65 kampklare, kamptrænede divisioner. Nu skulle afgørelsen falde, før amerikanerne blev for talrige. Nu skulle englænderne kastes i kanalen og Paris erobres. Wilhelm II. havde sin paradeuniform parat til indtoget i Paris, der kun lå 60 km borte. Angrebet gav til at begynde med ret betydelige resultater, men tabene var for store og soldaterne krigstrætte. Ludendorff vidste, at det denne gang gjaldt knald eller fald, Det blev fald, for da de allierede under general Foch trådte an til modoffensiven med friske

amerikanske tropper, blev kampen nok både hård og blodig, men da faldt afgørelsen; nederlaget, det militære, var uigenkaldeligt. Tilbage var kun at bede om våbenstilstand hurtigst muligt og under de betingelser, som fjenden dikterede, og de var hårde. Der blev ikke forhandlet i Fochs jernbanevogn derude i Compiegnesikoven, kun dikteret. Det var synd og historisk skæbnesvangert, at det skulle være den unge republiks politiskansvarlige mænd og ikke de ansvarlige militære chefer, der måtte underskrive.

Dagen har måttet vige for minderne om den 2. verdenskrigs største begivenheder; det kan ikke være anderledes. Men her i vor landsdel mindes den 11. november stadig af D. S. K.

Det tynder svært ud i rækkerne, og en dag inden alt for længe vil fanerne på Sønderborg slot være det sidste minde om os, der oplevede våbenstilstandsdagen som soldat.

Jeg var i fransk fangenskab nede i Auvergne og stod hin 11. november i nærheden af den landsby, hvor vi var beskæftiget. Jeg havde fulgt med i de franske aviser og i samtale med vor gamle skikkelige vagtmand, der kun var der for et syns skyld.

Klokken 4 om eftermiddagen begyndte landsbyens kirkeklokker at ringe, og de blev ved med at ringe. Der var ikke tvivl om, hvad det betød! Nu var det slut. Alors, cest fini? spurgte jeg lidt tøvende. Mais oui, cest fini. Og efter et (74) øjeblikks tavshed kom det bittert: Trap tard - for sent. – Det var en gammel mand, der stod der i sin blå soldater frakke, der var alt for stor til manden, der næppe var mere end 55. Tynd og mager var han, hærgt og furet hans ansigt, det trak omkring mundvigene. Jo, det var for sent. – Hans eneste søn var for få måneder siden faldet ved Soissons. Og for første og sidste gang under mit lange fangenskab skete det; som en naturlig reaktion gav vi to - krigsfangen og hans vagtmand - tavs hinanden hånden, nu da omsider våbnene tav.

Var der jubel i landsbyen, da vi kom tilbage til arbejdet? Det var der ikke. Hvem skulle egentlig juble? Mændene fra 18 til 50 var borte, lige med undtagelse af nogle invalider, der humpede omkring, hårde i blikket, bidske i tungen; de havde betalt mere end dyrt nok. Og kvinderne, mange, alt for mange, havde mistet deres mænd, deres bror, deres kæreste, mange netop i de sidste måneder. Gladest var nok de, hvis nærmeste var i fangenskab, og som nu kunne ventes hjem. Nej, Frankrig havde blødt som intet andet land i forhold til sit indbyggertal, 1,3 millioner døde, 2,7 millioner sårede og lemlæstede; prisen for sejren havde været umenneskelig tung at betale.

Jeg ved nok, at man i Paris, i London, i New York hengav sig til stormende glædesfester. det er nu massernes reaktion på det næsten ufattelige - tænk blot på København 4. majaftenen.

Hvorfor marcherede de allierede ikke til Berlin, som amerikanerne ville det? Måske var vi så blevet forskånet for den skæbnesvangre legende om, at den tyske hær i 1918 ikke var besejret militært, men at det var dolkestødet i ryggen, der fældede den. Og hvem ved, om verden var blevet forskånet for den tragedie, at bålene nøjagtig 20 år senere en novembernat flammede i Tysklands storbyer fra de jødiske synagoger, da jagen på dette folk satte ind for alvor. Vi kender ikke svaret. Men franskmændene og englænderne ville simpelt hen ikke gå et skridt længere; de orkede det ikke; de havde fået mere end nok.

Der stod ikke et ord om krigsfangerne i de allierede (75) landes våbenstilstandsdokumenter. Meningen var jo, at de skulle jævne skyttegrave, rydde granathuller, samle de faldnes kranier og ben i dynger o.s.v. Det var ikke netop disse mænd, der var de skyldige, der skulle drages til ansvar, men når hadet og hævnfølelsen er stærkest, ja, så må den lille

mand, den menige soldat undgælde; de andre hytter nok skindet. Anderledes er verden nu engang ikke.

Men for os heroppe fra tændtes i mørket et lys. Det stod klart, at vor hjemstavn skulle stemme om sin skæbne, og at også vi skulle være med. – Vi skulle hjem til vore kære, hjem til det Danmark, der skulle blive vort ny fædreland. Vi var draget ud mod syd, vi kom hjem fra nord, ringen var sluttet. Det gav den 11. november os håb om.

Men der var mange, som ikke kom hjem, og derfor kan vi ikke mindes den 11/11 uden at mindes dem, hvis navne vi læser på sten, der er rejst overalt i vor landsdel. Der er sket så meget siden dengang; det er så længe siden, og dagen er ved at gå i glemmebogen. Men vi, der er tilbage, vi vil, så længe det er os forundt, bøje vore hoveder i ærbødighed for dem, der ikke vendte hjem og takke Gud, vor fader god,

for dagen, han os oprinde lod,
for livet, han gav af døde.

L. S. R a v n, Haderslev.

Fra Isonzo-fronten

(76) I sensommeren 1917 blev 12. division trukket ud af fronten. Den havde lange og forbitrede kampdage i Flandern. Vi kom ned til Alsace, hvor vi fik udleveret udrustning til kampene i bjergene og gjort bekendt med krigsførelse i bjergegne.

Det var en dejlig tid, vi oplevede i den smukke egn uden at mærke noget af krigens rædsler og farer, og vi ville ikke have haft noget imod at blive der, indtil krigen var forbi. Men det var jo ikke derfor, vi blev sendt derned, og der kom også den dag, hvor vi blev sendt af sted endnu længere sydpå, nemlig til omegnen af Klagenfurth. Her blev vi igen indkvarteret og skulle vistnok vænne os til de høje bjerge, som fandtes her.

Også der havde vi det dejligt, og anstrengelserne med at komme op på bjergene i Karawankerne var hurtigt glemt. Beboerne i de egne var slovenere, rolige og besindige mennesker.

Ordren til at rykke ind i skyttegrav ene kom også snart, og kort efter lå vi i stilling ved Tolmein. Skyttegravene og opholdslokaliteterne var til dels hugget ind i bjergmassivet. Det hele virkede som en slags fæstning, som aldrig kunne indtages. Alligevel havde vi hørt, at vi var blevet sat ind i dette frontafsnit, fordi østrigerne havde erklæret, at de ikke var i stand til at magte den næste offensiv, som var planlagt af italienerne.

Hele foretagendet med at sende tyske tropper til den italienske front var sket i største hemmelighed. I ugevis havde vi ikke haft tilladelse til at skrive hjem, kun et (77) postkort, hvor der på ni forskellige sprog stod: »Ich bin gesund und mir geht es gut.« Desuden havde vi fået udleveret østrigske kapper, så vi lignede østrigere, når vi kikkede over brystværnet i skyttegravene.

Vi havde installeret vore fire minekastere (7,65 cm) og havde indskudt dem på de mål, som var blevet angivet. Den 24. oktober om morgenen skulle angrebet mod de italienske stillinger begynde efter en to timers trommeild med artilleri og minekastere. Man kan nok forestille sig den vældige larm i bjergene, da artilleri og minekastere satte ind med deres gerning. Der var ikke meget at se, thi dalen, hvor de fjendtlige stillinger til dels lå, var snart fyldt med røg af de kreperende granater og miner.

Italienerne svarede næsten ikke på vor trommeild. Der kom kun nogle enkelte granater fra den side, og de forstyrrede os ikke. Det var mærkeligt nok, men senere afsløredes det, at det italienske artilleri ikke havde lidt særlig overlast under beskydningen fra de tyske og østrigske batterier.

Fra min observationspost kikkede jeg ned i dalen, da trommeilden var standset. I første omgang så jeg kun nogle få tyske soldater, som ilede frem og tilbage mellem stillingerne, og jeg mente allerede, at angrebet var mislykket. Men pludselig kom der frem mod vore stillinger ganske tætte skarer af italienske soldater, ubevæbnede og svingende med hvide tøjstykker. Angrebet var alligevel heldigt gennemført, endda meget bedre, end man kunne have ventet. Italienerne løb som harer, da de så, at det var tyske og ikke østrigske tropper, der foretog angrebet. Sejren var overvældende, og vor division, som angreb i Isonzo-dalen, kom allerede den første dag langt frem. Det tyske »Alpenkorps« trængte frem i selve bjergene. Opgaven her var meget vanskeligere, men også korpset gjorde store fremskridt.

For vort vedkommende var der nu tale om at udbygge minekaster-stillingen, derefter gå ned til vej en i dalen, hvor vore vogne med hestene ventede, og så følge efter tropperne og hurtigst muligt få kontakt med (78) regimentestaben. Hvordan det gik, og hvilke vanskeligheder, der opstod under marchen over floden Tagliamento til floden Piave, er en lang historie, som jeg måske kan komme tilbage til en anden gang.

Johs. Ankersen, Flensborg.

Da den højre fløj fik en anden marchretning

(79) Ved krigsudbruddet i 1914 var Tyskland indstillet på, at det straks ville få krigen på to fronter, mod Frankrig i vest og Rusland i øst. Generalstaben mente, det var bedst at angribe Frankrig først. Det store Rusland kunne ikke få mobiliseret så hurtigt, at det var særlig farligt den første tid; desuden ville det også blive angrebet af Østrig-Ungarn. Der var derfor udarbejdet en plan for et storstilet angreb på Frankrig gennem Belgien for at få Frankrig sat ud af spillet i kortest mulig tid. Denne angrebsplan var udarbejdet i slutningen af 1890'erne af den daværende generalstabschef von Schlieffen; men von Schlieffen døde 1913. Det blev von Schlieffens efterfølger, general von Moltke, der i 1914 skulle gennemføre planen. Det er interessant at sammenligne krigsplanen med virkeligheden, som vi, der var med i rækkerne, oplevede det.

Liège (Lüttich) og Namur skulle være taget, og den belgiske hær skulle være drevet tilbage til et stykke vest for Bryssel senest den 22. mobiliseringsdag. Og hvordan blev virkeligheden?

Den 7. august indtoges byen Liège, den 16. august overgav det sidste fort sig, den 18. august mødte vi den belgiske felthær i et slag ved floden Gette i nærheden af Thirlemont. Belgierne blev drevet tilbage, og den 22. august, den 21. mobiliseringsdag, var vi en halv dagsmarch fra Mons, hvor vi den 23. august mødte englænderne. På den strækning, hvor vi var med, var vi foran von Schlieffens plan, ca. en dag. Nu var englænderne i vejen for den direkte marchretning. Der blev gjort forsøg på at omringe englænderne, hvilket dog mislykkedes.

(80) Den 30. august ved middagstid nåede vi, trods nogen omflakken, byen Roye, stadig noget foran planen. Vi gik gennem byen. En forsinket fransk dragon blev taget til fange. Hans hest blev skudt under ham.

I en vej gaffel slog vi lejr. Den vestlige vej førte fra byen i vestsydvestlig retning, den østlige omtrent lige mod syd. På en vejsten stod der: 103 km til Paris.

Køkkenvognen kørte frem og uddelte middagsmaden. Vi spiste og lagde os til rette for om muligt at få en lille middagslur. Vejret var, som det havde været hele tiden, varmt med støv på vejene, så det var godt med et lille hvil. Det blev dog anderledes. Før alle havde lagt sig til ro, kom der ordre: »Hele 7. kompagni på patrulje uden oppakning!« Nogle enkelte skulle dog blive tilbage for at passe på tornystrene. Det lykkedes for mig at være blandt disse.

Da man kom med køkkenvognen, havde personalet også en ko med, beregnet til andendags middag. Koen blev slagtet, medens vi spiste middagsmaden. Den var nu flået og parteret, indvoldene og skindet lå der endnu. Jeg blev sammen med en rekrut sat til at begrave indvoldene. I skindet slæbte vi det over den vestlige vej til en have bag ved et mindre, men pænt hus, hvor Vi begravede det, ikke særlig dybt, men der kom da jord ovenpå.

Bataljonens officerer havde været ligesom noget i vildrede med, ad hvilken vej vi skulle fortsætte. At sende et helt kompagni på patrulje var også noget ud over det sædvanlige. Nu hørte vi skudveksling fra vestsydvest. Patruljekompagniet måtte være stødt på franskmændene. Det viste sig, at det var fransk kavaleri, der var stået af hestene. På vejen foran huset blev der et noget usædvanligt røre. Motorcykelordonnanser og biler med stabsofficerer standsede. Jeg blev nysgerrig, gik gennem haven og lagde mig på grøftekanten, som om jeg sov. Jeg blev dog en smule betænkelig, for nu begyndte de at bære stole, borde og bænke ud fra huset, og man hentede mere fra andre (81) huse. Det tog ikke lang tid, før et langt bord var sat sammen. Det nåede næsten helt ned til det sted, hvor jeg havde lagt mig.

Officererne satte sig ved bordet Og bredte deres generalstabskort ud. En kort tid var der fuldstændig stilhed; men så begyndte der at blive stillet spørgsmål, og der blev drøftet og rådslået. Det kunne jeg dog ikke følge med i. Jeg forstod dog, at det var et alvorligt spørgsmål, der drøftedes: marchretning, armekorpsenes placeringer, kavaleriets indsats m. m. Spørgsmålene rettedes for det meste til generalen, der sad for bordenden. Jeg antog, at det var generaloberst von Kluck, der præsiderede. Det kan dog også have været en anden.

Nu rejste von Kluck sig: »Mine herrer! Nu ved De, hvordan forholdene er. Der er opstået et tomrum mellem 1. og 2. arme, og det franske kavaleri har allerede opdaget det. Jeg har forespurgt hos min kollega, generaloberst von Bülow, om det var muligt at udvide 2. armes front noget til højre. Der blev svaret, at de store tab, som 2. arme havde haft i kampene ved den luxembourgske grænse, gjorde dette umuligt. Altså, mine herrer, vi skal have en anden

marchretning.« Derefter fortalte generalen, hvor de forskellige formationer skulle være inden aften.

Det, jeg mest lagde mærke til og huskede bedst, var, hvor 9. armekorps; som vi jo tilhørte, skulle nå til i løbet af eftermiddagen. 17. division skulle længst mod øst og snarest muligt få forbindelse med 2. arme, men stadig tilhøre første arme. 18. division, som vort regiment 84 hørte til, skulle slutte sig til 17. division, og begge divisioner skulle gå over floden Marne ved byen Chateau-Thierry.

Efter at have givet ordre om, hvor de andre armekorps, der tilhørte 1. arme, skulle placeres, sluttede generalen med at sige: »Indtil nu har vi haft marchretning Paris og vest om Paris, fra i morgen har vi marchretning Chateau-Thierry. Hvor den højre fløj af armeen skulle hen, fik jeg ikke fat på, men det var vel Paris. Sådan blev det i hvert fald. Dermed var von Schlieffens plan slået i stykker. Vi kom over Marne ved Chateau-Thierry, og den 5. september (82) slog vi lejr ved landsbyen Joiselle for natten mellem 5. og 6. september.

Den 6. september var en søndag, og det vakte stor glæde, da vi hørte, at det var hviledag, noget ukendt indtil da.

Det gik dog anderledes. Det blev en meget blodig dag, en dag med store tab. Fransk-mændene, om hvem vi kun havde hørt, at de var på flugtagtig tilbagetog og helt demoraliseret, gik til angreb. Da jeg ene fandt køkkenvognen noget efter midnat, kom kaptajn Mende hen til mig og spurgte, om jeg var fra 7. kompagni. Ja, det er jeg; så er vi da 20 mand, sagde han med gråd i stemmen. Der kom dog flere til efterhånden, som det blev lyst. Den 7. om morgenen gik det tilbage. Vi gik i vestlig retning, senere i nordvestlig. Natten mellem 7. og 8. september havde vi forpost eller rettere »bagpost«. Vi stod dobbeltpost. Det var ganske nødvendigt, for vi var så trætte og søvnige, at en enkelt mand let ville være faldet i søvn. Det franske kavaleri var meget nærgående, men ingen skød; vi ønskede kun ro. 8. september gik det videre i nordvestlig retning. Vi kom over en flod, Marnefloden. Vi gik i omtrent nordlig retning og kom til en bred landevej. Her mødte vi en broget strøm af tilbagegående tropper, alt muligt mellem hinanden. De fyldte hele vejen. Der var slet ikke plads til os. Vi måtte ud på siden af vejen, og endda gav det stop. De tilbagegående soldater råbte til os: »Vend om, det er det rene helvede, I går ind i, kom med os!«

Dem, vi kom til at tale med, var fra 4. reservearmekorps, men det var en meget blandet strøm af alle våbenarter. Der var påfaldende meget artilleri, der ikke havde kanoner med, forspandet var ikke ensartet, for der sås både kavaleri- og trænheste. Noget fremme svingede vi til venstre og kom i kvarter i en lille ejendom i nærheden af Montreust aux Lions.

Den næste dag, den 9. september, kom nogle artillerister tilbage og råbte: »Englænderne har taget vore kanoner!« Det tog ikke lang tid at få kompagniet marchberedt. Vi kom op i nærheden af, hvor kanonerne stod. Det viste sig at være en engelsk patrulje, der havde forskrækket (83) artilleristerne, men da englænderne så, at vi kom frem, stak de af. Vort kompagni fortsatte ind i skoven, hvor vi snart efter hørte maskingeværild bag os, og noget efter skød to tyske kanoner på os, heldigvis uden at nogen blev alvorlig ramt. Det var englændere, der skød med maskingeværer efter vort 6. kompagni, og det gik hårdt ud over dem. Vort lille kompagni sad nu noget vanskeligt i det. Vi var klar over, at der var kommet englændere ind bag os. Hvis vi nu ikke passede på, ville vi let få ild fra vore egne kompagnier. Vi slap dog nogenlunde fra det og fik forbindelse med 6. kompagni.

Om aftenen gik det tilbage, nordpå. Den første nat måtte vi dog undgå vejen og vandre gennem huse og haver og over marker. Englænderne fandt nemlig på at slå lejr vest for en lille landevej, mens vi havde slået lejr på østsiden. Om morgenen stødte vi på regiment 89,

som lå i skyttekæde. De blev dog hurtigt klar over, at vi ikke var englændere. Pikkelhuen gjorde her god tjeneste.

Tilbagetoget fortsatte for os til den 13. september. Da gjorde vi holdt og dannede front i nærheden af Aizy. Efter von Schlieffens plan skulle den højre fløj på den 42. mobiliseringsdag have omsluttet Paris. Men i stedet for at belejre byen var den højre fløj nu i færd med at lave forsvarstillinger ved Aisne. Intet under, at der var adskillige, der skrev hjem: »Vi går stadig fremad, og når vi fortsætter sådan, kommer vi hjem til jul.«

På tilbagetoget mærkedes der stor utilfredshed blandt infanteriet, ja, til tider nærmest fjendtlighed over for artilleriet. Infanteriet følte sig svigtet af artilleriet. Allerede ved Mons syntes infanteriet, at det varede for længe, før artilleriet greb ind i kampen for at hjælpe infanteriet, der trængte hårdt til artillerihjælp.

Under Marneslaget den 6. september var det helt galt. Der, hvor vi var med, mærkede vi overhovedet ikke til artillerihjælp. Hvis det tyske artilleri har skudt den dag, der hvor vi val sat ind, har de skudt samme sted som det franske artilleri, altså på eget infanteri. Det blev ikke bedre, da vi kom i skyttegraven ved Moulin-sous-Touvent. (84) Her havde det franske artilleri helt overtaget. Infanteriet måtte daglig tage mod artilleribeskydning af franskmændene, uden at det tyske artilleri greb ind. Hvad var der mon i vejen på tysk side? Havde ledelsen helt overvurderet sig selv? I et blandet selskab sagde en sergent: »Med det tyske infanteri og det franske artilleri kunne man erobre hele verden; men det tyske artilleri har været en stor skuffelse.« Sådan var stemningen i infanteriets rækker under og efter tilbagetoget efter Marneslaget.

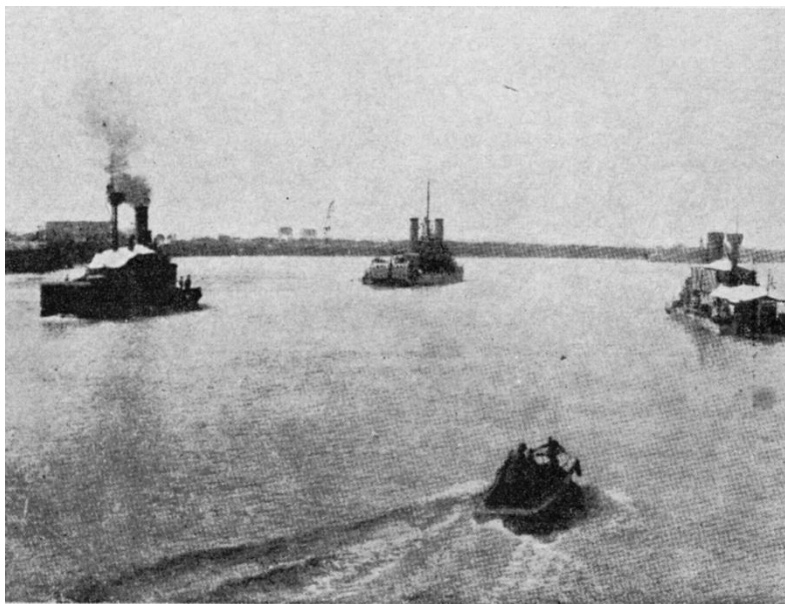
Peter Frank.

På lazaret

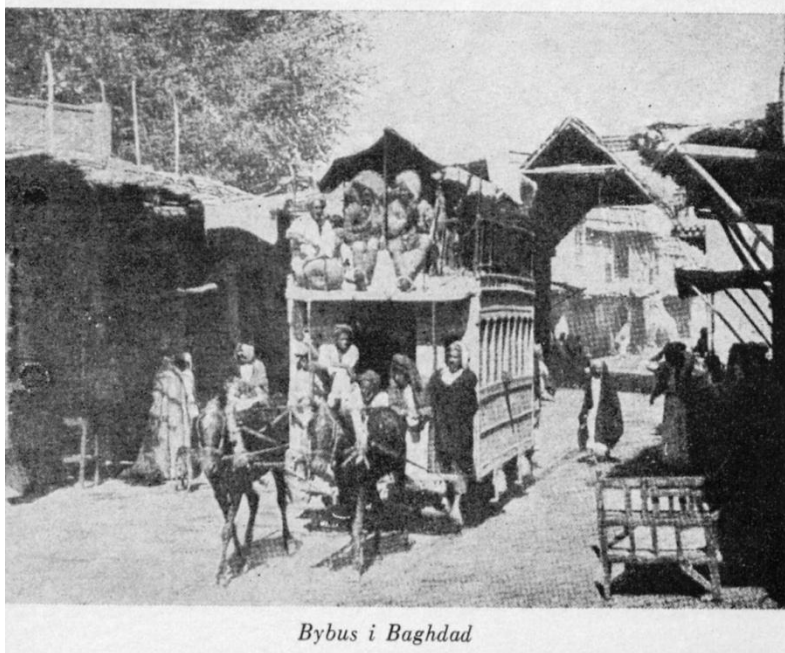
(85) I efteråret 1917 gennemgik jeg et kursus med den nye maskingevær-type og blev derefter udtaget til maskingeværskytte, en post, som jeg egentlig ikke var særlig stolt af, da de såkaldte maskingeværreder ofte, når fjenden havde opdaget dissens stand, var udsat for artilleriets ild.

Allerede den første dag, vi var i stilling, var jeg så heldig at få et »Heimatschuss«. For de gamle frontsoldater behøver dette ikke nogen nærmere forklaring, men da artiklen vel også bliver læst af ikke-krigs deltagere, kan jeg oplyse, at man, når man var hårdt såret, havde en chance for at komme på et lazaret i Tyskland, og når man blev udskrevet derfra, blev man sendt til sin stambataljon, hvor man altid havde en chance for at opholde sig en tid, og om muligt blive hjemsendt som kasseret. Var man derimod lettere såret og kom på infirmeriet eller et feltlazaret, blev man efter at være udskrevet sendt direkte til fronten.

Vi var kommet til et nyt frontafsnit ved St. Quentin. Over for os havde vi englænderne. Afstanden var kun 100 meter. Det var for farligt for artilleriet at beskyde vor stilling; men så havde de noget, der var lige så farligt, og som jeg til trods for, at jeg havde været mere

Britiske kystforsvarsskibe nærmer sig Baghdad

Bybus i Baghdad

Alpine italienske tropper bringer kanonen i stilling ved Isonzo-fronten

Engelsk hospitalsskib på Tigris-floden

end 2½ år ved fronten, ikke tidligere havde været udsat for. Det var minekastere, og dem benyttede de flittigt.

Da jeg om eftermiddagen var en tur rundt i vor skyttegrav for at finde det bedste skudfelt ror vort maskingevær, (86) var der en mine undervejs over i vor stilling. Jeg kunne følge dens bane og havde indtryk af, at den ville gå ned så langt bag vor skyttegrav, at jeg ikke behøvede at søge dækning; men jeg havde undervurderet dens voldsomme sprængkraft. Samtidig med nedslaget mærkede jeg et stik i venstre side af brystet. Om jeg faldt eller gik ned ad trapperne til vor understand, husker jeg ikke, det hele gik så hurtigt. Heldigvis havde vi en sanitetssoldat i vor bunker. Han flåede omgående jakken af mig og forbandt mig. Det voldte noget besvær, da splinten var gået ind lige over hjertet og ud under armen, så det blødte ret kraftigt.

Jeg lå hen, indtil mørket begyndte at falde på. En saniteter hjalp mig gennem løbegraven til en opsamlingsplads i St. Quentin. Næste morgen blev jeg afhentet og ført til et lazaret, hvor jeg igen blev forbundet, og efter nogle dages forløb blev jeg overført til et større lazaret i Maubeuge. Her havde jeg en dejlig tid. Vi havde en meget flink overlæge, som tog sig omsorgsfuldt af mig, vel nok på grund til, at såret var lige over hjertet. Der var katolske sygeplejersker, som var meget flinke og samvittighedsfulde. Forplejningen var også upåklagelig.

Det værste var, når jeg skulle have ny forbindelse. Der var nemlig lagt dræn gennem såret, og dette skulle med nogle dages mellemrum fornyes; men dette var dog kun bagateller i forhold til de kammerater, som havde mistet et lem.

Jeg husker således en ung fyr, som lå ved siden af mig, og som havde mistet et ben. Alligevel var han altid ved godt humør. Ja, mente han, det er naturligvis et handicap for mig, når jeg kommer i civil, men nu er jeg da i hvert fald fri for igen at komme til fronten. Han havde svært ved at vænne sig til krykkerne; men så var der en i salen, som havde en mundharmonika. Han gik foran ham og spillede en march. Det hjalp, og det varede ikke ret længe, før han blev helt fiks til at gå. Dette gentog sig flere gange om dagen, men optøget var trods de tragiske omstændigheder så komisk, at vi hver gang måtte trække på smilebåndet.

(87) En dag ved stuegang standsede overlægen ved min seng og spurgte, om jeg mente at kunne tåle en transport til Tyskland. Der ville en af de første dage afgå et lazarettog. Han skulle nok sørge for, at jeg fik en god liggeplads. Jeg kunne knap tro, at det var virkelighed, at jeg skulle være så heldig at komme til Tyskland og få chancen til at slippe fri for at komme til fronten eller holde »stillingen« i min garnisonsby, til krigen var slut.

Turen gik til Tyskland, og som lovet fik jeg en dejlig liggeplads ved et vindue. Jeg lå og nød turen. Efterhånden, som vi nåede frem, blev der hist og her udlæst en del sårede, og da vi nåede til Holzminden, var vi ikke ret mange tilbage. Vi blev indlagt på et lille lazaret, som egentlig var et rekreatiohjem, og som blev tilset af en læge fra byen. Der fandtes også nogle Røde Kors søstre. Vi var vel omkring tyve patienter. Lægen, syntes jeg, tog noget let på det hele. Her var der ikke tale om, at jeg skulle ligge i sengen. På vor stue var der fire oppegående patienter og kun en sengeliggende.

Ved min side havde jeg en underkorporal, Kraus, hed han, en meget snakkesalig fyr. Det varede ikke længe, inden jeg kendte alle hans bedrifter og heltegerninger ved fronten. Ved min anden side havde jeg en underkorporal, som hed Dirk. I det civile liv var han markedsøgler. Han var også godt skåren for tungebåndet. En dag, da Kraus pralede alt for meget med sine bedrifter, mente Dirk, at han nu bedre kunne forstå, hvorfor det stod så dårligt til ude ved fronten. Det var naturligvis, fordi de ikke havde Kraus derude. Han måtte

endelig se at blive udskrevet og komme til fronten igen, så der kunne komme balance i tingene. At det kun var så som så med Krauss patriotisme, fik jeg senere bevis for.

Kraus var gårdmand, og der var ikke gået mange dage, før jeg vidste alt om gården derhjemme i Slesien, hans to dejlige skimler, seks malkekøer og hele gårdens øvrige besætning; men hvad han aldrig blev træt af at fortælle om, var hans smukke, unge kone. Vi kunne naturligvis ikke dy os for at drille ham.

(88) Et par gange om ugen kunne vi godt regne med, at der ankom en god madpakke til Kraus, og han trivedes da også godt. Dirk kunne ikke dy sig for at komme med en bemærkning om, at hvis Krans ville se sin kone endnu en gang, var det nok bedst, han sendte bud efter hende. Kraus tog spejlet, satte sig over ende og spurgte, om han da virkelig så så dårlig ud. Nej, tværtimod. Du er ved at blive så tyk, at øjnene er ved at gro efter i fedt. – Hold kæft! Kraus vendte sig demonstrativt om med ryggen til os, men til trods for disse smådrillerier var vi, når bølgerne havde lagt sig, de allerbedste venner.

Ved indlæggelsen var vi, efter at vi havde fået såret undersøgt, Også blevet undersøgt for eventuelle lunge- eller hjertefejl. For de flestes vedkommende blev der i sygejournalen noteret et K. B., en forkortelse af »Kein Befund«; men for Kraus vedkommende var lægen ikke helt tilfreds med hjertet. Kraus havde for vane hver morgen at forsvinde hen på toilettet en halv times tid, og altid lige før stuegangen.

Da jeg en morgen også havde et ærinde der, var døren lukket. – Se nu at få døren op! Du tror vel, du har eneret her! – Da døren blev lukket op, stod Kraus i en tæt røgtåge, så man knap kunne skimte ham. – Hvad i alverden laver du dog her? Du er da vel ikke ved at brænde vores pæne hotel af? – Kraus følte sig nok en smule overrumplet, men kom så med forklaringen. – Jo, ser du, mine sår er nu ved at heles, til trods for, at jeg har kommet salt i dem for at trække helbredelsen ud så længe som muligt; men nu er jeg bange for, at lægen skal opdage noget, og jeg har da fundet ud af, at når jeg ryger en 5 til 6 cigaretter lige efter hinanden og inhallerer kraftigt, kan det nok sætte hjertet i sving, og som du nok har bemærket, er lægen noget betænkelig ved mit »hertetilfælde«.

Kraus, du er dog en værre fidusmager, men tak for tipset, måske jeg selv i en nødsituation kan gøre brug af det. Bemærkningen fra Dirk om, at Kraus skulle se at få sin kone til Holzminden, havde vakt dyb længsel hos Kraus, og mod sædvane var han de følgende dage meget tavs. (89) Endelig en dag fik han dog luft for sine tanker. – Jo, ser I, jeg blev gift kort før krigens udbrud og har i grunden ikke haft meget ud af mit giftermål. Nu har jeg tænkt at få min kone hertil, og vi kunne godt bo på hotel, – Kraus, sagde jeg, vær nu ikke dum; dette med at bo på hotel vil lægen aldrig gå med til, ja, du kunne endda risikere at blive udskrevet, og for resten ville en rejse fra Slesien til Holzminden og opholdet på hotel blive en ret kostbar historie. – Kraus sendte mig et fornærmet og nedladende blik. – Tror I, at vi ikke har råd til det? – Og så fik jeg igen hele beskrivelsen om gården derhjemme med alle dens herligheder. – Og tro, Katinka er ikke dum; hun har allerede betalt al gæld på gården og har penge i banken. – På mit spørgsmål om, hvordan det kunne lade sig gøre, fik jeg en hel redegørelse. – Jo, ser du, vi bor tæt ved en storby med mange velhavere, og disse spørger ikke om, hvad et pund smør eller en skinke koster. De betaler glat væk, hvad hun forlanger.

Ja men, skal I da ikke aflevere en del? – Jo, selvfølgelig, men vi er da ikke så tosset, at vi afleverer det hele. Kommer der da ikke kontrol? – Jo, men kun den stedlige politibetjent, og ham har min kone i sin hule hånd, for han har en stor familie og skal jo også leve, og når han kommer, stikker min kone ham altid et stykke flæsk eller andet godt, og så er han altid

så hensynsfuld kun at kikke ind i stalden, men går aldrig over i sidebygningen, hvor vi altid har en del svin gående.

Jo, økonomien var i orden, og forældrene, som kun var i halvtredserne, kunne godt passe bedriften i Katinkas fravær, så der var intet til hinder for, at Katinka kunne tage på rejse. Da Kraus nu ikke var helt i orden, fik vi ved fælles hjælp et brev af sted, og et par dage senere kom der svar: »Kommer tirsdag kl. 11.«

Vi oppegående på stuen fik betroet det ærefulde hverv at modtage Katinka og bringe hende til hendes hotel. Efter Krauss beskrivelse havde vi ikke svært ved at finde hende. Vi havde troet, at Kraus havde overdrevet, hvad hendes skønhed angik, men det viste sig virkelig, at (90) hun var en mørkhåret skønhed, og hvad klædedragten angik, var hun som lige kommet ud af et Pariser modemagasin. Vi aftalte, at hun skulle møde på lazarettet efter middag.

Ved vor tilbagekomst hviskede Kraus til mig, om det kunne lade sig gøre, at han blev alene med sin kone, for de havde dog meget at skulle have drøftet efter så langt fravær. – Jo, vi skal nok forsvinde, når vi har spist. – Ja, men hvad med Hains, som er sengeliggende? Nå, hvad ham angår, behøver du ikke at have nogen bekymring, for når han sover midtagsøvn, skal der mindst et jordskælv til for at vække ham, og sygeplejerskerne lader sig aldrig se på stuen, før de bringer vor aftensmad.

Alt forløb planmæssigt. Katinka arriverede med alle sine pakker, og som man siger, at når det regner på præsten, drypper det på degnen. Vi fik vor part af de gode ting, hun havde bragt med. Vi forsvandt ned i byen, og da vi efter et par timers forløb kom tilbage og forsigtigt åbnede døren, ja, da var Katinka efter den lange og anstrengende rejse blidt sovet ind i sin mands arm. – Vi lukkede forsigtigt døren og forsvandt igen for en stund ud i byen.

Kort tid efter blev jeg udskrevet og sendt tilbage til mit rekonvalescentkompagni i Katowitz, og jeg havde vel knap skænket mine stuekammerater en tanke, hvis jeg ikke kort før krigens afslutning havde modtaget et kort fra Kraus med den korte, men glædelige meddelelse: »Hurra, der Kronprinz ist da! En dejlig dreng på otte pund!« – De lykkelige forældre Katinka og Franz Kraus«! – Og som randbemærkning: »Er hjemsendt, hjertat atter »ohne Befund«!

M. P. Branderup, Rødekro.

»Das Niemaland«

(91) Troppeindkvartering - både under fremmarch som under retræte - var et problem og var det vistnok især for os på Østfronten. De stakkels »Quartiermacher« kunne have risikeret at være blevet trakteret med skænd og hån af dem, som godt kunne føle sig utilfreds med det kvarter, de fik anvist, om det havde været muligt. Der var forskel på at blive lukket ind i en møgbeskidt og tom stald eller i et stuehus. Men træt, som man jo var efter en længere marchtur med oppakning og gevær, lagde man sig til rette på bedste måde. Ikke

altid var man så heldig at have halm ved hånden, men måtte ligge i møget eller på det bare gulv. Ofte var det meget småt med plads - især i Russisk-Polen, hvor det også hygiejnisk Isset var lig nul.

Engang, da vort kvarter var overfyldt, lå vi nogle stykker på gulvet i samme rum, hvor også fatter og mutter lå i deres senge. Lad mig tilføje, at vi forlod dette familiære kvarter på et passende tidspunkt tidligt om morgenen. Fire gange har jeg forceret den tysk-russiske grænse fra vest mod øst, og hver gang konstaterede man, at Russisk-Polen lå i nederste ende, hvad angår komfort.

En stor forskel viste sig omgående, især i de små polske landsbyer, hvor fattigdom var det fremherskende, og navnlig, hvor artilleriet havde huseret og gjort næsten alt til en ruin-hob. Her viste det sig også umuligt formedelst penge at købe en lækkerbissen. Vi blev mødt med det sædvanlige svar: Niemanitz Panje. (Vi har intet, herre). Og efterhånden kaldte kammeraterne Polen for »das Niemaland«. (Landet, der intet har).

Hemming Skov, Skodborg.

Oplevelser under verdenskrigen

(92) Den 3. maj 1915 blev jeg indkaldt til Haderslev, inf. regiment 86, rekrutdepotet. sammen med Nis Brodersen og Christian List fra Søgård, Lorenzen og Sørensen fra Kværs, jeg fra Lundtoft. Vi var sammen i et korporalskab og lå på samme stue. Vor underofficer hed Stryzel. Han kom senere med os til Rusland og faldt der.

Efter uddannelsen blev vi indklædt og kom i august måned med en transport til Rusland. Mine oplevelser ved fronten skal jeg ikke komme videre ind på, da der er skrevet nok om det i tidligere årbøger. Efter vor rejse gennem Tyskland havde vi i byen Sagan i Slesien otte dages ophold. Det var en meget smuk by, og i omegnen og ved alle veje stod der frugttræer. Det så kønt ud. Rejsen gik videre. Gennem Østrig og Ungarn kom vi til grænsebyen Uhnau. Her forlod vi toget og marcherede på 20 dage 630 km. Endelig nåede vi vort bestemmelsessted, en by i nærheden af Pinsk. På hele turen så vi ikke en landsby, uden den var afbrændt, og på vejen lå der mange døde heste, masser af krigsmateriel og soldatergrave.

Vi fem danske sønderjyder holdt sammen, men ved tildelingen ved regimenterne kom Nis Brodersen og jeg til res. inf. reg. 272, mens Chr. List, Lorentzen og Sørensen kom til 271. Vi blev tildelt en gruppe og kunne endelig vaske vort tøj. Næppe var vi færdige og tøjet hængt til tørre, før der blev blæst alarm. Vi fik i en fart vort våde tøj pakket i tornysteret og fik først lejlighed til at få det frem igen fire uger senere. Da var det muggent. Vi trådte an, geværerne blev sat i pyramider, og vi ventede fra klokken tre eftermiddag til klokken ni om aftenen på nærmere ordre. Så gik det fremad mod fronten.

(93) Jeg var så uheldig at komme med på patrulje. Kompagniet sværmede ud og fulgte efter. Om morgenen klokken fire blev vi beskudt af russerne. Vi fik ordre til at grave os ned. Det var ikke så let for mig, for jeg havde ingen spade. Jeg var i garnisonen blevet ud-

styret med en sav. Jeg forsøgte at lave et hul med de bare hænder for at beskytte hovedet. Nis Brodersen, der lå 20-30 m fra mig, lånte mig sin spade. Det ville min sidemand ikke, til trods for, at han var færdig med at grave. Næppe var jeg begyndt alt grave, før en shrapnel-kugle røg ind i spaden. Så begyndte vort artilleri at skyde, desværre for kort, og vi havde mange døde og sårede.

Næste dags morgen klokken fem måtte jeg igen med på patrulje. Vi kom over til den russiske skyttegrav, men sikken et syn der mødte os. Geværerne lå i anslagsstilling, andre stod med opplantede bajonetter hist og her i graven, og rundt omkring lå døde russere. Vort kompagni talte nu kun 63 mand. Russerne trak sig nu længere og længere tilbage. Vi nåede frem til en flod og byggede faste stillinger og understande.

Nis Brodersen og jeg meldte os frivilligt til patruljer om natten og havde så fri resten af dagen. Sådan gik vinteren og det meste af foråret.

I sommeren 1916 var Nis Brodersen og jeg hjemme på orlov. Da jeg kom tilbage igen, blev jeg syg og kom med et lazarettog tilbage til Thorn. Da jeg igen var udskrevet, kom jeg til forstærkningsbataljonen i Slesien og derfra til Rumænien til inf. reg. 354. Ved fronten var vi jo ikke forvænt med fed kost, og her kom jeg i forplejning ved en ammunitionsafdeling, hvor føden var så fed, at jeg var klar over, at skulle jeg spise sådan hver dag, gik det galt. Det slog også til. Efter en rejse til Bukarest sammen med kaptajnen for at foretage indkøb til tærskemaskiner og lignende, blev jeg syg igen og blev indlagt. Senere blev jeg ført til et lazaret. Jeg var fra bevidsthed og vågnede først, da jeg lå i en ren seng. I samfulde fjorten dage kunne jeg hverken det ene eller det andet. Jeg var helt afkræftet.

(94) Efter de hårde kampe ved fronten blev lazaretet fyldt med sårede. Vi blev i åbne jernbanevogne flyttet til Buzan. Forplejningen bestod af majsbrød og marmelade, som jeg ikke kunne tåle. Mellem banegården i Buzan og lazaretet sad der et sted en gammel kone på fortovet og solgte agurkesalat. Pludselig fik jeg appetit, Dg jeg sagde til mig selv: »Lige meget om du nu dør, skal du have noget af det!« Jeg købte en skål, og aldrig har jeg spist noget, der smagte mig så godt. Næste dag havde jeg ingen feber, men havde en mægtig appetit, og to dage senere blev jeg udskrevet og blev overført til en afdeling for rekonvalescenter.

Efter en orlovsrejse manglede man en maskinsmed til pasning af lokomobiler på noget, man kaldte »Dörranlage«. Lokomobilerne trak en ventilator, der blæste varm luft ind i tørrerummene. I bunden var der stålplader, forsynet med huller, og her fremstilledes svesker. Jeg sendte tre kasser med 10 pund i hver hjem, men der ankom kun en. I et brev hjemmefra skrev man, at så gode svesker havde man aldrig fået. Vi lavede også »Sauerkraut«, »Dörrgemüse« og rosiner.

Den 25. januar rejste jeg på Orlov. Kaptajnen lovede mig, at jeg skulle komme tilbage igen til kompagniet. Glad tog jeg af sted. Da jeg var hjemme, opstod der orlovsspærre, og i Flensborg fik jeg forlænget min orlov til den 1. marts. Jeg havde det så godt hjemme, at det ikke hastede med at komme af sted igen. Den 7. marts tog jeg af sted. for at komme uhindret frem, havde jeg ændret mit orlovsbevis. så det gjaldt til den 1. marts. Det gik let nok, for 1-tallet ændrede jeg til »11«. Jeg ankom uden hindringer den 11. marts og meldte mig hos kaptajnen.

Den 13. marts kom jeg til kompagniet og meldte mig hos feldwebelen. Han spurgte, hvor jeg havde været. »På orlov«, svarede jeg. »Ja, men du skulle jo have været her den 25. februar«. s Javel, men der var orlovsspærre!« »Må jeg se dit orlovspas! – Hvad har du lavet ved det?« - »Ingenting«, svarede jeg. »Du bliver nok klogere, for når der er spærre, får du

fjorten dage ekstra, og du kan da (95) ikke rejse igen, før de fjorten dage er gået, men der er ingen, der får orlov i godt tre uger. Hvis du var kommet en dag før, var der ikke sket noget, men nu er sagen indgivet til divisionen.»

Så begyndte balladen, først hos løjtnanten, så til regimentskommandøren, retsofficeren, og til slut for divisionsretten, hvor jeg fik otte ugers fængsel for orlovsoverskridning og hæftestraf en uge for dokumentforfalskning.

Der blev spurgt, om jeg ville sidde straffen af med det samme. Jeg Svarede ja, men regimentskommandøren mente, at jeg skulle vente, for det første, fordi jeg altid havde været en god soldat, for den andet, fordi jeg havde været ved fronten i et halvt år og om natten havde været på frivillig patruljetjeneste. Desuden mente han, at jeg ville få min straf eftergivet på grund af god opførsel.

Regimentet blev forflyttet til Frankrig. Der var det ikke så godt som i Rusland og i Rumænien. Pinselørdag korn der bud fra skrivestuen. Jeg skulle melde mig klokken fire næste morgen, for jeg skulle føres til Gent og sidde min straf af. Hvem der blev glad, var jeg. Min underofficer sagde, havde det bare været mig. Jeg fik udleveret proviant til tre dage og blev ført til Gent. Vi ankom om aftenen, og jeg blev afleveret i et bryggeri. Ved udleveringen af aftensmaden stillede vi op nede i kældergangen, der var belagt med fliser, som var meget glatte. Underofficeren i køkkenet råbte mit navn. Jeg svarede »her« og blev stående ved muren. Han blev rasende og råbte, at her havde jeg at springe. Som sagt, så gjort, med det resultat, at jeg gled på de våde fliser. Så gik det løs: løb, fald ned i det uendelige. Til sidst kunne jeg næsten ikke rejse mig. Han sluttede med at råbe: »Du kan gå til venstre og få udleveret kaffe. Proviant har du jo til tre dage«. Den havde jeg desværre spist på vejen til Gent, så jeg havde ikke noget de næste to dage.

Et par dage senere kom der et tog fra Potsdam med straffefanger, både officerer og andre med straffe fra 20-30 års fæstning. Sammen med dem kom jeg til byen Lille. Her var der en spadseretur på godt to timer. Vi blev (96) indkvarteret i en træbarak. Klokken tre om eftermiddagen fik vi udleveret skansetøj, og så gik det ud til fronten, hvor vi skulle grave skyttegrave. Der var ikke noget med at søge dækning for flyvemaskiner og granater; men sådan noget kan man også vænne sig til. Klokken elleve om aftenen var vi hjemme og fik udleveret noget, der hed suppe. Næste morgen klokken fire blev vi vækket, og så gik det igen ud til fronten.

Efter tre ugers forløb blev der spurgt, om der var maskinbyggere og smede iblandt os. Jeg trådte frem sammen med to andre. Vi blev derefter af en korporal ført over til en flyveeskadrille. Det første, man udleverede as, var en stor spand med ærter og flæsk. Vi kunne så gå ud i nogle gamle skyttegrave og se os om, Om aftenen blev vi igen afhentet af korporalen. Sådan gik det i seks uger. Hvad vi skulle derovre, ved jeg ikke; men vi bestilte aldrig noget.

Jeg kom omsider tilbage til barakken igen, som fri mand. En aften skulle jeg og en kammerat hente post i nabobyen. Det første, vi gjorde, var at finde en kantine, hvor vi drak en øl. Der var her en del soldater. Vi betalte, men da vi gik, var der en, der spurgte, hvad det var for soldater uden kokarde og skulderstropper. Værten svarede, at vi var fra en fangelejr. Vi blev da omgående hentet tilbage og fik vare penge igen. Soldaterne spenderede på os med det resultat, at vi blev ret tunge i hovedet, og vi kom først hjem om natten klokken to - uden post, men der var ingen, der havde noget at indvende.

Så kom jeg igen til Gent og blev tildelt noget, der hed »Det frie Kompagni«, Jeg blev oppasser hos en underofficer, der hed Klein. Næste morgen skulle jeg hente kaffe til ham

nede i bryggeriet, hvor jeg i sin tid blev afleveret. Jeg henvendte mig til kokken, men han sagde, at der ikke var nogen underofficer Klein, der skulle have kaffe. Jeg blev lidt hidsig og sagde til ham på dansk: »Du kan rutsche mig ned ad ryggen!« I det samme korn underofficeren fra køkkenet til. Han blev helt rød i hovedet og spurgte, hvor jeg var fra. Ja, jeg var jo oppe fra Aabenraa-egnen. »Jeg (97) er slagter Martens fra Flensborg«, sagde han, og om jeg ikke ville følge med ind på kontoret. Han talte nu på dansk, og vi drøftede forskellige ting. Blandt andet spurgte jeg, om han kunne huske, da jeg blev indleveret i pinsen. Så tædede han op og spurgte, om jeg var sulten. Det var jeg naturligvis og fik foræret et helt brød, en fire punds dåse med kød og en håndfuld cigarer. »Når du har spist op, kan du komme igen«, sagde han. Og det gjorde jeg ofte. Fra den dag var vi fine venner.

Den 28. august 1918 blev jeg afhentet af en underofficer og to menige med opplantede bajonetter. Jeg skulle ud til fronten, til res. inf. reg. 222. Underofficeren spurgte, hvorfor jeg havde været i straffekompagniet. Jeg svarede: »For orlovsoverskridelse.« - »De må jo ikke være rigtig klog«, sagde han, »nu kan du tage mit gevær, så ser det bedre ud«

Den 2. september kom jeg i engelsk fangenskab. Det var ved byen Bapaume. Senere kam jeg til byen Rouen, hvor jeg arbejdede på en automobilfabrik. I marts måned blev sønderjyderne samlet i en lejr i Le Havre, så gik det med skib til Southampton, hvor vi blev afhentet af pastor Troensegaard-Hansen, der førte os til Feltham-lejren, og efter seks ugers forløb blev vi i Hull indskibet i ØK-båden »St. Thomas« og bragt til Aalborg, hvor min kæreste modtag mig. – Og så var kredsløbet endt.

Jørgen P. Kolbeck, Aabenraa.

Tre brødre ønskede hinanden »glædelig jul«

(98) Vi var fire brødre med i verdenskrigen. I 1916 lå de tre ældste af os ved vestfronten.

Efter at jeg var blevet såret og havde overstået et langt lazaret ophold, sendtes jeg til Eecloo i Belgien, hvor jeg gjorde tjeneste ved omstillingsbordet på telefonstationen. Min bror Jens kom i 1916 til troppelejren Beverloo i den nordligste del af Belgien, og vi fik derved jævnlig lejlighed til at tale med hinanden. Mangen en aften ringede jeg til hans troppepedel og fik ham hentet til telefonen, og det var virkelig meget morsomt at sige goddag til hinanden.

Hen på efteråret kom min ældste bror, Peter, som gjorde tjeneste ved en lænkeballon, med sin deling tilbage fra fronten. De kom til Balange i nærheden af Sedan. Han meddelte mig sin troppepedels opholdssted i et brev, og jeg forsøgte da også at komme til at tale med ham i telefonen. Det lykkedes, og vi udvekslede mange nyheder ad den vej.

Så blev det juleaften 1916. Jeg tænkte, at det kunne være rart, om vi alle tre på en gang kunne hilse på hinanden og ønske hinanden en glædelig jul. Og tanken blev til virkelighed.

Først skaffede jeg forbindelsen til Jens. Jeg sagde til ham, at jeg ville forsøge at få fat i Peter, og Jens skulle derfor imens holde forbindelsen ved lige med mig i Eecloo, for at den ikke skulle blive afbrudt.

Derefter begyndte jeg at få forbindelsen med Peter etableret. Linien gik over Gent og Bruxelles og derfra til »Heeresgruppe Kronprinz Ruprecht«. Indtil nu kom jeg (99) godt igennem, men da jeg herfra skulle videre over »Heeresgruppe Deutscher Kronprinz«, stødte jeg på vanskeligheder. På min anmodning om at blive forbundet med nævnte central, svarede man mig kort og godt »1.a-samtale«. – Det vil sige, at ledningen var optaget af en vigtig samtale fra generalstab en, og den måtte ikke afbrydes.

Jeg havde dog gode erfaringer fra mit arbejde ved omstillingsbordet og lod mig ikke så let slå ud. Jeg kendte et middel til også at få en sådan samtale afbrudt, så jeg kunne få den forbindelse, jeg ønskede etableret. Med den største ro nævnte jeg det korte, men magiske ord »Gasflasche«. Dette betød: varsel om fjendtlige flyvere, og i et sådant tilfælde måtte alt andet vige. Og miraklet skete. I løbet af et øjeblik havde jeg forbindelsen, kom videre til Sedan og til Balangø. Min bror Peter blev hentet til telefonen. Jeg koblete Jens med ind på forbindelsen, og vi tre brødre havde den store glæde at kunne tale sammen og ønske hinanden en glædelig jul. – Til slut sagde Peter: »Vent lige et øjeblik!« Han kom tilbage med en violin og glædede os med at spille »Glade jul, dejlige jul«. Det var gribende.

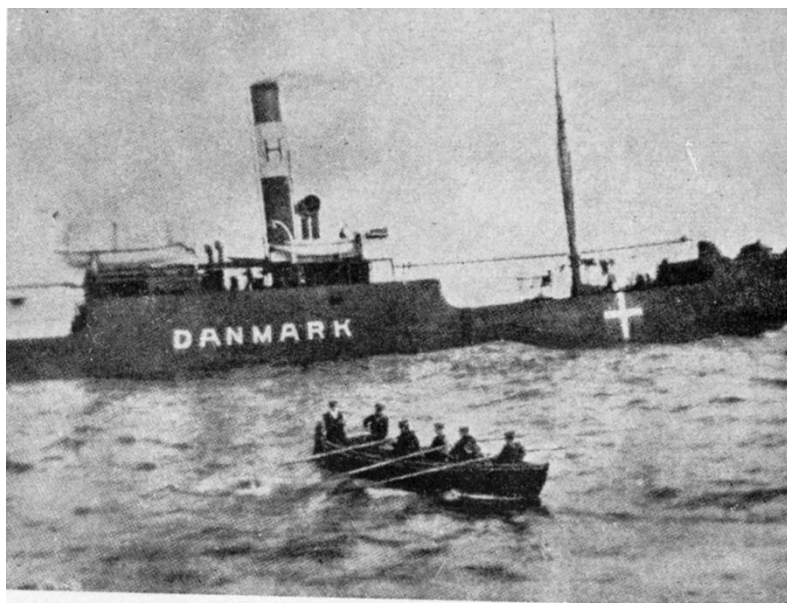
Jo, det var en usædvanlig julehilsen. Den havde vi megen glæde af, og vi har senere ofte draget den frem af mindernes bog.

Magnus Andersen, Esbjerg.

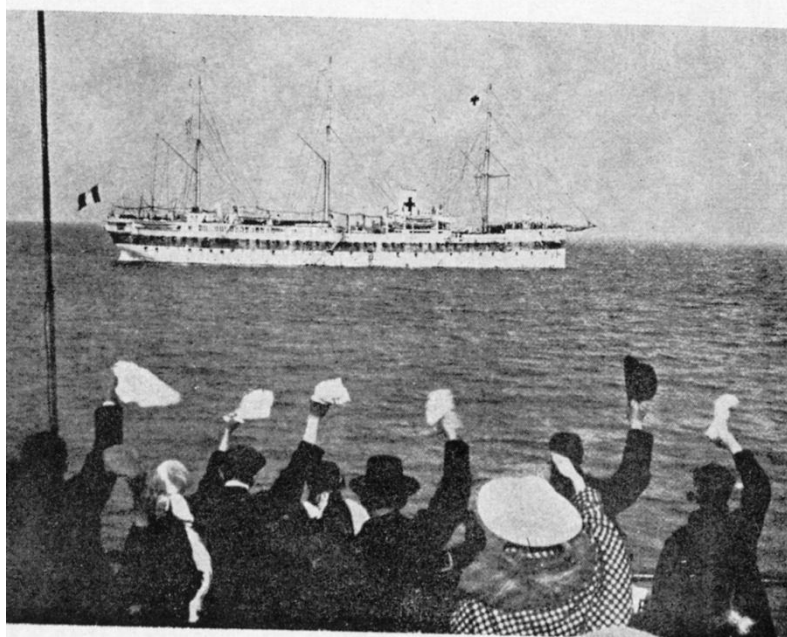
På marinelazaret

(100) Da jeg som infanterist i efteråret 1916 ved en fejltagelse blev indlagt på marinelazaret i Kiel, mødte jeg her en del af de marinesoldater, der havde været med i Jyllandsslaget den 31. maj samme år. Der var nogle sørgelige skikkelser imellem, og en egen gru blev det at se på de stakler, som var blevet forbrændt. Der er særligt et billede, som endnu, efter de mange år, står skarpt i erindringen. Det var dem, hvis hud over hele hovedet var brændt og havde taget en del af kødet med også, de så frygtelig ud. Jeg talte en del med dem, og de forklarede mig, at de skulle blive længe på lazaretet, for de skulle først have en ny hud, og det skulle ske ved transplantation, og det kunne godt vare i flere år. Man ville ikke have dem gående blandt befolkningen, sådan som de så ud.

Vi kom jo også til at tale om selve søslaget, og disse soldater havde jo selvfølgelig deres egen mening om, hvad der skete den 31. maj om eftermiddagen. De fortalte, at den tyske Hochseeflotte havde forladt Wilhelmshaven allerede den 30. maj og var ankret op på Schillig red ved Jadebugten. Efter planen skulle slagkrydserne tidlig næste morgen gå op langs den norske kyst, hvor man havde observeret engelske krydsere, senere skulle så slagflåden følge efter. Nu gik det jo noget anderledes. Slaget var frygteligt, mens det stod på, sagde de,

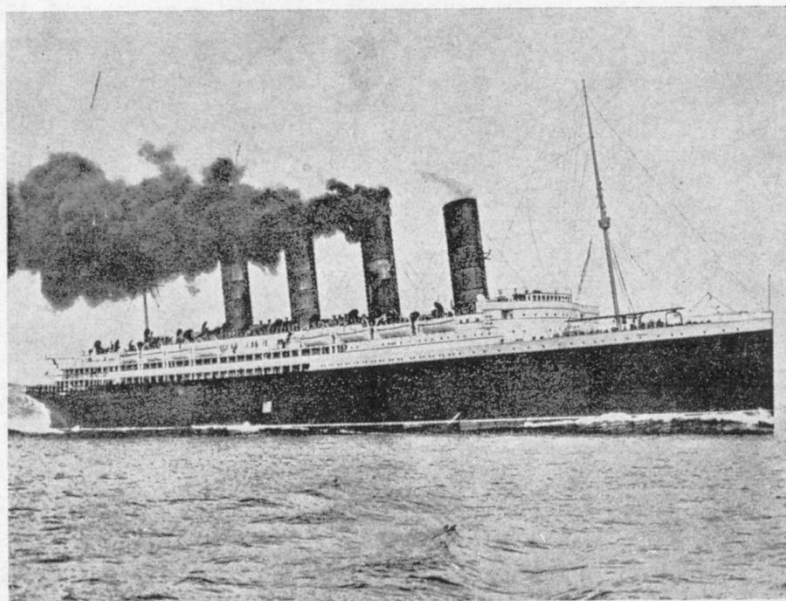
Marinesoldater forlader et dansk skib, efter at ladningen er undersøgt

Fransk Røde Kors-skib

Fronten ved nat

Det engelske passagerskib „Lusitania“ for fuld fart. Sænkedes af tyske ubåde 7. maj 1915 ved Island. Der omkom 1198 mennesker, deraf 124 amerikanere. Gav stødet til USA's indtræden i krigen.

og de kunne ikke se, at nogen havde vundet slaget. Det var jo også admiral Scheer, som trak sig tilbage, hvorved kampen ebbede ud.

Det var et sørgeligt syn at se flåden liste ind i havnen den næste eftermiddag, sagde de forbrændte mennesker, skibe med alt skudt ned, hvad der havde stået oprejst, andre med mere eller mindre slagside, gråd og jammer fra de pårørende til dem, der ikke var med hjem. Mange lemlæstede om bord, og de døde blev kørt bort i møbelvogne, så mange var der.

84er.

En af de mange

Han gik derhjemme så støt bag sin plov
 på Slesvigs bakkede vange
 og jubled om kap med fuglen i skov
 de blide hjemlige sange.
 Og furerne lagdes ad bakken op
 som snore lige og lange,
 og kragerne fulgte i sluttet trop
 ad furerne sorte gange.

Hvor er han nu henne? Det ved man ej,
 det er ej nemt at sige.
 I dag går måske mod vest hans vej,
 i morgen til Ruslands rige.
 Men hjemme i stalden de brune står
 med kloge og spørgende blikke,
 og grædende Tulle i køkkenet går:
 »Mor, kommer fader dog ikke?"

Måske, og måske ej. I dag så rød,
 i morgen i gravens gemme.
 Det hviler alt i fremtidens skød,
 kun skæbnen kan det bestemme.
 Og livet skifter med håb og med frygt,
 det skifter med sorg og med glæde,
 men glæden ene på håbet er bygt,
 og håb holder savnet nede.

*Et digt fra Nordslesvig
 under verdenskrigen 1914 -18
 af Andreas Gannerup.*

Sanitetssoldat som »mirakeldoktor« og »dyrlæge«

(102) I slutningen af november 1915 begyndte en ny tilværelse for mig, idet jeg blev afkommanderet til en ungarnsk by, som hed Brezani. Jeg skulle uddannes til sanitetssoldat. Jeg var hver dag på sygestuen, hvor syge landstormsmænd blev behandlet. En læge ledede vor uddannelse. Jeg lærte navnlig forbindelse, men jeg medvirkede også ved vaccinationerne mod smitsomme sygdomme.

Mit ophold i Brezani blev ikke af lang varighed. I slutningen af december flyttede vor afdeling til landsbyen Zarwaniza. Det var en rejse med forhindringer; bilerne kørte flere gange fast i sneen, navnlig når det gik op ad bakkerne. Vi flyttede ind i en træbarak, som var indrettet med træbrikser over det hele og med gange ind imellem. Vore folk fik travlt med at få det hele lavet om. Træbrikserne blev revet ned, og der blev lavet sengesteder med tre etager. På den måde fik vi plads til borde og bænke, og der blev helt hyggeligt i barakken.

Juleaften havde vi to juletræer, og vi fik som ekstra aftensmad gullasch og øl.

Overløjtnant Lemcke (amts dommer i Haderslev) var til stede og holdt en tale til os. Han talte om, at man i august 1914 mente, at krigen ville være forbi til jul, men nu var der gået et år, og der var ingen ende at se. På denne aften var vore tanker sikkert hjemme, og det ville være mærkeligt, om det ikke var således. Vi skulle dog huske på, at vi var soldater, og skulle trøste os med, at vore familier kunne fejre julen hjemme i ro og fred, og at fjenden ikke (103) havde fået lov at oversvømme landet. Han sluttede med at udbringe et leve for vore kære derhjemme.

Sanitetshunden vil hjælpe en såret fransk soldat

Det var jo ikke netop en juleprædiken, men en vis ærlighed var der dog i det. Vi fik hver to pakker, en fra Hamborg med forskellige gode ting og en fra kommandanturen.

Fire af os, Hans Bruun fra Skodborg, Anton Petersen fra Rangstrup, Overgaard fra Djernæs og jeg, søgte hen i et hjørne, hvor vi havde det for os selv. Jeg læste juleevangeliet og bad en bøn. Vi sang julesalmen »Lovet være du, Jesus Krist« og nogle sange af lomme-sangbogen.

Lidt hen i januar 1916 fik Hans Bruun og jeg anvist en Barak på den anden side af landevejen, han som delingens postordonnans, og jeg som saniteter. Der fulgte nu et roligt afsnit i vor tilværelse under krigen. Jeg skulle daglig tilse sundhedstilstanden inden for delingen og blandt russerfangerne. Vi havde det ret hyggeligt i barakken, nok at spise og nok at brænde.

Ofte havde vi besøg af landsmænd fra kompagniet.

Da det skortede lidt med min egen helbredstilstand, fik (104) jeg udvirket, at jeg kunne komme hjem på rekreationsorlov. Jeg var hjemme en måneds tid. Da jeg igen kom tilbage, var alt forandret. Vor deling var blevet afløst af østrigere. Jeg var nu gæst, hvor jeg før havde været vært, men kort efter rejste jeg med toget til Brezani, hvor delingen var flyttet hen, men påny blev jeg forflyttet til en anden afdeling af vort kompagni.

Engang kørte jeg til Plichau, en lille landsby. Vi benyttede et galizisk køretøj. Det gik op ad stejle bakker, men det var næsten livsfarligt, når det gik nedad igen. Den ene af hestene, en hingst, blev undertiden helt desperat. Den sprang og trængte den anden hest over imod vejkanten. Jeg sad parat til at springe af, når det skulle blive nødvendigt. Plichau var ellers et herligt sted med bakker, skov, sø og en flod ved navn Slota Lipa. Mandskaberne var indkvarteret i herrehuset på et gods og russerfangerne i godsets udbygninger. Russerne

Gulerødder, kartofler og „Hammelfleisch“ - 20 penning à portion

udførte vejarbejde, landstormsmændene bevogtede dem. Jeg flyttede til at begynde med ind til kammeraterne i herrehuset, men efter et par dages forløb anviste man mig en stue i et hus, hvor der boede en skomager med familie. Denne stue skulle for fremtiden være sygestue. Efter at jeg den første dag havde gjort tjeneste hos landstormsmændene og hos russerne, blev jeg ført hen i forannævnte skomagers hus for at forbinde en lille dreng, der havde en dårlig fod. Derefter skulle jeg et andet sted forbinde en kone med samme skavank. Efterhånden samledes der flere; en kone med en tolv års pige havde hoste, en anden kone kom med en mindre pige, der havde udslæt. Til sidst hentede man lærerinden, for at hun kunne fungere som tolk. At civilbefolkningen kunne trænge til hjælp, havde lægen i Brezani gjort mig bekendt med. Det var altså tilladt at hjælpe, måske endda befaling. Civilbefolkningen skulle ikke betale noget, men når man bagefter kom og forærede mig æg, tog jeg naturligvis imod dem. Jeg havde stadig besøg af folk, endda også fra omegnen. De betragtede mig som en slags mirakeldoktor.

Idyllen i Plichau blev ikke af lang varighed. Vore (105) tropper ved fronten kunne nemlig ikke standse russernes tryk.

Vore tropper måtte gå tilbage, følgelig måtte vi i etappen samme vej. Inden jeg tog fra Plichau, måtte jeg forbinde en hest. Det havde jeg aldrig før været med til. Jeg var altså også en slags dyrlæge. Marchen gik nu til jernbanestationen. Den lå et stykke vej borte. Jeg kørte med en vogn, de andre marcherede sammen med fangerne. Vi kom til Stryi. Her var vi til anden pinsedag, hvorefter vi sammen med vore russere flyttede ud til en landsby i nærheden. Landsbyen hed Slabodka. Der opførtes to barakker, en til russerne og en til os. Jeg boede sammen med nogle kammerater i et hus i byen hos en byforstander. Her havde jeg en lille stue for mig selv. I en stue ved siden af boede nogle andre kammerater. Der skulle dog først »ryddes ud«, for manden og konen ville ikke flytte ud med deres seng; men de tyske landstormsmænd gjorde kort proces og satte dem på porten. – Da vi havde været

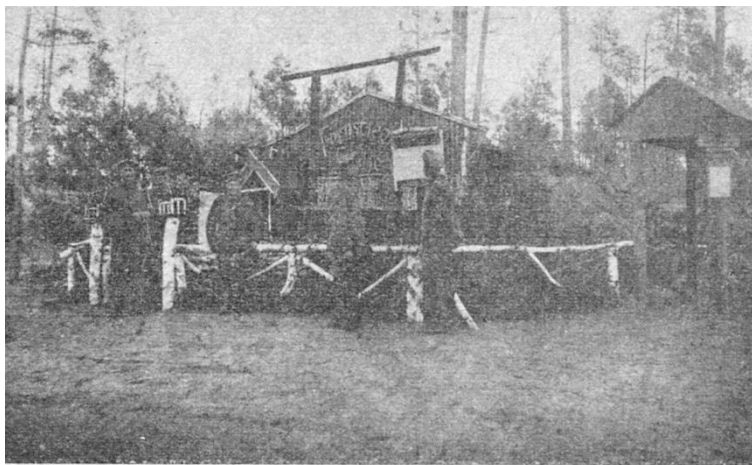
nogen tid i Slabodka, gik Stryifloden over sine bredder. Vandet gik op i fangernes barak, og russerne flygtede med deres tilbehør (106) ud af barakken. Der blev givet ordre til, at barakken skulle tages ned. De, der havde det bedste fodtøj, måtte ud i vandet igen og gå i gang med arbejdet. Det gik temmelig hurtigt fra hånden, for siderne holdtes kun sammen med hasper.

En dag længere hen i tiden skete det, at fangerne gik i strejke. Efter middagspausen ville de ikke fortsætte arbejdet. De blev liggende inde i barakken. Nu blev hele vagtafdelingen beordret ud med opplantet bajonet. Den marcherede til vagtlokalet, som var i den ene ende af russerbarakken. Vagtlokalet var skilt ved en bræddevæg fra fangernes opholdssted. I bræddevæggen var der en dør, som var sømmet til inde fra russernes side. Den var altså vanskelig at åbne derindefra; derimod kunne den nok stødes op ude fra vagtlokalet. Døren blev nu stødt op med geværkolberne, bajonetterne blev stukket ind gennem åbningen; men så skal jeg love for, at russerne fik travlt med at komme ud. Oprøret var slået ned.

Henimod midten af august fik jeg lov til sammen med nogle andre nordslesvigere at komme på orlov. Vi skulle dog først til Brezani, som lå ca. en mil længere mod øst. Her lå en anden afdeling af vort kompagni, og her skulle vi have vore orlovspapirer og afluses. Vi rejste med toget til Brezani. Da vi kom dertil, var alt i opbrud. Allerede inden vi nåede ind til byen, havde vi set artilleri, som rykkede tilbage i nye stillinger. Dagen efter blev afdelingen kørt i bil endnu længere mod vest, til Rohatyn. I en længde af fire mil så vi en eneste lang vognrække af hestekøretøjer, alt var på march tilbage. I Rohatyn var vi kun en dags tid, så gik det længere mod vest. Vi kom helt tilbage til Stryi. I Stryi skete der et mærkeligt uheld. Ved en fejltagelse blev den vogn, hvorpå kompagniets køkken og papirer befandt sig, ikke koblet fra, men fortsatte rejsen ad Ungarn til. Ved den første station tænkte det medfølgende mandskab på at få vognen koblet fra, men der var ikke tale om, at stationsforstanderen ville indlade sig på sligt. Der forelå ingen befaling for, at dette skulle ske, og i krigstid straffedes forseelser strengt osv. Der var intet at (107) stille op. Først ca. tres mil inde i Ungarn, i byen Debresin, blev vognen standset. Dette forsinkede os, der skulle på orlov i otte dage. Da papirerne endelig var kommet tilbage igen, fik vi lov at rejse. Jeg var hjemme i ca. fire uger. Da vi kom tilbage igen til Stryi, fik jeg med det samme et nyt kommando på et gods uden for Stryi, det var i en by, som hed Dobrolany. Her var der en afdeling russerfanger, som bevogtedes af en deling landstormsmænd fra vort kompagni. Godset var forpagtet af en jøde, der så igen havde udlejet jordene til den tyske militærforvaltning. Her dyrkedes der grøntsager, bønner, hvidkål, agurker og lignende, altsammen til forplejning af de tyske soldater. Jeg var ansat som saniteter ved denne afdeling. En dag fik jeg af vor øverstbefalende på stedet, en husarvagtimester, befaling til at binde en russer til en pæl. Han havde forset sig og skulle straffes. Han stod bundet en times tid, så skulle jeg løse ham igen.

Henimod midten af november blev vor afdeling sammen med 70 russere beordret til byen Kodorov ved Brezani. (108) Vi fik kvarter i kælderrummene i en slotsruin. Slottet, der var afbrændt, lå i en park. I nærheden af slottet var der en stor sukkerfabrik, hvis bygninger var ubeskadigede, men driften var indstillet. Her lå 1. kompagni indkvarteret.

Russerne skulle tage kartofler op af milerne, der lå i byens nærhed. Jeg fik nu travlt med at få tilværelsen lidt forbedret og lavede derfor et bord og et sengested.

Telefoncentral i skovlejr i Pronki

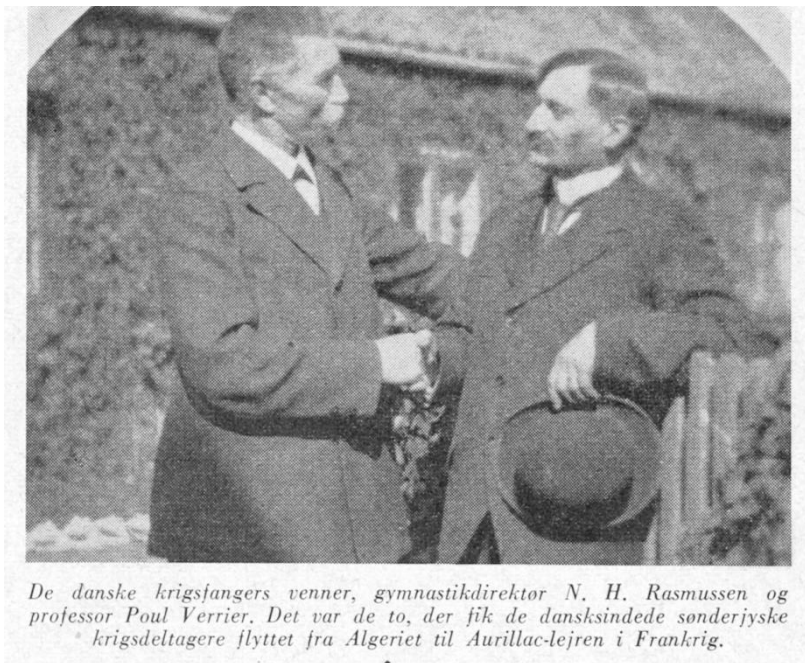
Vi nærmede os nu den tredje jul i krigens tid. Vi stillede et juletræ op i mandskabsbarakken, og enhver modtog en pakke. Den var dog ikke særlig indholdsrig.

I midten af januar 1917 blev vi afløst. Vi blev indladet i kreaturvogne, og rejsen gik til Tyskland. Det var meget ubehageligt at rejse i den bidende kulde i de utætte vogne, og der var slet ikke tale om, at man kunne lægge sig ned. Inde i vognen var der en kakkelovn, og vi var af og til henne at varme fødderne ved den, men udefra trængte kulden ind gennem døråbningen og vognens vægge. Den 29. januar om aftenen kom vi til Hamborg og blev natten over indkvarteret i en gymnastiksal i bydelen Eppendorf. Nogle dage derefter blev vi indkvarteret i et fabrikslokale i Altona, senere i Tietz varehus. På vor stue var der også en sergent, en underofficer og en sanitetssoldat. Da sergenten opdagede, at jeg var nordslesviger, spurgte han, om jeg var tysk eller dansk. Da jeg sagde, at jeg var dansk, blev han rasende og råbte: »Ja, ja, befæstningslinjen i Nordslesvig er lagt 30 km ind i landet, for at disse halunker kan skydes sønder og sammen, når det går løs.« Han tænkte på det befæstningsanlæg, som blev udført under krigen tværs over Sønderjylland fra Østersø til Vesterhav.

Jeg gjorde tjeneste ved et kompagni armeringssoldater. Det var en slags vagttjeneste i et større lokale. Jeg skulle være ved hånden, når nogen blev syg. I længden kunne jeg nu ikke blive ved med at holde den gående som sanitetssoldat. Flere gange var jeg lige ved at blive afkommanderet til fronten. Engang var jeg henne at prøve (109) gasmaske og skulle så iklædes, men heldigvis viste det sig at være en fejltagelse.

På den tid var man rundt omkring på landet gået i gang med at dyrke hvidkål. Det var nemlig begyndt at blive knapt med føden, og der skulle gøres noget for at afhjælpe savnet. Jeg indgav en ansøgning om at komme hjem for også at kunne dyrke hvidkål. Jeg havde et engstykke, som jeg anså for tjenligt til dette formål, og dette skulle jo så opløjes om efteråret for året efter at blive beplantet. Ansøgningen blev bevilget. Jeg kom hjem til høsten og forblev hjemme, indtil krigen var slut.

Jørgen Petersen, Uldal.

De danske krigsfangers venner, gymnastikdirektor N. H. Rasmussen og professor Poul Verrier. Det var de to, der fik de dansksindede sonderjyske krigsdeltagere flyttet fra Algeriet til Aurillac-lejren i Frankrig.

Og hjem kom vi!

(110) Den stort anlagte tyske offensiv i foråret og sommeren 1918 tog sin begyndelse kl. 4 om morgenen den 21. marts på hele linjen fra Croisilles til egnen om La Fere. En akt af verdenshistorisk betydning var begyndt.

Nu skrev vi oktober, og tilbagetrækningen var for længst i fuld gang. Den 25. oktober lå vi på en jernbanedæmning ved Origny med vore LM, lette maskingeværer, og blev overdænget med artilleriild fra alle sider, også bagfra. Vi fik ordre til efter mørkets frembrud at trække os tilbage, enkeltvis. Til at begynde med var tre af os enige om at blive liggende og afvente begivenhedernes gang. De to besluttede dog at gå efter den givne ordre og forsvandt. Jeg blev liggende og faldt i søvn. Den næste morgen blev jeg taget til fange, blev afvæbnet og sammen med en del kammerater bragt til en samleplads. Mange var faldet under tilbagetrækningen. Det viste sig, at franskmændene havde taget hele divisionen til fange.

Inden den store tilbagemarch begyndte, fik hver fange et stykke franskbrød på størrelse med en knyttet næve, og så marcherede vi 20 km. Om natten blev vi anbragt på en stor indhegnet mark. Det var hundekoldt, og vi gik hele natten omkring for at holde varmen. Om morgenen fik vi igen et stykke franskbrød af samme størrelse, og så startedes der til næste etape, atter 20 km. Det var en mægtig samlelejr, vi nu kom til. Den var opdelt i 12 afdelinger med 1000 fanger i hver afdeling, bevogtet af fransk militær med maskingeværer rundt om lejren, altså ialt 12.000 fanger i denne lejr. Denne lejr kaldtes »Ludendorff- Vergeltungslager«.

De næste måneder blev frygtelige for os, for det blev vinter. Ingen såler under støvlerne, laset tøj, alt var slidt (111) op under tilbageetoget, ikke tag over hovedet. Vi gravede os ned som kaniner. Hver morgen blev vi sendt ud til oprømning, og der døde omkring en snes fanger hvert døgn. Når de blev begravet, skete det dog med fransk salut og honnør.

Kosten var selvfølgelig ikke spændende. Om morgenen og om aftenen fik vi en skål ris-suppe, og hver middag noget gammelt hestekød.

Fjorten dage efter min tilfangetagelse fik jeg lov til at skrive et brev til professor Paul Verrier og et kort til mine forældre, men endnu tre måneder efter hørte jeg intet fra nogen af dem. Senere fik jeg at vide, at far havde skrevet til gymnastikdirektør N. H. Rasmussen, København. Fangerne fik lov til, med bestemte mellemrum, at sende et trykt brevkort hjem, hvorpå de kun måtte skrive, at de havde det godt; men ingen af de 12.000 fanger fik nogen sinde post eller pakker hjemmefra. Den 1. januar 1919 flyttedes fangerne over i barakker, men da havde vi også i to måneder kamperet under åben himmel.

(112) I begyndelsen af marts 1919 skulle jeg en dag melde mig til min feldwebel - det var tyske feldwebler, som havde kommandoen over os. Ved siden af feldwebelen stod en fransk soldat med opplantet bajonet. Feldwebelen gav mig ordre til omgående at gøre mig klar til afmarch. Jeg spurgte, hvor jeg skulle hen, men fik kun et skuldertræk til svar. Uden for barakken holdt en fransk Røde-Kors-bil, og sammen med den franske soldat kørte jeg så af sted, uden at jeg kunne få at vide hvorhen.

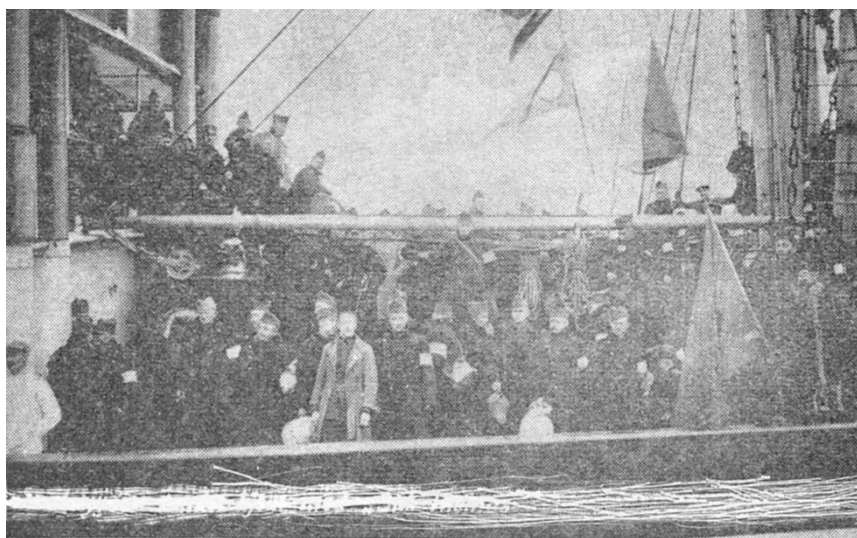
Første station blev en fangelejr i Douai, hvor jeg overnattede. Næste morgen kom soldaten igen, og nu kørte vi med toget til Dunkerque. Her blev jeg afleveret på den franske kaserne, hvor jeg for nogle højtstående franske officerer måtte besvare en række spørgsmål om min nationale indstilling. På et spørgsmål om min fars nationale indstilling svarede jeg selvfølgelig, at han var dansk, hvorefter en officer kom med et modspørgsmål. at når min far var dansk, hvorfor han så boede i Tyskland? Da måtte der jo en nærmere forklaring til fra min side.

(113) Efter forhøret bragte soldaten mig til en barak. Han åbnede døren og gav mig et spark bagi, så jeg hovedkulds fløj indenfor. Der blev vel nok et gensyn og en jubel, for her ventede over 300 sønderjyder på ØK-damperen »Sct. Thomas«, der skulle bringe os hjem til Danmark. Det var den 20. marts, jeg blev sparket ind i barakken i Dunkerque. Den 21. var min fødselsdag, og sammen med professor Verrier og flere franske personligheder skulle 333 sønderjyske krigsfanger nu gense deres kære i deres sønderjyske hjemstavn. Hjemfarten var ikke uden dramatik. En voldsom storm i Nordsøen tvang skibet til at ligge underdrejet i et døgn, men gensynet med Danmark var så storslået og så hjerteligt fra alle sider, at søsygekvalerne forsvandt fuldstændig, og for resten var jeg sluppet over Nordsøen og til København uden at skulle ofre til Neptun.

Niels Jacobsen, Aabenraa.

Soldat på ensom post

*De danske sonderjyder vender hjem med „Sct. Thomas“
og lægger til i København.*

Som »fluchtverdächtig« i fængsel i Flensburg - skure og skrubbe retirader med tandbørste i Bromberg

(114) Det begyndte i Hvidding, lige på den daværende grænse, hvor jeg kom på kant med tyskerne, og årsagen var en lille spøg fra min side. Jeg burde jo have vidst, at tyskerne ikke forstår sig på denne art af munter underholdning. Vi var i gang med at efterse de telefonkabler, der gennem vadehavet gik til Rømø, Sild og Før og måske til flere af de større øer på den slesvigske kyst, men disse havde vi ikke med at gøre. Kablet startede i Hvidding fra en mast, som stod klods op ad grænsen. Ved denne mast var også af simple brædder opslået en lille bænk, der rakte over grænsen, så de nærmeste grænseboere, der til hverdag havde ærinde over grænsen, kunne smutte over her.

Da jeg kom ned fra masten og havde taget stangskoene og sikkerhedsbæltet af, sprang jeg lige over bænken og var så i Danmark. Jeg kom så med en spøgefuldmærkning om, at nu kunne de ikke få fat i mig, men sprang så tilbage igen. Tilfældigt var også »der Hr. Zahlmeister« fra Tønder til stede, han angav mig, og et par dage efter fik jeg den røde seddel. Jeg skulle melde mig i Haderslev, og herfra gik det til Flensburg, hvor jeg blev puttet i fængsel som »fluchtverdächtig«. Her kom flere til, bl. a. Niels Br. Nielsen fra Brede og min gode kammerat Peter Friis fra Skærbæk.

I Flensburg-fængslet fik vi en god behandling, men blev så som forbrydere transporteret til Bromberg i det daværende Posen, hvor vi blev tildelt 14. inf. reg. og skulle (115) have vor uddannelse. Her fik vi en særlig tysk soldaterbehandling. Aldrig lavede vi noget til de herrer underofficerers tilfredshed, atter Og atter om igen, men deres hovedfornøjelse var at sætte os til at skrubbe og skure alle retirader på kasernen med en tandbørste. Alt imens voksede vor hengivenhed for tysk militærvirksomhed, kan I nok forstå!

Da der var gået 14 dage, blev vi transporteret til Stralsund og tildelt 42. inf. reg., og i dette regiment blev vi krigen ud.

Behandlingen i Stralsund var bedre end der, hvor vi kom fra, og efter en sidste afslibning gik det til Balkan, hvor regimentet lå.

Krigen på Balkan var en indviklet historie. Der var forskellige nationer, og landskabet var ikke let at føre krig i. Egentlige skyttegreve fandtes ikke, i stedet for måtte man kravle i ly bag nedstyrtede klippeblokke. Veje var der ikke mange af, og fjenden kunne pludselig dukke op i ryggen på os eller fra et andet helt uforudset sted. Vinteren var (116) hård, og mange fik forfrysninger. Mange sårede døde, fordi der ingen byer var i nærheden, i hvert fald ikke byer med lazaretter. Her fik også Peter Friis sit banesår. Han fik ikke sin hjemstavns at se igen. Orlov fik vi aldrig. Det, vi særligt var bange for, var de franske flyvere, som kastede bomber ned. Jeg havde en mærkelig oplevelse, da jeg engang stod på lyttepost på loftet af et tomt hus for at kunne alarmere, når der var flyvere over os. Jeg hørte godt franskmændens summe højt oppe, men pludselig faldt der en læderhandske ned gennem tagvinduet og ned foran mine fødder. Det var kun en rekognosceringsmaskine, men den næste dag gik der en bombe ned i dette hus, og vi måtte søge os en ny lyttepost.

Da krigen på Balkan med Rumæniens nederlag ebbede ud, blev regimentet flyttet til Vestfronten, og jeg var nu så led og ked af krigen, at jeg forsøgte at komme bort, flygte; men det gik ikke, Jeg fik stadig ingen orlov; men i foråret 1918 forsøgte jeg igen at komme bort, og denne gang lykkedes det. På dette tidspunkt var opløsningen allerede i gang, og

To piger i Wolhyrien ved en skovsø

mange forsvandt bag ud, også officerer. Min flugt foregik ganske simpelt på den måde, at jeg gik til fods gennem Tyskland og Østrig, helt ned til Graz, hovedstaden i Steiermark og hjem. Under min månedlange vandring var der to steder, et sted i Tyskland og et i Østrig, hvor mennesker holdt mig skjult i længere tid, men ellers arbejdede jeg mest hos bønderne. Der var ingen, som søgte efter mig, og ingen, som forrådde mig. Jeg nåede hjem mellem jul og nytår.

Karl Wølck.

Også de små oplevelser dukker op i erindringen

(117) Det var jo ikke så sært, når man blev Syg efter at have ligget i skyttegraven i en regnperiode, hvor man ingen ro fik, intet tag over hovedet, småt med føden, vand i graven, aldrig tørt tøj, ja, endda undertøjet var fugtigt og klamt.

En dag fandt jeg mig selv liggende i en vandpyt og sove, og da jeg vågnede, rystede jeg af kulde med feber i kroppen. Det med feber kendte jeg så godt, da jeg før havde været plaget af malaria, der gennem en årrække meldte sig hver sommer i den varmeste tid, og det gik lægen også ind på, hvorfor jeg blev sendt til Tyskland. Det var jeg slet ikke var ked af.

Jeg blev indlagt på et reservelazaret i Landau i Rhein-Pfalz, sydvest for Speyer. Landau var en køn by på omkring 20.000 indbyggere, med velplejede parkanlæg og på skråningerne vinbjerge og marker med tobak i dalen.

Det var en forhenværende ulankaserne, der nu fungerede som lazaret, og der var ikke særlig hyggeligt her. De oppegående patienter måtte tage en tørn med ved den grove rengøring, men til gengæld var forplejningen god. Allerede inden Jeg blev indlagt i Landau, var jeg klar over, at det ikke var malaria, jeg havde, og det konstaterede overlægen her også. Det var tyfus, underlivstyfus, og det blevet langt og pinefuldt sygeleje. Indtil feberen forsvandt, fik jeg intet at spise, følte heller ingen trang til det, men da denne endelig forsvandt, begyndte fodringen med havresuppe tre gange om dagen. Efterhånden meldte appetitten sig, og jeg kunne godt tænke mig at få noget (118) fast føde, men hertil sagde oversygeplejersken, søster Frieda, bestemt nej. Jeg plagede hende et par gange, men hun sagde stadig nej. En dag ville hun forklare mig, hvorfor jeg ikke endnu måtte få andet end den evindelige havresuppe, og hun fortalte mig følgende: »Da jeg var ung og lige havde afsluttet min uddannelse til sygeplejerske, havde vi på det sygehus, hvor jeg gjorde tjeneste, en patient, en ung kone, som havde den samme sygdom, som De nu har, og sygdommen var på samme stade, som Deres er nu. Hun plagede mig også for rigtig mad, og en aften, jeg var inde hos hende, plagede hun mig igen, ligesom De gør nu. Jeg havde medlidenhed med hende og hentede to kiks og gav hende dem med formaning om ikke at fortælle overlægen det. Den unge kone lå den næste morgen død i sengen. Jeg føler mig den dag i dag som en morder. Det var min skyld, at ægtemanden mistede sin unge kone og børnene deres mor. Derfor får De ingen anden mad, før overlægen siger til«.

Der gik vel nok en uges tid, og sulten plagede mig nat og dag, endda med hallucinationer om store bøffer med løg og andre herligheder.

En morgen, da den unge hjælpesygeplejerske, hun var kun 17 år og ikke uddannet, kom ind for at pusle omkring mig, var jeg så svag, at jeg ikke kunne sidde op. Jeg begyndte at trygle hende, og jeg tænkte ikke mere på søster Friedas advarende fortælling. Den unge pige lod sig også blødgøre, lige som søster Frieda havde gjort, da hun var ung. Da hun hen under aften kom igen, havde hun en »Gugelhupf« med, som hendes mor havde bagt til mig. Hun formanede mig også til ikke at fortælle noget, hverken til søster Friede eller til mine kammerater, der ikke var på stuen på dette tidspunkt; ligeledes måtte jeg kun spise et lille stykke hver dag. Kagen, en slags søsterkage, duftede dejligt, den var jo friskbagt. Jeg kunne ikke modstå fristelsen, brækkede et stykke af og spiste det, og inden mine stuekammerater kom til aftensmad, havde jeg spist hele kagen.

Det mærkelige ved det hele var, at jeg ikke havde spor (119) af men efter dette frådseri, mine tyndslidte tarme har måttet kunne tåle det.

Til mit lazaretophold i Landau knytter sig yderligere en lille oplevelse, som dengang mindede mig om mine drenge- og første ungdomsår i vor hjemstavn.

Da jeg også var blevet oppegående, fik alle, som kunne gå, befaling til at møde i den store spisesal for at høre et foredrag af en feltlæge. Jeg kom til at sidde meget uheldigt bag en kæmpekakkelovn, nemlig så jeg ikke kunne se taleren, og det var jeg slet ikke ked af, idet jeg uset af befalingsmænd kunne få mig et lille blund. Til at begynde med hørte jeg slet ikke efter, hvad han sagde, men så begyndte jeg at lytte. Det var hans stemme, som forekom mig bekendt, og hans tysk havde en accent efter vort eget modersmål. Det var umuligt at få skiftet plads for at se ham, måske kunne jeg så hitte ud af, hvem han var. Pludselig slog det ned i mig, det må være Audi Andersen, en søn af Nikolaj Andersen, der var kendt

over hele vor landsdel for sine fortællinger og digte på sønderjysk mål. Vi kendte jo sønnen fra »Folkehjem«, hvor fru Sophie Andersen var en storartet værtinde.

Endelig var hans foredrag til ende. Det drejede sig om kønssygdomme og skulle være en formaning til soldaterne, men inden jeg kom fri af kakkelovnen, var lægen ved at gå sammen med lazarettets læger. Jo, det var Audi Andersen. Inden jeg nåede ud af døren, var han allerede kørt, jeg fik ikke talt med ham. Der var gået en halv snes år, siden jeg sidst havde set og talt med ham. Han studerede da til læge på universitetet i Freiburg im Breisgau i Baden.

Fr. Lorens.

Guldtransport ad Eufratfloden

(120) I den første verdenskrig havde Tyskland mange jern i ilden, ikke alene krigen imod øst og vest, men der måtte også sendes hjælpetropper til Italien og Balkan, hvor Tysklands forbundsfælle, Østrig, ikke kunne klare sig selv. Også Tyrkiet, der havde sluttet alliance med Tyskland, skulle have hjælp i deres kamp imod England, der rådede i Ægypten og skulle føre krigen imod Tyrkiet i Palæstina. Foruden en engelsk hær var der i Ægypten også tropper fra Australien og New Zeeland.

Forholdet mellem Ægypten og Tyrkiet var dette, at Khediven i Ægypten anerkendte sultanen af Tyrkiet som sin øverste lensherre. Det var selvfølgelig både Tyrkiets og Tysklands store mål at få engelskmanden ud af Ægypten.

Som bekendt havde Tyskland anlagt Baghdad-banen, det vil sige 600 km af den; den er nu på 1400 km og går fra Bosporus over Baghdad til Basra ved Den persiske Havbugt. Den resterende del af Baghdad-banen blev fuldført med engelsk og fransk kapital, og arbejdet blev afsluttet i 1940.

Vor afdøde DSK-kammerat Heinrich Jessen, Smedager, har under krigen været en tur i Irak, det gamle Mesopotamien, og hvad han der har oplevet, gjorde så stærkt indtryk på ham, at han har nedskrevet sine oplevelser, som vi her skal bringe nogle udpluk af.

Heinrich Jessen, der var underofficer, var lige før nytår 1916 til uddannelse som maskingeværskytte, og i slutningen af januar 1916 kom der fra krigsministeriet anmodning om to befalingsmænd, som ville melde sig frivilligt (121) til et særligt foretagende, og hele uddannelsesmandskabet meldte sig. H. Jessen og endnu en underofficer blev udtaget, men hvad det var for et foretagende, fik de ikke at vide.

Der gik mange forberedelser forud, og først den 21. marts 1916 kom de 150 mand af sted fra Berlin. Den første etape var Konstantinopel, hvor de to tyske krydsere »Gøben« og »Breslau« lå for anker. De havde været på togt i Middelhavet, da krigen brød ud, så de kunne ikke komme tilbage. Et par dage forinden havde de været på togt i Sortehavet sammen med den tyrkiske flåde, og her var de blevet overrasket af den russiske flåde, så de

måtte skyndsomt tage flugten. De bar også tydeligt spor af træfninger og havde flere huller i siden.

Efter at have opholdt sig fjorten dage i Konstantinopel gik det videre, skiftevis pr. jernbane, kameler, heste, lastbiler og mulæsler, og den 12. maj kørte de over Eufrat-floden. Næste station er Mosul, der ligger ved Tigrisflodens højre bred, og nu var de nået halvvejs til Baghdad. På den anden side Tigris ligger Ninives ruiner.

Undervejs havde ekspeditionen mødt Sven Hedin, der kom fra østen og skulle til Konstantinopel.

Mosul har fået et kedeligt binavn, men med rette. Man kalder den »ørkenens grav«, Det varede da ikke længe før en del blev syge og tre døde.

Stadig er tysernes færd en hemmelighed, men i engelske aviser ved man allerede, at ekspeditionen er undervejs. Meningen var, at tyskerne skulle have haft 4000 mand tyrkisk kavaleri under tysk kommando, men der kom slet ingen tyrkere; de måtte altså klare den selv.

Så blev Heinrich Jessen også syg af tropedysenteri og lå først i det muhamedanske be-dehus, hvor præsten kom til ham hver morgen kl. 4 og læste op af koranen for ham. Han bliver så flyttet til et lazaret, og efter tre og en halv måned er han så rask, at han kan rejse tilbage til Konstantinopel for at få klimaforandring og blive helt rask igen. En overløjtnant havde fået tropekuller, og nu var der død 10 mand af de 150, som de var, da man begyndte på rejsen.

(122) Konstantinopel kom han igen på lazaret, og her oplevede han julen 1916. Alt imens blev hans helbred bedre, han kom på et rekonvalescenthjem, og så skulle han på en ny transport til Baghdad.

Denne gang drejede det sig om en pengetransport i guld, 60.000 tyrkiske pund eller 1,2 mill. mark, som skulle bruges til lønninger. Denne transport var kun på ti mand, men der fulgte to svenske officerer med, der skulle samme vej, kaptajn Kilander og ritmester de Mare. Svenske officerer uddannede det persiske gendarmeri og militær, og de to svenskere havde været hjemme på juleorlov. Den 18. januar 1917 drop den lille kolonne så af sted.

I slutningen af februar kom der telegram om at skynde sig til Baghdad med pengene, og så deler transporten sig. Ritmester de Mare og to befalingsmænd, hvoraf Jessen er den ene, køber så to pramme, som de binder sammen, idet de vil sejle ned ad Eufrat med guldet og postsagerne, det ville gå hurtigere end på landjorden. Det kommer også til at passe, idet de allerede den 2. marts lægger til ved en uddød by ved floden ikke så langt fra Baghdad, og her traf de en tysk løjtnant, en underofficer og tre marinesoldater, der var ved at sadle deres heste. De tre fra prammen blev noget forbavset, da tyskerne fortalte, at de var flygtet for englænderne. De havde en etape længere nede ad floden, lige vest for Baghdad, og der blev skudt i ørkenen i nærheden.

Det var vel nok et held, at de tre havde truffet dem, for hvis de havde sejlet et par timer længere, var de blevet et godt bytte for englænderne med alt det guld, de havde om bord, foruden at de selv ville være kommet i fangenskab.

Ved karavanen på land havde de fået efterretning om, at englænderne var i fremmarch, så pengetransporten var i største fare. En Irak-soldat var sendt ud fra Baghdad for at stoppe guldtransporten, og selvom han nok vidste, at de kom ad Eufrat, havde han valgt ruten på land, og da han mødte en tysk underofficer med 22 kameler, råbte han: »Skynd jer tilbage, fjenden er lige i hælene på os«.

(123) At komme tilbage var ikke så let. Man lejede fyrré arabere, som fra bredden skulle trække prammene op imod strømmen, og der lejedes heste og kameler til menneskene og guldets samt den øvrige bagage. Efter 71 drage i ørkenen kom de den 11. april igen tilbage til Mosul, hvor de mødtes med kammeraterne fra den første transport. De havde været i kamp syd for Baghdad, men englænderne havde drevet dem tilbage.

Vor kammerat Heinrich Jessen og de, som havde meldt sig frivilligt sammen med ham, rejste derefter snart tilbage til Konstantinopel og herfra videre gennem Bulgarien, Serbien og Østrig, og den 28. juni 1917 var de igen i Berlin.

Orient-rejsen var endt.

X

Ære være deres minde

*Følgende kammerater, tilhørende vor forening
er afgået ved døden*

Aabenraa amt

Aabenraa afdeling:

Julius From	13. 7. 1965
Johs. Petersen	24. 7. 1965
Johs. Krøger	19. 8. 1965
Martin Jørgensen	19.9. 1965
Peter Thaysen	8. 11. 1965
Hans Frost	11. 11. 1965
Jeppé Juhl Bertelsen	2. 12. 1965
Jørgen Matthiesen	3. 12. 1965
Peter Fohlmann	11. 12. 1965
Johan Skov	23. 12. 1965
Johs. Petz	27. 1. 1966
Rudolf Brink	16. 3. 1966
Carl Rosenvold	24. 3. 1966

Bjolderup-Hjordkær afdeling:

Christian Thaysen	8. 5. 1965
Hans Hinrichsen	8. 11. 1965
Hans P. Philipsen	4. 1. 1966
Andreas Møller	7. 2. 1966
Anders Bendorff	11. 2. 1966
Andreas D. Hansen	17. 2. 1966

Bov afdeling:

Nis Lambertsen	6. 5. 1965
Jørgen Frøslev	6. 5. 1965
Peter Wortmann	29. 5. 1965
Hans Lorenzen	22. 9. 1965
Evald Christiansen	29. 9. 1965
Andreas Andresen	28. 10. 1965
Nis Hansen	3. 12. 1965
Mathias Clausen	2. 12. 1965
Alberto Bruhn	22. 2. 1966

	Joh. B. Lorensen	9. 3. 1966
	Robert Halvas	17. 3. 1966
Ensted afdeling:		
	Jens Peter Lorentzen, Stubbæk	28. 4. 1965
Felsted afdeling:		
	Thomas Jessen	30. 3. 1966
Graasten afdeling:		
	Andreas Thodsen	16. 9. 1965
	Chresten Koch	14. 1. 1966
Holbøl afdeling:		
	J. Bossen, Rønshoved	26. 6. 1965
	Chr. Johannsen, Vilsbæk	24. 11. 1965
	Hans Andersen, Kelstrupskov	2. 1. 1966
	A. Jakobsen, Hokkerup	2. 3. 1966
Klipleve afdeling:		
	Chresten Lyk	25. 5. 1965
	Johan Johansen	19. 8. 1965
	Peter Jørgensen	26. 10. 1965
Kværs afdeling:		
	Alex Asmussen	8. 4. 1965
	Peter Rasmussen	28. 7. 1965
Løjt afdeling:		
	Anton Salomonsen, Løjt	14. 1. 1966
	Peter Petersen, Bodum	5. 3. 1966
Rise afdeling:		
	Johannes Skøtt	23. 4. 1965
	Nis Jørgensen	1. 10. 1965
	Carl Matthiesen	21. 10. 1965
	Max Matthiesen	11. 12. 1965
	Jes Jensen	19. 12. 1965
	Søren Adolphsen	12. 2. 1966
Varnæs-Bovrup afdeling:		
	Hans Post, Bovrup	2. 10. 1965
	Peter Frandsen, Bovrup	26. 11. 1965
	Andreas Clausen, Varnæs	22. 12. 1965
Haderslev vesteramt		
Agerskov afdeling:		
	Hans: Bundesen	27. 10. 1965
	Mads Jepsen	8. 11. 1965
	Christian Lassen	26. 3. 1966
Branderup afdeling:		
	Fedder Feddersen	29. 5. 1965
	Laurids Møller	18. 1. 1966
	Andreas Gaarde	22. 3. 1966

Fole afdeling:	Nis Sørensen	22. 9. 1965
Gram afdeling:	Andreas Detlefsen, Gram	1. 4. 1965
	Falle Haugaard, Tiset	20. 5. 1965
	Jørgen Schmidt, Gram	23. 5. 1965
	Carl Christensen, Kastrup	8. 8. 1965
	Hans Møller, Gram	14. 10. 1965
	Fru Anneken Vogel, Gram	27. 3. 1966
Sdr. Hygum afdeling:	Nis Møllerskov, Hygum	23. 4. 1965
	Hans P. Christensen, Guderup	11. 5. 1965
Lintrup afdeling:	Paul Vagrier	10. 7. 1965
Rødding afdeling:	Christian Hansen	4. 12. 1965
Skodborg-Skrave afdeling:	Eligen Schmitt, Vejen	5. 4. 1965
	Johannes Hotje, Skudstrup	1. 8. 1965
	Johannes: Andersen, Brørup	21. 8. 1965
Tirslund afdeling:	Ole Nansen	19. 7. 1965
	Ebbe Bjørnskov	1. 7. 1965
	Carsten Jessen	10. 12. 1965
Toftlund afdeling:	Niels Godtfredsen	28. 8. 1965
	Martin Paulsen	20. 4. 1965
	Robert Carstens	1. 1. 1966
Øster Lindet afdeling:	Niels Enemark	19. 8. 1965
	Christian Petersen	6. 1. 1966

Haderslev østeramt

Aller afdeling:	Jørgen Schultz	4. 4. 1965
	Peter Boesen	1. 11. 1965
Fjelstrup afdeling:	August P. Møller	7. 6. 1965
	Asmus Jepsen	23. 7. 1965
	Søren Buchholt .	2.0. 11. 1965
	Christian Bock	25. 10. 1965
Haderslev afdeling:	A. Wonsyld	11. 4. 1965
	J. P. Seidel	8. 8. 1965
	Jørg. Damm, Taps	6. 6. 1965
	Hans Sandholdt	18. 8. 1965

	D. Davidsen	11. 9. 1965
	Erik Bergsted	23. 9. 1965
	Chr. Platz	2. 1.0. 1965
	Hans Rasmussen	17. 1.0. 1965
	Chr. W. Schrøder	24. 10. 1965
	Edv. Johansen	8. 11. 1965
	Chresten Reggelsen	4. 12. 1965
	Hans Christiansen	30. 1. 1966
	H. P. Hansen	1. 2. 1966
Halk-Hejsager afdeling:		
	Knud Bondesen	4. 12. 1965
Hammelev afdeling:		
	Mathias Boldt	6. 5. 1965
	Lauritz Westergaard	11. 11. 1965
	Mathias Seemann	4. 1. 1966
Hoptrup afdeling:		
	Nis Sandholdt	25. 12. 1965
	Nicolaj Godt	2. 1. 1966
	Albert Jensen	3. 2. 1966
	Nis Hjortlund	6. 2. 1966
Sommersted afdeling:		
	Chr. Witt, Sommersted	13. 3. 1966
Starup afdeling:		
	Hans Beier, Lunding	4. 11. 1965
Stepping-Frørup afdeling:		
	Peter Møller, Højrup	21. 1. 1966
Tyrstrup-Christiansfeld afdeling:		
	Hans Nielsen	5. 7. 1965
	Laue Gellert	31. 8. 1965
	Iver Knutzen	21. 3. 1966
Vedsted afdeling:		
	Jens Hansen, Ustrup	24. 1 1965
	Lauritz Bruun, Ustrup	1 6. 1965
Vilstrup afdeling:		
	Hans P. Mathissen	25. 4. 1965
	Sigurd Klo Skrumsager	1 6. 1965
	Christian M. Rasmussen	26. 7. 1965
Vojens afdeling:		
	Peter Wind Lorentzen	21. 6. 1965
	Jens Kobbøl	21. 11. 1965
Øsby afdeling:		
	Niels Møller, Aarø Sund	8. 5. 1965
	Laue Nissen, Stevelt	19. 6. 1965
	Eduard Beck, Øsby	17. 1 1966

Sønderborg amt

Broager afdeling:

Johannes Duus, Broager	17. 4. 1965
Mathias Hollensen, Mølmark	26. 4. 1965
Christian Petersen, Dynt	30. 8. 1965
Jens Jacobsen, Skelde	29. 9. 1965
Peter Jacobsen, Skelde	3. 10. 1965
Peter Christensen, Rendbjerg	20. 11. 1965
Peter Jessen, Egersund	27. 11. 1965
Peter Christensen, Smøl	17. 12. 1965
Frederik Allerelli, Egersund	20. 1. 1966
Hans Tychsen, Egersund	17. 2. 1966

Egen afdeling:

Niels Nielsen, Guderup	21. 4. 1965
Hans Christensen, Guderup	17. 5. 1965
Andreas Nielsen, Dyndved	20. 8. 1965
Hans Jensen, Østerholm	10. 8. 1965
Claus Jørgensen, Hønshøj	3. 3. 1966

Hørup afdeling:

Jørgen Ingemann	1 6. 1965
Jacob Ellegaard	29. 11. 1965
Hans Neander	7. 2. 1966

Kegnæs afdeling:

Mathias Duus	19. 5. 1965
--------------	-------------

Ketting-Augustenburg afdeling:

Christian Andersen, Augustenburg	20. 4. 1965
Jacob Schmidt, Sebbelev	24. 4. 1965
Jacob Clausen, Ketting	29. 6. 1965
Jørgen Jørgensen, Ketting	9. 9. 1965
Ferdinand Jansen, Augustenburg	31. 10. 1965
Hans Knudsen, Augustenburg	27. 3. 1966

Lysabild afdeling:

Peter Christensen, Lysabildskov	3. 7. 1965
Hans Chr. Hansen, Skovby-Ager	12. 7. 1965

Nordborg afdeling:

Chr. Hansen, Holm	27. 5. 1965
Peter Hansen, Købingsmark	18. 9. 1965

Notmark-Asserballe afdeling:

Hans Andersen, Almsted	24. 4. 1965
Christian Grav Briksen, Almsted	30. 9. 1965
Jørgen Dreier, Stenkobbøl	24. 12. 1965

Nybøl afdeling:

Henrik Petersen	1. 7. 1965
Hans Fr. Koch	27. 8. 1965
Fritz Køhler	28. 8. 1965

Oksbøl afdeling:

Peter Hansen Foder	14. 4. 1965
Frederik Christian Rix	25. 9. 1965
Peter Christiansen	15. 10. 1965
Jens Christensen	11. 11. 1965

Sottrup afdeling:

Claus Clausen, V. Sottrup	17. 4. 1965
Asmus Asmussen Lyck, 0. Sottrup	3. 7. 1965
Hans Marcussen, Snogbæk	16. 7. 1965
Mathias Nicolaisen, V. Sottrup	31. 7. 1965
Thomas Peter Lund, V. Sottrup	8. 11. 1965

Svenstrup afdeling:

Hans Jensen, Klingbjerg	2. 4. 1965
Mads Bøtzow, Stevning	1. 6. 1965
Jørgen Espensen, Himmark	21. 6. 1965
Chr. Madsen, Stevning	7. 10. 1965
Martin Lassen, Himmark	24. 11. 1965
Peter Jensen, Stevning	11. 3. 1966

Sønderborg afdeling:

Niels Meier	6. 4. 1965
Fr. Sørensen	11. 4. 1965
Jørgen Rasmussen	18. 5. 1965
Nis Kock	28. 5. 1965
Nis Nissen	26. 7. 1965
Lorens Esbensen	2. 8. 1965
Claus Schmeel	25. 8. 1965
Chr. Hansen Lausen	21. 9. 1965
Sofus Albrechtsen	20. 10. 1965
Peter H. Riisbøll	22. 10. 1965
August Mathiesen	30. 10. 1965
Andreas Clausen	21. 12. 1965
Jørgen Hansen	27. 12. 1965
Christian Høg	31. 1. 1966
Christian Jansen	11. 2. 1966
Jørgen Christensen	10. 2. 1966
Christian Mathiesen	16. 2. 1966

Tandslet afdeling:

Hans Laue, Mommark	18. 11. 1965
--------------------	--------------

Ullerup afdeling:

Claus Thomsen, Rufas	17. 3. 1966
----------------------	-------------

Tønder amt

Abild afdeling:

Niels Nielsen, Sølsted	31. 10. 1965
Jes Andersen, Kongsbjerg	26. 6. 1965
Heinrich Andersen, Abild	9. 3. 1966

	Anton Rodenberg, Abild	27. 3. 1966
Arnum afdeling:		
	Mathias Hansen	27. 5. 1965
Ballum afdeling:		
	Gregers Nielsen	3. 6. 1965
	Christian Mamsen	26. 9. 1965
	Jens Petersen	2. 10. 1965
	Christian Jørgensen	28. 2. 1966
Bredebro afdeling:		
	Asmus Lorentzen	16. 6. 1965
	Niels Simonsen	2. 8. 1965
	Christian Hansen	29. 12. 1965
Burkal afdeling:		
	Rasmus Schmidt	21. 11. 1965
	Karl Klemmensen	10. 10. 1965
Døstrup afdeling:		
	Hans Nielsen	21. 3. 1965
	Hans Andersen	6. 10. 1965
Emmerlev afdeling:		
	Karl Christensen	3. 3. 1965
Hviding afdeling:		
	Heine J. Heinsvig	24. 11. 1965
Højer afdeling:		
	Ernst Gomoll	28. 2. 1966
Ravsted afdeling:		
	Andreas Lorenzen	5. 5. 1965
	Johannes Hyltoft	9. 9. 1965
	Andreas Hansen	19. 11. 1965
Rejsbyafdeling:		
	Carl Vollesen	19. 11. 1965
	Chr. H. Thiim	9. 3. 1966
Skærbæk-Rømø afdeling:		
	Andreas Klemmensen	1. 4. 1965
	Antoni Jessen	1. 5. 1965
	Ehm Bendesen	3. 6. 1965
	Evald Lorensen	4. 9. 1965
	Hans Christensen	27. 10. 1965
	Peter Møller	4. 1. 1966
	Otto Nikolaisen	6. 1. 1966
	Lorens Frisk	17. 1. 1966
	Mathias Lassen	18. 2. 1966
	Johannes Brun	17. 3. 1966
Tinglev afdeling:		
	Knud Schultz	1. 12. 1965
Tønder afdeling:		
	Otto Busch	17. 11. 1965

Visby afdeling:	Frederick Mikaelsen	12. 4. 1965
Østerhøjst afdeling:	Anders Nissen	21. 3. 1966
Udenfor landsdelen		
København afdeling:	Hans M. Clausen, København	7. 1965
	Peter Jørgensen, Frederikssund	23. 11. 1965
Fredericia afdeling:	Andreas Jensen	30. 7. 1965
Ribe afdeling:	Peter Jessen	15. 4. 1965
	A. P. Nissen	6. 7. 1965
Sydslesvig		
Flensborg afdeling:	Jakob Petersen	9. 2. 1965
	Jes P. Hansen	25. 5. 1965
	Karl Cords	17. 7. 1965
	Frederik Momsen	9. 9. 1965
	Hans Christiansen	22. 10. 1965
	Frederik Christiansen	9. 11. 1965
	Paul Hubert	30. 11. 1965

